

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

18009

131

TÜRK KAMU YÖNETİMİ İÇERİSİNDE ÜNİVERSİTE
YÖNETİMİ VE YÜKSEKÖĞRETİM KURULU UYGULAMASI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

AHMET ÇOBAN

18009

DANIŞMAN
DOÇ.DR. BURHAN AYKAÇ

Y. Ö.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

ANKARA, 1991

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR CETVELİ	V
TABLolar.....	VI
ŞEKİLLER.....	VII
GİRİŞ.....	1

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ

I-YÜKSELME DÖNEMİ.....	20
A-UMUMİ MEDRESELER.....	25
B-İHTİSAS MEDRESELERİ.....	26
C-FATİH ,YAVUZ VE KANUNİ DÖNEMİ.....	31
II-TANZİMAT DÖNEMİ.....	40
A-BİRİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ.....	40
B-İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ.....	43
III-TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR.	47
A-1863 DÖNEMİ.....	47
B-1870 DÖNEMİ.....	47
C-1900 DÖNEMİ.....	48
D-1908 DÖNEMİ.....	48
E-1918-1919 DÖNEMİ.....	49

IV.YÜKSEKÖĞRETİM İÇİNDE ÜNİVERSİTENİN YERİ....	49
A-ÜNİVERSİTENİN YAPISINA İLİŞKİN ELEŞTİRİLER	55
B-ÖĞRETİM ÜYELİĞİNE İLİŞKİN ELEŞTİRİLER.....	55
C-ÖĞRETİM SÜREÇLERİNE İLİŞKİN ELEŞTİRİLER...	56

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

CUMHURİYET DÖNEMİ

I-1933'E KADARKİ DÖNEM.....	58
A-DARÜLFÜNUNA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER.....	59
B-DARÜLFÜNUNUN KAPATILMASININ NEDENLERİ.....	62
C-ALFREAD MALCHE'IN ELEŞTİRİLERİ.....	63
II-1933 ÜNİVERSİTE REFORMU.....	64
A-İLK ÜNİVERSİTELERİMİZİN KURULUŞU REFORMLARIN ÖĞRETİM VE PROGRAMLARA İLİŞKİN YANLARI.....	65
B-1933 REFORMUNUN TEMEL ÖZELLİKLERİ.....	69
C-1933 REFORMUNUN GETİRDİĞİ YENİLİKLER.....	70
III-1750 SAYILI ÜNİVERSİTE KANUNU.....	93
A-1750 SAYILI KANUNDAN BEKLENEN YENİLİKLER...	94
B-1750 SAYILI KANUNUN DAYANDIĞI İLKELER.....	95
C-1750 SAYILI KANUNUN GETİRDİĞİ YENİLİKLER...	95
D-1750 SAYILI KANUNA GÖRE YENİ ÜNİVERSİTELERİN AÇILMASI.....	99
IV-1973 YILINDAN İTİBAREN ÜNİVERSİTE STATÜSÜ KAZANMAYA BAŞLAYAN ÜNİVERSİTELER.....	101
A-DİYARBAKIR ÜNİVERSİTESİ.....	101

B-ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ.....	102
C-ANADOLU ÜNİVERSİTESİ.....	102
D-CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ.....	103
E-İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ	103
F-DÖRT ÜNİVERSİTENİN KURULMASI.....	103
G-KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ.....	103

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU UYGULAMASI

I-2547 SAYILI YÜKSEKÖĞRETİM KURULU'NDAN ÖNCEKİ DÖNEM

A-1750 SAYILI ÜNİVERSİTELER KANUNU.....	104
B-1750 SAYILI KANUNDAN DOĞAN YASALAR BOŞLUKLAR...	105
C-ÜNİVERSİTE - ÖĞRENCİ İLİŞKİLERİ	106
D-YÜKSEKÖĞRETİMİN SORUNLARI.....	109

II-2547 SAYILI YÜKSEKÖĞRETİM KANUNU DÖNEMİ.....

A-2547 SAYILI KANUN'LA KURULAN YÜKSEKÖĞRETİM KURULU'NUN AMAÇLARI.....	121
B-YÜKSEKÖĞRETİM KURULU VE ÜNİVERSİTELERİN GÖREV VE YETKİLERİ.....	122
C-YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ YENİDEN DÜZENLENMESİ.....	132
D-YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ DAĞILIŞI.....	140
E-ÖĞRETİM ELEMANLARI VE ÖĞRENCİLER.....	142
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	164
KAYNAKLAR.....	178
EKLER.....	183

EK I. Basında Yer Alan Eleştiriler.....	184
EK II. Yükseköğretim Kurulunun Teşkilat Şeması..	186
EK III.Öğretim Üyesi Durumu	187
EK IV.Yükseköğretim Kurumlarının Teşkilat Tablosu.	188
EK V. Yükseköğretim Kurumlarında Okullaşma Oranı.	189
EK VI. Tıp Fakültelerindeki Öğretim Üyesi Sayılarının Karşılaştırılması.....	190

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e.....	Adı geçen eser
a.g.m.....	Adı geçen makale
ABD.....	Amerika Birleşik Devletleri
AİD.....	Amme İdaresi Dergisi
AİTİA.....	Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi
Ameli.....	Uygulamalı, pratik
Atai.....	Hadikatü'l-hadayik fi tek mileti's-Şakayık
BA.....	Başbakanlık Arşivi
Bkz.....	Bakınız
C.....	Cilt
Çev.....	Çeviren
DGSA.....	Devlet Güzel Sanatlar Akademisi
DMMA.....	Devlet Mühendislik Mimarlık Akademisi
DPT.....	Devlet Planlama Teşkilatı
İA.....	İslam Ansiklopedisi
İTİA.....	İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
Krş.....	Karşılaştırınız
Musıla-i Sahn.....	Tetimme medreselerinin bir başka adı
ODTÜ.....	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ÖSYM.....	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
S.....	Sayı
s.....	Sayfa
T.C.....	Türkiye Cumhuriyeti
TODAİE.....	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TTK.....	Türk Tarih Kurumu
Vd.....	ve devamı

T A B L O L A R

Sayfa

Tablo 1	Klasik Osmanlı Medreselerinin, Dereceleri, Ders Kitapları, Bilim Dalları ve Müderrislerin Maaşı.....	34
Tablo 2	Yabancı Ülkelerde ve Türkiye’de Öğrenci-Öğretim Elemanı Oranı.....	144
Tablo 3	Yükseköğretim Kurumlarında Yıllara Göre Öğretim Elemanları.....	146
Tablo 4	Üniversitelerdeki Öğretim Elemanları.....	149
Tablo 5	1990-1991 Yılı İtibariyle Öğretim Elemanlarının Akademik Ünvanlarına Göre Dağılımları.....	151
Tablo 6	Üniversitelerdeki Öğretim Üyesi Sayıları.....	154
Tablo 7	Yükseköğretim Kurumlarında Yıllara Göre Öğrenci Sayıları.....	157
Tablo 8	Üniversitelerdeki Öğrenci Sayıları.....	160
Tablo 9	1990-1991 Yılı İtibariyle Üniversite Bazında Öğrenci Dağılımları.....	161
Tablo 10	Yükseköğretimde Okullaşma.....	162

Ş E K İ L L E R L İ S T E S İ

ŞEKİL 1	1750 Sayılı Kanuna Göre Üniversitelerin Teşkilat Yapısı.....	113
ŞEKİL 2	Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin Teşkilat Yapısı....	114
ŞEKİL 3	7334 Sayılı Kanun ile Kurulan İktisadi ve Ticari İlimler Akademilerinin Teşkilat Yapısı.....	115
ŞEKİL 4	1184 Sayılı Kanun ile Kurulan Devlet Mühendislik Mimarlık Akademileri Teşkilat Yapısı.....	116
ŞEKİL 5	1172 Sayılı Kanun ile Kurulan Devlet Güzel Sanatlar Akademilerinin Teşkilat Yapısı.....	117
ŞEKİL 6	2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununa Göre Üniversitelerin Teşkilat Yapısı.....	120
ŞEKİL 7	Yükseköğretim Kurumlarının Yurt Çapında Dağılışı....	141
ŞEKİL 8	Yabancı Dil Kurslarına Katılan Öğretim Elemanları...	143
ŞEKİL 9	Yükseköğretim Kurumlarında Profesör ve Doçent Sayıları.....	147
ŞEKİL 10	1982-1983 Öğretim Yılında En Az Öğretim Üyesi Bulunan 7 Üniversitede Öğretim Üyeleri.....	148
ŞEKİL 11	1982-1983 Öğretim Yılında En Az Öğretim Üyesi Bulunan 7 Üniversitede Öğretim Üyesi Sayılarındaki Gelişme.....	150
ŞEKİL 12	Bazı Tıp Fakültelerinde Öğretim Üyesi Sayılarındaki Artış Oranı.....	152
ŞEKİL 13	Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenci Sayıları.....	158

GİRİŞ

İslam dünyasında medrese teşkilatının kuruluş ve gelişmesinde en büyük pay elbette ki büyük Selçuklu Türklerine aittir. Gerçekten medreselerin geniş anlamda devlet eliyle kurulması, tahsilin ücretsiz olması ve medrese teşkilatının en küçük ayrıntılarına kadar tesbiti Selçukluların eseridir. Selçuklular kurdukları medreseleri, hem ilmin genişlemesini sağlamak, hem ilim mensuplarına maaş bağlayarak onları devletin yanında tutmak, hususiyle Fatimilerin Şiilik propagandaları (1) ve diğer Rafizi telakkilere karşı(2) sünnililiğin müdaafası ve tamimi gayesiyle tesis etmişlerdir.

Selçuklularda ve beyliklerindeki medreselerin başlıcaları şunlardır(3).

Medreselerin Bulunduğu Yer	Medreselerin Adı
Konya.....Sırcalı, Karatay, İnce Minareli, Altun-aba	
(iplikçi)	

Kayseri.....Huand Hatun, Sahibiye, Hacı Kılıç, Çifte Medrese. Bu sonuncunun bir kısmı Gevher Nesibe Darüşşifası adını taşıyıp 1206'da açılmıştır. Bu hatun ikinci Kılıç Arslan'ın kızı ve Gıyasettin Keyhüsrev'in (1192-1196, 1204-1210) kardeşidir. Medrese ve

-
- (1) TURAN, Osman: Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, İstanbul, 1969, s.258
- (2) KAFESOĞLU, İbrahim: Selçuklular Tarihi, İstanbul, 1972, s.174
- (3) KÖPRÜLÜ, Fuat: Ata (Beg) Maddesi, İslam Ansiklopedisi

Darüşşifa bu hükümdar tarafından
yaptırılmıştır.

Sivas.....Gök, Buruciye (Yanında Darüşşifa), çifte
minareli (İlhanlı Dönemi)

Divriği.....Ulu Camiye bitişik Fatma Turan Melik
Darüşşifası.

Erzurum.....Çifte Minareli (İlhanlı),Yakutiye (İlhanlı).

Tokat.....Gök

Çankırı.....Darülhadis,Darüşşifa

Sinop.....Süleyman Pervane

Kırşehir....Cacabey

Antalya.....Ulu Camii, Karatay

Urfa.....Ulu Camii

Diyarbakır..Mesudiye, Zinciriye

Mardin.....Şehidiye

Kızıltepe...Harzem

Selçukluların hizmetine giren ve ölümüne kadar
Melikşah ve Alparslan'a otuz yıla yakın süre vezirlik
yapan İranlı Nizamülmülk (v.485/1092-1093)'e bu ad,
başarılı, adil vezirliği ile "ülkeyi düzenleyen"
anlamında verilmiştir. Onun eğitim tarihimizde bir yer
tutması bilimsel bir devlet adamı olması Melikşah'ın
atabeğliğini yapması ve siyasetname adındaki eseri
nedeniyledir. Bağdat'da ilk nizamiye medreselerini
kurdurmuştu. Dicle kenarında (457/1064) tarihinde
inşasına başlanan medrese, iki sene sonra tamamlanarak
459/1066'da eğitime başlanmış ve tamamlanması için

100.000 dinar harcanmıştır(4).

Medresenin müderrisliğine ilk olarak Ebu İshak Şirazi tayin edilmiş(5) ve XIV yy. da da eseriyle Osmanlı Medreseleri üzerinde tesiri olan Sadeddin Teftezani (v.792/1389-1390) burada müderrislik yapmıştı(6). Nizamü'l-Mülk, bu medreseden başka Belh, Nişabur, Herad, Isfahan, Basra, Amil(7), Rey ve Musul'da hatta bir söylentiye göre Horasan'ın her şehrinde "Nizamiye" Namiyle medreselerde açmıştır. Ancak bu medreselerin bir çoğu Bağdat nizamiyesinin ilk kademeleri (Musul'a) seviyesinde idiler.

Büyük Selçuklulardan sonra medrese tesisi bütün İslam dünyasında bir gelenek haline geldi teşkilat ve işleyiş bakımından Nizamiyeler örnek alınarak köylere varıncaya kadar her yerde medreseler açıldılar.

Musul, Şam ve çevresinde hakim olan Türk Atabeklerinden Hüreddin Zengi, Şam'da Hanifiler için büyük ve küçük medreseleri Şafiiler için Salahıyye, Nasırriyye, Büyük Adiliyye ve Kellase medreselerini ayrıca Halep, Antakya ve Hama'da eğitim ve öğretim müesseseleri açmıştır(8).

(4) EMİN, Hüseyin: Medresetün-Nizamiyye, el Üstad, Bağdat, 1966-67, XIV, s.361

(5) BALTAÇI, Cahid: Osmanlı Medreseleri, İstanbul, 1976 s.8

(6) BALTAÇI, Cahid: a.g.e., s.8

(7) BALTAÇI, Cahid: a.g.e., s.8

(8) PARLATIR, Selahaddin: İslamda Eğitim ve Öğretim, İstanbul, Yüksek İslam Enstitüsü asistanlık tezi, s.58

Siyer-Ül Mülük (Hükümdarların hayatı, ahlakı) da denen bu eser, Kutadgu Bilig-i inceler, açıklanan siyasetname türünün en önemli örneklerindendir ve Melikşah'ın tavsiyesi ile yazılmıştır. Farsçadır(9).

Siyasetname Kur'an ve Hadislerden parçalar alıp açıklayan geçmiş hükümdarlardan örnekler veren bütün bunları hükümdar ve devlet adamlarına ibret almaları için yazan öğüt verici bir siyasi eğitim kitabıdır. 51 fasıldan oluşan kitabı için yazarı şöyle der: "Hiç bir padişah ve emirin bu kitabı edinip içindekileri öğrenmesinden başka çaresi yoktur. Özellikle zamanımızda emirler bu kitabı edinip içindekileri öğrenmesinden başka çaresi yoktur. Özellikle zamanımızda emirler bu kitabı ne kadar fazla okurlarsa din ve dünya işleri hakkında bilgileri o kadar artar, dost ve düşmanın durumunu daha iyi farkederek, işleri daha kolaylaşır, doğru yolu daha kolay bulurlar." Selçuklu devlet adamlarının çoğu, bilim severlikleri, dirayetli ve Adil yönetimleri ile Tarihin en iyi devlet adamları sayılırlar. Burada Siyasetnamenin hiç şüphesiz etkisi olmuştur.

Mısır, Suriye ve Filistin'de hakim olan Eyyubiler de topraklarında medreseler tesis ettiler. Sultan Salahaddin Yusuf b. Eyy-bb. Şadii, Kahire'de İmam Şafii kabri yanında bir medrese ve şehirde bir "Darüş-Şifa"

(9) NİZAMÜLMÜLK: Siyasetname (Çev.N.Bayburtlugil), İstanbul,1981,s.356

(1178) (10), Melik Zahir Baybars'ın oğlu el-Melikü's-Saidde Şam'da Darül-Atiki medresesini Hanifi ve Şafii hukuku okutmak üzere tamamlattır(11).

Kuzey Afrika ve Endülüs'de de medreseler tesis edilmiştir. Muvahhitlerden Ebu Yusuf Yakubu'l-Mamsur (1184-1199) Tunus, Cezayir ve Endülüs'de Malikiler için medreseler yaptırmıştı. Tunus'a hakim olan Hafsiler (1228-1534)'de Unku'l-Cemal, el-Ma-raz, ibn.Tafiracin (1364), Şemahiyye ve Belhalfevin gibi medreseler yaptırmışlardı.

Fas'da ilk medreseyi, Masiniler (1195-1474)'den Ebu Yusuf, Yakub b. Abdul-Hakk (1256-1286), Saffanın adıyla kurmuş, Muvahhitleri takiben Cezayir'e hakim olan Beni Zeydan (1239-1554)'den I.Ebu Hammu Musa (1304-1318) ve oğlu I.Ebu Tafşin Abdurrahman (1318-1337) birer medrese tesis etmişlerdi(12).

Medreselerinde daha çok lisan ve edebiyata önem verdikleri anlaşılan (13) Endülüs Emevileri de Endülüs'te medreseler ve muhtelif eğitim müesseseleri tesis etmişlerdi. Bilhassa III.Abdurrahman ve oğlu II.Hakkam'ın uzun saltanatları sırasında bir çok medreseler, rasathaneler kurulmuştur. Bu devirde Endülüs'te 70 umumi kütüphane bulunduğu rivayet

(10) NİŞANCI-ZADE, Mehmed: Miratü'l-Kainat, İstanbul, 1920, II, s.222

(11) BALTAÇI, Cahid: Osmanlı Medreseleri, İstanbul, 1976 s.9

(12) PEDERSEN, Johns: Mescit, İA.VIII, s.55

(13) İBNU, Haldun. Abdurrahman: Mukaddime, (Çev. Z. Kadri UGAN), İstanbul, 1957, III, s.162

edilir (14). III.Abdurrahman (912-961) sadece Kutuba'da fakir ve bakılmaya muhtaç çocukların talimi için 27 eğitim müessesesi açtırmıştır (15).

Abbasi halifelerinin de, medreselerin ortaya çıkmasından sonra, memleketlerinde medreseler kurdukları görülmektedir. el-Mustansır'ın kurduğu muhtelif medreseler arasında (16) Mustansırıyye medresesi Osmanlılar devrinde de aynı maksatla kullanılmıştı (17). Yapılmasında medresenin vakıf geliri 70.000 altından fazla olup, halife buraya 160 yük kitap bağışlamıştır (18).

Türkistan'da da muhtelif devirlerde defalarca medreseler tesis edilmiştir. Hülagu'nun annesi, Buhara'da her biri biner talebeyi barındıran iki büyük medrese yaptırmış, Timur (v.807/1404) Semerkant'ta medreseler tesis etmiştir (19). Kadı-Zade-i Rumi (1337-1412) ve talebesi olan Ali Kuşçu (v.879/1474-1475) gibi Osmanlı medreselerinde akli ve tecrübii ilimlerin kurulup gelişmesine etkili olan müderrisler, Timur'un torunu Uluğ bey'in Semerkant'ta kurduğu medreseler de yetişmişlerdir. Ayrıca Şahruh Mirza'da yine bu şehirde medrese yaptırmıştır. Gerek yapı ve gerekse teşkilat

(14) BAMMAT, Haydar: İslamiyetin Manevi ve Kültürel Değerleri (Çev. Bahadır, Dülger), Ankara, 1963, s.107

(15) BROCKELMAN, Carl: İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi Çev. N. Çağatay, Ankara, 1964, s.179

(16) BALTACI, Cahit: a.g.e., s.9

(17) BALTACI, Cahit: a.g.e., s.9

(18) NİŞANCI-ZADE, Mehmed: a.g.e. I, s.195

(19) PEDERSEN, Johns: Mescid, İA, VIII, s.52

bakımından büyük selçuklu medreselerini örnek aldıkları anlaşılan Anadolu Selçukluları ile Anadolu'nun muhtelif yerlerine hakim olan Türkmen beyleri Anadolu'da, daha sonra Osmanlı medreselerine mahreç olacak medreseler tesis etmişlerdir. Bunların en eskisi Konya'da II.Kılıç Arslan zamanında (1156-1192) yapılmış olan ipekçi diye meşhur Şemseddin Ebu Said Altun Aba Medresesidir(20). Bundan sonra yine Konya'da Şerif Mes'ud Medresesi ve Sırçalı Medrese ile Karatay Medresesi kurulmuştur (21). Küçük Karatay, Tacu'l-Vezir, Seyfiye, Molla Atik, Hatuniyye, Kadı Kalemşah Molla-i Ceddîd (22), Kayseri'de Sahibiyye (666/1267-1268) (23) Avgunu, Seraceddin, Hand Hatun, Hacı Kılıç; Sivas'da Gök Medrese (670/1271-1272), Keykavus, Buru Hatun; Afyon'un Çay kazasında Yusuf b. Yakub; Sinop'da Süleyman Fervane; Kırşehir'de Caca Bey, Niğde Aksaray'ında Tarcu'l-Vezir; Malatya'da Ulucami Afyon'da Kale; Çorum'un Alaca kazasında Hüseyin Gazi; Antalya'da İmaret, Ata bey, Karatay, Ulucami medreseleri gibi eğitim kuruluşları vücade getirmişlerdir.

Kayseri, Malatya, Niksar ve Tokat dolaylarında devlet kuran Danışmendîliler de Kayseri'de Küllük Camii Medresesi Niksar'da Yağıbasan Medreseleri (552/1157),

(20) TURAN,O.Şemseddin: Altun Aba Vakfiyesi ve Hayatı, Belleten, 42, s.204

(21) KONYALI,İ.Hakkı: Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Konya, 1965, s.851

(22) KONYALI,İ.Hakkı: a.g.e. , s.852

(23) EDHEM,Halil: Kayseriyye Şehri,İstanbul,1334,s.98-99

Tokat'ta Çukur Medrese (647/1247) gibi medreseler kurmuşlardır. Ayaslug (Selçuk), Güzelhisar (Aydın), Alaşehir ve Birgi çevresinde hakim olan Aydın Oğulları'ndan Mehmed Bey Tire'de, Yahşi Bey, Selçuk'ta İlyas Bey, Arpaz'da medreseler yaptırmışlardır.

Batı Anadolu'nun güneyini kaplayan Menteşe çevresinde, Balat, Milas, Peçin ve Tavas gibi yerlerde beylik kuran Menteşe-Oğulları'da medreseler kurmuşlardır. Perçin'de Ahmed Gazi Medresesi (777/1375-1376) (24), Yelli Medrese (Kepez) (25), Kara Paşa (İlyas Bey) medresesi bunların eserlerindendir.

Diğer bir Anadolu Beyliği olan Hamid-Oğulları'ndan Dünder Bey, (634/1336-1337) tarihinde Eğridir'de; Emir Sinaneddin, (917/1319-1320) tarihinde Korkuteli'nde birer medrese kurmuşlardı. Kütahya bölgesinde hakim olan Germiyan-Oğulları'da o bölgede medreseler kurmuşlardır. Bunların en önemlileri Osmanlılar zamanında da medrese olarak kullanılan Germiyan-Oğlu Medresesi (814/1411) (26) ayrıca da Vacidiye adıyla kurulan medresesidir.

Selçuklulardan sonra Konya, Karaman, Ermenek, Aksaray ve Ereğli çevresinde beylik kuran Karaman-Oğulları'da hakimiyet kurduğu yerlerde medreseler kurmuşlardır. Bunların başlıcaları ise Aksaray'da meşhur Zinciriye Medresesi (737/1336-1337), Ermenek'de Emir

(24) WITTEK, Paul: Menteşe Beyliği (Çev.D.Gökkaya, Şaik), Ankara, 1944, s.137

(25) SÖZEN, Metin: Anadolu Medreseleri, İstanbul, 1973, Is.75

(26) BALTAÇI, Cahit: a.g.e., s.10

Musa Medresesi (740/1339-1340) (27), Karaman'da Nefise Sultan (Hatuniye) Medresesi (783/1381-1382), Mudda Lala Paşa ve Alanya'nın Oba köyündeki medreselerdir (28).

Güneydoğu Anadolu da 12. asır başlarında egemenlik kuran Artuklular da (29) Urfa'da Ulu Camii, Kızıltepe'de Harzem (608/1211-1212) (30), Mardin'de Sultan İsa (787/1385-1386) Sitti Ravye Hatun, Hüsamiye, Muzafferiyeye, Zinciriyeye, Kasım Paşa, Hacı Ma'ruf (31), Altınboğa, Melik Mansur, Savur Kapu ve Şehidiyye medreselerini kurmuşlardır.

Doğu Anadolu'nun Erzurum, Sivas ve Amasya dolaylarına hakim olan İlhanlılar da Sivas'ta Çifte Minerali medreseyi ayrıca Erzurum'da Yakutiyye medresesi ile Çifte Minareli Medreseyi kurmuşlardır (32).

Çukurova Bölgesinde Adana, Tarsus, Sis, Misis ve Ayaz havalisinde hükümlan olan Ramazan-Oğullarının da yapmış oldukları Camilerle birlikte medreseler kurdukları anlaşılmaktadır.

Osmanlılardan önce İslam dünyasında ihtisas medreselerinin de teşekül ettikleri görülmektedir. Gaye

- (27) KONYALI, İ. Hakkı: İ. Karaman Tarihi, İstanbul, 1967 s. 715
(28) SÖZEN, Metin: a.g.e., I, s. 135
(29) TURAN, Osman: Doğu Anadolu Türk Devletleri, İstanbul 1973, s. 133
(30) BALTACI, Cahit: a.g.e., s. 11
(31) GÖYÜNÇ, Nejat: XVI. yüzyıl, Mardin Sancağı, İstanbul, 1969, s. 114
(32) KONYALI, İ. Hakkı: Erzurum Tarihi, İstanbul, 1969, s. 302

ve farklı hizmetlerin sahaları bakımından bunları başlıca üç grupta toplamak mümkündür:

Daru'l-Hadisler (İhtisas Medresesi)

Hadis eğitim ve öğretimine ayrılmış olan bu medreselerin birincisi, Halep Atabeklerinden Nureddin Mahmud b.Zengi tarafından Şam'da açılmış olup kurucusunun lakabına istinaden "en-Nuriyye" adıyla anılmıştır(33). İkincisi Musul'da açılmış olup bunları takiben Eyyubilerden el-Melikü'l -Kamil,el-Medresetü'l-Kamiliyye (622/1225) 'yi, el-Melikü'l-Eşref, Şam'da Medreseti'l-Eşrefiyye'yi kurdular. Yine bu sırada Seyfüddün Mahmud b. U'rve (v.620/1223) adına Darü'l-Hadis'i Urviyye'nin Şam'da binasız olarak Emeviyye Camii içinde açıldığını OKİÇ belirtmektedir.

Anadolu Selçukluları'nın meşhur veziri Sahib Ata'da Konya'da İnce Minare Darü'l-Hadisi'ni(34) İlhanlı veziri Şemseddin Cüveyni, Sivas'ta Çifte Minare Darü'l-Hadis'i (670/1271-1272)'ni tesis ettirmiştir.

Daru't-Tıblar

Tıp eğitim ve tedavisinin birlikte yürütüldüğü (35) müesseseler"Daru't-Tıp", "Daru's-Şifa", "Daru's-Sihha","Daru'l-Merza", "Daru'l-Afiye", "Maristan" ve -----

(33) OKİÇ,Tayyib: Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler, Ankara, 1959, s.105

(34) KONYALI,İ.Hakkı: Konya Tarihi, s.802

(35) BALTAÇI,Cahit: a.g.e., s.12

"Bimaristan" (hastane) adlarıyla Osmanlılardan önce vücuda getirilmişlerdir. İslam tarihinde tıbla meşguliyeti, Hz.Peygamber devrine kadar çıkarmak mümkün ise de (36) ilk teşkilatlı "Bimaristan" ve Daru'l-Merza'nın Emevi halifesi I.Velid tarafından 88/706 tarihinde Şam'da yaptırıldığı yine A.Berk tarafından belirtilmektedir.Yine Emeviler devrinde Fustat'da "Zükakü'l-Kanadil" bimaristanı yapılmıştır.

Abbasi Halifelerinden Harun Reşit(170-193/786-809) Bağdad'ta, el-Mustansır Billah Ebu Ca'fer Mansur (623-640/1226-1246) Mekke'de (37) Bimaristanlar yaptırmışlardır.

Türk büyüklerinden Emir Ebu'l-Hasen Yahkem (v.329/940-941) Bağdad'ta bimaristan tesis etmiş ve Türk hükümdarları tarafından kurulan ve sonradan Atik Bimaristan adıyla anılan ilk bimaristan (38) Ahmet b.Tolun tarafından 259/872 tarihinde Kahire'de yaptırılmıştır (39). Bundan sonra Atabeklerden Nureddin Mahmud 544/1154'te Halep'te; Suriye Selçuklularından Emir Alemüddin Sencer, Kerek'te ve Tutuş (v.488/1095)'un oğlu Dukak'da Şam'da darüşşifalar kurmuşlardır.

Eyyubilerden Salahaddin Yusuf, Kahire'de Bimaristan-ı Eyyubi'yi ve İskenderiyyeye Bimaristan'ını

(36) BEK,Ahmed.İsa: Tarihu'l-Bimaristan fi'l-islam, Şam, 1939, s.9

(37) BEK,Ahmed İsa: a.g.e., s.264

(38) PAKALIN,M.Zeki: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul,1971, I,s.404

(39) BEK,Ahmed İsa: a.g.e.,s.83

(571/1181-1182), Sultan Alaeddin, Kudüs ve Akka da bimaristanlar tesis etmişlerdi.

Memluklardan Emir Seyfuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf (v.653/1255-1256) Kaymerde, Sultan Kalavun, Kahire'de Büyük Mansur Bimaristan'ını yoğun çalışmaları sonucu yaptırmışlardır.

İran bölgesinde de bimaristanlar faaliyette bulunmuşlardır. Ebu Bekir Razi'nin doktorluk yaptığı Rey bimaristanı; Nişabur'da Abdu'l-Melik b.Osman (v.407/1016-1017)'in inşaa ettirdiği "Daru'l-Merza", Sultan Olcaytu'nun veziri Reşidüddin Fazlullah'ın yaptırmış olduğu bimaristan (40) bunların arasındandır.

Osmanlılardan önce Anadolu'da tesis edilen daruş-şifalara örnek olarak da şunlardan bahsedebiliriz. Selçukluların Kayseri'de Gevher Nesibe Daruş-şifası (602/1205), Sivas'da I.Keykaus Daruş-şifası (614/1217) (41), Mengüçüklerden Fahreddin Behram Şah (1165-1225)'ın kızı Turan Melike Hanım'ın 626/1228-1229'da Divriği'de yaptırdığı Divriği Daruş-şifası; Sökmenlerden Nasıruddevle tarafından Diyarbakır'ın Meyyafarkin (Silvan) şehrinde yaptırılan Bimaristan-ı Faruki, Artuklulardan Necmüddin İlgazi (1108-1122)'nin kardeşi Eminü'd-din'in Mardin'de yaptırdığı Maristan, bunlar arasındadır.

(40) BEK, Ahmed İsa: a.g.e., s.266

(41) ÜNVER, Süheyl: Selçuklu tababeti, Ankara, 1940, s.65

Darü'l-Kurralar

Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzerine indirilmesi (42) o'nun yedi lehçe ile okunmasına ve buna bağlı olarak dini ilimlerin doğmasına sebep olmuştur. Bizzat Hz. Peygamber Kur'anı, yedi kıraatla okumuş ve ashabına (arkadaşlarına) öğretmiştir.

İkinci hicri asrın başlarında ise arkadaşlarından nakledilen bu yedi kıraatı temsil eden "Kurra" hafızlar etrafında Müslümanlar toplanarak onları öğrenmeye başladılar. Böylece camilerde veya hususi yerlerde kurralar etrafında teşekkül eden halkalarla kıraat ilmi tahsil edilmeye başladı.

Mekke'de Abdullah b. Kesir (v.120/737), Medine'de Nafi b. Abdurrahman (v.169/785), Şam'da İbn.Amir (v.118/736), Basra'da Ebu Amr (v.154/770) ve Yakub (v.205/820), Kufe'de Hamza (v.188/803) ve Asım (v.127/744)'ın etrafında ilk kıraat halkaları meydana geldi (43). Daha sonra bu mevzudaki çalışmalar, yedi defa okunan (Kıraat-ı aşera) ve takiben de dört "Şaz" kıraatın (okuma) ilave edilmesiyle ondört kıraatın (Kıraat-ı Arbaa aşera) doğmasına ve bir çok eserlerin yazılmasına sebep olmuştur. Bu mahsuller, "Kurra Halkaları", "Daru'l-Kur'an" 'lar, "Hafız Halkaları", ve -----

(42) "Muhakkak ki Kur'an yedi harf üzerine nazil olmuştur". (Hadis-i Şerifi), Tirmizi, Sahihut-Tirmizi, Mısır, 1934, VI, s.63

(43) Bu kurralardan İbnu Amir ve Ebu Amr dışındakiler Arap olmayan Müslümanlardandır. Zerkeşi, El-Burhan, Mısır, 1376, I, s.329

"Daru'l-Kurrallar"'ın müfredatını meydana getirmiştir. Buralarda Kur'an'daki kelime ve ibarelerin telaffuzu ve okunuştaki ihtilafları, nakledenlere isnad ederek bildirilen "İlm-i kıraat" tahsil edilmiştir.

Anadolu Selçukluları'ndan önce Şam'da, Daru'l-Kur'an adıyla ibnül-Münca ve Şeyh ibnü Ömer medreselerinin mevcudiyetinden bahsedilmektedir(44).

Anadolu Selçukluları ve Karaman-Oğulları camiasında bu müesseseler, "Daru'l-Huffaz" adını almış olup başlıca Selçuklular devrinde Konya'da Sahip Ata, Ferhuniye (700/1300), Sadeddin Ömer, Nasuh bey (715/1315); Karaman-Oğulları devrinde Hacı Yahya Bey, Hoca Salman, Has Yusuf Ağa, Kadı İmadüddin ve Hacı Şemseddin (45) darul-huffazları tesis olunmuştur.

Osmanlıların ilk meşhur medresesi, İznik'deki Orhan Gazi Medresesi olup, İznik'in fethini takib eden yıllarda kurulmuştur. Bursa fethedildikten sonra yeni medreseler kuruluncaya kadar ehemmiyetini muhafaza etmiştir.

Orhan Gazi'nin Bursa'da ilk kiliseden çevirdiği Manastır Medresesi ile 736/1335'te inşa ettirdiği diğer medrese, Murat Hüdavendigâr'ın 767/1365-1366'da yine

(44) Hasan b.Ahmed, Medarisu Dımışık ve ribatuha ve cevamiuha ve hammamatuha, Şam, 1947, s.15; Şam'a kıraat ilmi ilk olarak sahabeden Ebu'd-Derda (v.32/652) ile gelmiş ve İbnu Amir ile devam etmiştir. (A.Hilmi, Revzatu'l-Kurra, Sırat'ı Müstekim mec.İstanbul, 1329, VI, 267)

(45) KONYALI, İ.Hakkı: a.g.e., s.586

aynı bölgedeki Çekirge'de yaptırdığı medrese Yıldırım Beyazıt'ın 790/1388'de Ulucami yanında tesis ettirdiği medrese ve yine bu şehirde inşa ettirdiği diğer medreseler, Çelebi Mehmed'in 821/1418-1419'da Yeşilcami yanında yaptırdığı medrese, İznik medreselerini ikinci plana düşüren Bursa Medreseleri'nin önemlilerini meydana getiriyorlardı.

Bursa Medreselerinin önemi de II.Murad'ın 838/1435 tarihinde Edirne'de Daru'l-Hadis ve 851/1448'de üç şerefeli medresesini yaptırmasına kadar sürmüştü. Böylece II.Murad'ın 850/1447'de Bursa'da yaptırdığı Muradiye Medresesi'de devrinin önemli medreselerindendir. Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde görev alan personel dört sınıfa ayrılıyordu. Bunlar içerisinde de ilmiye sınıfı önemli bir yer tutuyordu(46).

XIV.asrın içerisinde kurulan ve konumuzun dışında kalan ilk devir Osmanlı medreselerinin teşkilatını, bugün için ortaya koyabilmek çok güçtür. Ancak bunların genel kriterler içerisinde Anadolu Selçukluları medreselerinin bir devamı oldukları kabul olunabilirse de diğer İslam memleketlerindeki medreselerden müteessir oldukları gibi, Yıldırım Beyazıt devrinde de organizeye tabii tutuldukları anlaşılmaktadır. Böylece İznik Orhan Gazi Medresesi'nin ilk müderrisi olan Davut b. Mahmud b. Mehmed Kayseri (v.751/1351), ilk tahsilini Kayseri'de -----
(46) TORTOP,Nuri: Personel Yönetimi,Ankara,1989,s.75

bitirdikten sonra, Kahire'de tefsir, Hadis, Usul, bedi ve akli ilimler tahsil etmiştir. Konya'da Sadeddin Konevi (v.673/1274-1275)'nin halifelerinden Kemaleddin-i Kaşani (v.730/1330)'den tasavvuf sahasında feyz almıştı (47). Yine İznik medresesi müderrislerinden Alaaddin Esvedde tahsilini İran ilim muhitinde tamamlamıştı. Murad Hüdavendigâr devrinin meşhur müderrislerinden Kadı Zade-i Rumi (Musa Paşa b. Mahmud, v.815/1412-1413), Bursa'da tahsil ettikten sonra Maverâün nehir ulemasından ilim tahsil etmiş, Semerkant'ta Uluğ beye (1394-1449) hoca olmuş ve burada seyid Şerif Curcani (Ali b. Mahmud-i Curcani (v.816/1413)'nin talebesi olarak Osmanlı Ulemasının seyyid Şerife bağlanan ilk halkasını teşkil etmiştir.

Yıldırım Bayezîd devrinin büyük ulemasından Molla Fenari (v.834/1430)ise , İznik'te Alaaddin Esved'den okuduktan sonra, Karaman 'da (Konya Aksaray'da) Zincirîyye Medresesi müderrisi Cemaleddin Aksarayı (v.790/1388)' den ve Mısır'da Şeyh Ekmelüddin Mehmed b.Mahmud -i Baberti(v.786/1384)'den ders görmüştü.

Keza II.Murad devri müderrislerinden meşhur Molla Yeğen(v.878/1473),Aydın ilinde muhtemelen İbni Melek (v.793/1394)'ten ilim tahsil etmişti.II.Murad, Edirne'de yaptırdığı bir medreseye ilk müderris olarak Halep'li Siraceddin Mehmed b.Ömer Halebi'yi tayin etmiş,

(47) BAĞDATLI,İ.Paşa: Hediyyetü'l-arifin, esmaü'l-Müellifin ve Asaru'l-musannifin,İstanbul,1955,I,s.567

dolayısıyla medrese "Halebiyye" diye tanınmıştır.

Batı standartlarına uygun yükseköğretim; ülkemizde, 1773 yılında Mühendis Okulunun açılmasıyla başlamıştır. Profesör Almond ve Coleman'ın belirttiği gibi; Osmanlı reformcularının en etkili başarılarından biri Tıp Okulu, Harp Okulu ve Mülkiye Okulunu da kapsayan bir yükseköğretim sistemi geliştirmiş olmalarıdır. Bu konulara çok detaylı bir şekilde ileriki sayfalarda değinildi. Genç Türkler döneminde (1908-1919) de üniversite yeniden düzenlendi ve genişletildi. Üniversitelerin; yetenekli kadınlarımıza kapısını açması yine bu dönemde olmuştur.

Cumhuriyet döneminde, olanaklar ve öğrenci kapasitesi yönünden, yükseköğretimde hızlı gelişmeler olmuştur. İstanbul'daki Darülfünun; Türk devrimlerinin hızlanması ve yürütülmesine yardımcı olmak yerine karşı çıkması, ciddi bilimsel çalışmalar yapmaması, Atatürk'ün önem verdiği dil ve tarih hareketlerini tenkid etmesi gibi nedenlerle 1933 yılında kaldırılarak İstanbul Üniversitesi adıyla yeniden kuruldu. Darülfünun'daki 151 eski profesörden sadece 59 tanesi yeniden görevlendirilmişti, birinci bölümde de belirtildiği gibi Hitler rejiminden kaçan Alman Profesörlerinden yararlanılmıştır. 1773 yılında kurulan Mühendislik Okulunun bir devamı olan İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi 1940'larda İstanbul Üniversitesi'ni desteklemek amacıyla kurulmuştur.

Tanzimat ve Genç Türkler döneminde; ilk ve orta öğretimde geleneksel etkiler hala devam ettiği halde, Yükseköğretimde köklü adımlar atılıyordu.

Üniversite; ancak 1933 yılında gerçek batı standartlarına ulaşmıştır. Üniversiteler Kanununda belirtildiği gibi Üniversitelerimizin siyasal kontrolden bağımsızlaşmaları 1946 yılında üniversite özerkliğinin kabul edilmesiyle sağlanmıştır. Ne yazık ki uzun yıllar, üniversitelerimiz Ülkemizin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde çalışmamışlardır.

Üniversitelerin Ankara ve İstanbul gibi şehirlerimizin dışına taşması, ancak, çok partili siyasal dönem içinde olmuştur. Gerçekten de 1950 yılından sonra, Türk tarihinde ilk defa, İstanbul ve Ankara dışındaki illerde üniversiteler açılmıştır. Ayrıca; klasik diye adlandırabileceğimiz Ankara ve İstanbul Üniversitelerinden farklı statülere sahip yeni üniversiteler de bu dönemde doğmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini Genç Türk Devleti'ne devrettiği dönemde ülkemizi ziyaret eden John Dewey Raporunda şöyle diyordu:

"İlk ve önemli nokta, Türkiye okullarının amaçlarını tesbit etmektir. Ancak, bu suretle alınacak tedbirler belirir, ileri ve tedricen gelişecek belli bir program çizmek mümkün olur. Okulların hedefi belli ve açık olursa, bu kurumlar bir takım lüzumsuz

değişikliklerden ve sözde ıslahat adına alınacak tesirsiz tedbirlerden korunmuş olur. Gayesinin müsbet bir şekilde aydınlatılması, girişilecek teşebbüsleri ilham eder, teklif olunacak tedbirleri kontrole yarar ve bunlar için miyar vazifesini görür, eğitim esnasında ileride yeniden alınacak tedbirlerin sırasını tayine yarar".

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ

I-YÜKSELME DEVRİ:

Bütün İslam dünyasında olduğu gibi, Osmanlılarda da yönetim içerisinde eğitim ve öğretim genel çerçevede medreselere dayanmaktadır.

Ancak medreselerin dışında da bazı yerlerde, muhtelif seviye ve sistemlerde bu nev'i faaliyetlerin yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Saray içinde şehzadelerin yetiştirilmelerine gösterilen hususi 'itina, mülki, idari ve diğer bazı elemanların yetiştirildiği Enderun-i Hümayun, Kapı-Kulu askerlerinin yetiştirildiği Acemi Oğlanlar ve Yeniçeri Ocakları, saray dışında medreselere mahreç olan (Sıbyan) çocuk mektepleri ve her sınıftan halkı tarikat disiplini altında yetiştirilmeyi hedef alan tekkeler, bu cümledendir.

Hakkında henüz yeterli, ciddi tetkikler bulunmayan bu gibi yerlerde ne ölçüde ve hangi sistemde eğitim ve öğretim yapıldığı maalesef bugün bilgimiz dışındadır.

Hanedan mensublarının şöhretli hocalar taraafından yetiştirildikleri bilinmekte ise de(48) bu hocaların

(48) Fatih Sultan Mehmed'in Şehzadeliğinde Halepli Siraceddin Mehmed (Mecdi, s.188) ve Molla Gürani (Mecdi, s.102); II. Bayezid'in şehzadeliğinde ve Amasya Valiliğinin de Hatip Kasım (Mecdi, s.197); Yavuz Selim'in şehzadeliğinde Kastamonu'lu Halil Çelebi (Mecdi, s.385); Kanuni'nin şehzadeliğinde Daday'lı Hayreddin Efendi (Mecdi, s.440); II. Selim'in şehzadeliğinde Birgili Ataullah Efendi (Atai: Hadikatü'l-hadayik fitehmileti's-Şakayık). (Atai, s.149); III. Murad'ın şehzadeliğinde Hoca Sadeddin Efendi (Atai, s.431); III. Mehmed'in şehzadeliğinde de Neva'li Nasuh Efendi (Atai, s.390) şehzade hocası olmuşlardı.

hangi seviyedeki müderrisler arasından seçilmiş olduğu ve şehzadelerin nasıl bir aşamalardan geçirildikleri kesin olarak bilinmemektedir. Sarayda Babussaade Agasının bulunduğu yerin üst katında bulunduğu ve aganın idaresinde olduğu ileri sürülen Şahzadegan Mektebi(49)'nin ise faaliyeti açıklıkla tayin edilememektedir.

İlk defa Murad Hüdavendigâr tarafından tesis edildiği, II. Murad devrinde müfredatının geliştirildiği (50) veya Fatih tarafından kurulduğu ileri sürülen Enderun Mektepleri'nin de devletin kudretini muhafazaya kabiliyetli bir (Kapı Kulu) sınıfı yetiştirmek için (51) çeşitli odalarda, muhtelif kademelerde iyi bir yönetim içerisinde eğitim ve öğretim faaliyeti yürüttüğü (52) ve

(49) ERGİN, Osman: Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul, 1939, I, s.12

(50) "Enderun Mektebinin birincisini Murad-ı Hüdavendigâr Edirne'de yaptırdığı sarayda iç oğlanların yetiştirilmesi için bir bölüm kurmuştur... II. Murad devrinde müfredatında bir gelişme olmuş, tefsir, hadis, fıkıh, feraiz, şiir ve inşa, musiki, hey'et, hendese, coğrafya İlm-i Kelam, mantık, meani, bedi ve beyan ile hikmet, dersler arasına girmiştir. (İ. Parmaksızoğlu, Enderun Mektebi, Türk Ansiklopedisi, XV, 193)

(51) ANTEL, S. Celal: Tanzimat Maarifi, Tanzimat, İstanbul 1940, I, s.442

(52) "Enderun-i Hümayûn'a iç oğlan yetiştiren yerler, Edirne'de Yeni Saray, İstanbul'da Galata, İbrahim Paşa ve İskender Çelebi saraycı koğuşu, seferli oda, kiler odası, hazine odası ve has oda adında odalar bulunmaktaydı. Büyük ve küçük odalarda din dersi, Kur'an, Türkçe, Arapça ve Farsça okutuluyordu. Galatasaray'da yedişer akçe yevmiyeli beş hoca bulunmaktaydı". (İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı devletinin saray teşkilatı, Ankara, 1945, s.304); "Hadisten Buhari Şerif, Ulum-i aliyye okutulurdu". (Tayyar-Zade Ahmed Ata, tarih, İstanbul, 1292, I, s.145

Acemi oğlanlar arasından seçilen talebelerin (Gılman) (53) buralarda 7-8 yıl tahsil gördüğü (54) ileri sürülmektedir.

Osmanlı Devleti ordusunun en önemlilerinden olan Acemi Oğlanlar teşkilatı, ilk defa 1362'de Pençik Kanunu ve daha sonra Devşirme Kanunu mucibince harpte elde edilen esirlerin beşte birinin devlet hesabına ordu ve hizmet için alınması suretiyle meydana gelmiştir. Yeniçeri Ocağı'na denk olan bu ocak, ilk defa Gelibolu'da açılmıştı. Daha sonra muhtelif yerlerde tesis edilen ve beş sınıfa ayrıldığı belirtilen (55) bu ocaklarda daha çok binicilik, atıcılık gibi askeri maharetlerin öğretildiği ayrıca Ulum-i Diniyye ve Edebiyye okutulduğu, saraya girmek üzere ayrılan bir kısım Acemi Oğlanlar'ın birer Enderun (Saray) Mektebi olan Edirne'de Yeni Saray, İstanbul'da Galata ve İbrahim Paşa saraylarına alındığı (56) ileri sürülmektedir.

Osmanlı topraklarının her tarafına yayılmış olan hankah, tekke ve zaviyelerin de eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulundukları belirtilmektedir. Burada tarikat erkan ve adabının öğretilmesi yanında, hadiselerle ibretli bir gözle bakmak, Kur'an ve Hadisi, Deruni bir anlayışla tekke ve türbelerde hadis

(53) REFİK, Mehmet: Enderun Mektebi, Edebiyat-ı Umumiye Mec.16, I.C, 1332, s.277

(54) "Tarih-i Gılmaniyye göre Enderun Mektebi-nde tahsil müddeti 7-8 sene idi".(H.İsmail Baykal,a.g.e.,s.48)

(55) BROCKELMAN,Carl: a.g.e., s. 278

(56) UZUNÇARŞILI,İ.Hakkı:Acemi Oğlan İ.A., I,s.118

okutulduğu (57) hatta tefsirlerin yazıldığı belirtilmektedir. Çobanoğlu futuvvetnamesine göre de Ahi zaviyelerinde kendisine (Muallim Ahi) ve (Emir) denilen yetişkin Ahiler tarafından Türkçe futuvvetname, Kur'an tilaveti, tarih ve teracim-i ahval, tasavvuf, Türkçe, Arapça ve Farsça öğretildiği, edebiyat okutulduğu bildirilmektedir (58). Böylece bu müesseselerin de birer "Halk Mektebi" vazifesini yapmış oldukları söylenebilir (59). Talebe yetiştirmeleri bakımından medreselere geçişi teşkil eden sıbyan mektepleri de osmanlı eğitim ve öğretiminde önemli bir yer işgal eder. İslam'ın ilk devirlerinde açılan "Küttab"lara benzeyen ve her yerleşme yeri ile büyük şehirlerin her mahallesinde açılan sıbyan mektepleri, okuma çağına gelen beş veya altı yaşlarındaki çocukların devam ettikleri yerlerdi. Vakfiyelerde bu mekteblere "Daru't-talim" "Muallimhane", "Mekteb" ve "Mektebhane" denilmektedir. Buralardaki eğitim , alfabe (Elif-ba), yazı, okuma, Kur'an-ı Kerim ve "A'mal-i arbaa" denilen dört işlemin öğretilmesinden ibaretti. Öğretmenine "Muallim", yardımcısına "Kalfa" denir ve mektebin vakfiyesinde bunların yevmiyeleri gösterilirdi. Osmanlılarda Sıbyan Mektepleri köylere varıncaya kadar her yere yayılmıştı. XV-XVI. asırlar içindeki osmanlı sıbyan mekteblerinin sayılarını katiyetle bilinmemekle birlikte Evliya Çelebi, XVII.

(57) OKİÇ,Tayip: a.g.e., s.111

(58) KANSU,Nafi: Kültür Tarihimiz Bakımından Tarikatlar, Ülkü, Mec.Ankara,1935,VI,s.99

(59) BANARLI,N.Sami:Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul,1971,s.105

asırda sadece İstanbul'da 1993 tane sıbyan mektebi bulunduğunu kaydetmektedir ki bu miktarlara kıyasla XVI.asırda İstanbul sıbyan mekteblerinin binden aşağı olamayacağı tahmin edilmektedir. XV ve XVI. asırlarda Rumeli eyaletinin merkez sancağında 60, Anadolu eyaletinde 154, nefs-i Amasya'da 200 Erzurum'da 110 sıbyan mektebi bulunduğu belirtilmektedir. XVI. asırda Osmanlı İmparatorluğu dahilinde gezmiş olan bir Fransız seyyahı her köyde mektebe rastlamış ve ilk tahsilini osmanlılarda garp memleketleri ile mukayese edilemeyecek kadar kesif olduğunu hayretle görmüştü (60). Bunlara cami ve mescitler de yapılan ilk eğitim ve öğretim faaliyetleri de ilave edilirse Osmanlılar da yaygın bir eğitim ve öğretimin tesis edilmiş olduğu anlaşılır. Osmanlı Maarifi içinde teşkilatlı, yüksek seviyede eğitim ve öğretimi gerçekleştiren kurumlar, şüphesiz medreselerdi. Sıbyan Mektepleri veya o seviyede özel öğretim görmüş talebeler, buralara girerek belli hocalardan belli dersleri, belirli zamanlarda okurlar ve daha üst derecelere yükseltilme ile en yüksek seviyedeki medreselerden mezun olurlardı. Osmanlılarda ilmiye sınıfı buradan yetişir, Kadılık, Müftülük, Müderrislik, Cami hizmetleri, katiplik gibi diğer bazı sahalarda istihdam edilirlerdi.

XV ve XVI. asırlardaki osmanlı medreselerinin sayısını bu gün için katiyetle söyleyebilmek güç olmakla

(60) UZUNÇARŞILI, İsmail: Osmanlı Tarihi, Ankara, 1964, II, s.575

beraber bizim tesbit ettiklerimizin 500'e yaklaştığını, tapu ve evrak kayıtları tetkik edildiğinde osmanlılardan önce yapılmış olup bu devirde aynı maksatla kullanılanlarla birlikte bu rakamın 1000'e yaklaşacağı tahmin olunabilir.

XV-XVI. asırlar, Osmanlı Medreselerinin gelişme devri, XVI. asırların sonları düşüş devrinin başlangıcıdır. İkinci Murad'ın Edirne ve Bursa'da tesis ettiği medreselerle yükselmeye başlayan ve Fatih'in "Sahn-ı Seman"ı ile en yüksek düzeyine çıkan Osmanlı Medreseleri, Kanuni'nin Süleymaniye Medreselerini kurması ile gelişmişse de başlayan çözülmeye, burada da kendini göstermeye başlamış ve asrın sonuna doğru medreselerde gerileme, bir takım tedbirlerin alınmasını gerekli kılmıştır.

Daha önceki İslam medreselerinde olduğu gibi Osmanlı medreseleri de amacı gördüğü hizmetler bakımından birbirinden farklılıklar göstermektedirler. Onun için biz bunları iki büyük gruba ayırarak inceleyeceğiz.

A-UMUMİ MEDRESELER

Bunlar, İslami ilimlerle, İslam dünyasına dışardan giren ilimlerin muayyen nisbetlerde okutulduğu medreselerdi. Umumi olarak kadı, müderris ve müftü yetiştirmek maksadıyla kurulmuşlardır. Köylere varıncaya kadar Osmanlı memalikinin her yerinde açılmışlardır.

B-İHTİSAS MEDRESELERİ

Yine Osmanlılardan önce olduğu gibi, Osmanlılarda da umumi medreselerin dışında ihtisas medreseleri de kurulmuştur. Bunlar ya doğrudan doğruya ayrıca ihtisası gerektiren ulum-i islamiyeden birini yahut da ulum-i dahiliyeden birini öğretmeyi hedef alan ve o ilmin tahsiline mahsus metodlarla eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunan medreselerdir. Osmanlılarda bunları üç grupta toplamak mümkündür.

1-Daru'l-Hadisler

İlk olarak camilerde halkalar şeklinde tedris edilen hadis ilminin önemine binaen Daru'l-Hadisler doğmuş ve Osmanlılardan önce devamlı Daru'l-Hadis tesis edilmişti.

Osmanlılar devrinde ise ilk Daru'l-Hadis, Birinci Murad devrinde Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından İznik'de yaptırılmıştı. Daha sonra II.Murad tarafından Edirne'de bir Daru'l-Hadis yaptırılmıştır. Bunları takiben XVI. asır içinde devamlı Daru'l-Hadisler kurulmuştur(61).

Daru'l-Hadisler özellikle Hz.Muhammed'in söz, fiil ve takrirlerinden meydana gelen hadislerin tahsil edildiği yerlerdir. Osmanlılarda da durum aynı olmakla beraber, buralarda tefsir gibi diğer İslami ilimlerin -----

(61) BALTACI,Cahit: a.g.e., Altıncı Bölüm XV-XVI. asırlarda Osmanlı Daru'l-Hadisleri ve Müderrisleri

okutulduğu (62) anlaşılmaktadır. Daru'l-Hadislerde hadis ilminden bahsedilerek, dirayet, isnat, teracim-i ahval ve tenkid-i ahval-i rivayete dair mevzular okutulur ve senetleriyle birlikte ezberlettirilirdi. Hadis kitaplarından ise Osmanlı daru'l-hadislerinden Sahih-i Buhari, Sahih-i Müslim (63) ve Meşarık gibi eserlerde bunların şerhleri ve usul-i hadise dair eserler takib edilir, müderrislerine, hadisle meşguliyetlerinden dolayı "Muhaddis" veya müderris denilirdi. Buralarda öğrenci olabilmek için umumi medreseleri ikmal etmek (64) veya devam edilmek istenilen daru'l-hadise öğrenci olunabilecek kadar tahsil görmüş olmak gerekirdi. Buralara müderris olabilmek için de hadis ilminde ehil ve liyakat sahibi olmak gerekirdi. Bundan dolayı daru'l-hadisler, genellikle umumi medreselerden yüksek kabul edilmişlerse de ileride görüleceği gibi, Osmanlılarda daru'l-hadislerin de medrese sistemi içinde umumi medreseler gibi muhtelif seviye ve dereceleri bulunmaktadır.

2-Tıb Medreseleri

Diğer medreselerde olduğu gibi Osmanlı Daru't-Tıbları da İslam dünyasında daha önce kurulmuş olan daru's-şifalar ve bilhassa Anadolu Selçukluları daru's-şifaları örnek alınarak yapılmışlardır.

-
- (62) Şehzade Selim Vakfiyesi, Türk-İslam Eserleri Müzesi No:2185, s.79
(63) Süleymaniye Vakfiyesi, Ankara, 1962, s.81
(64) GALANTI,Avram: Ankara Tarihi, İstanbul, 1950, s.98

Osmanlılarda ilk tıp medresesi, Yıldırım Beyazıd tarafından Bursa'da yapılmıştır. Bunu takiben İstanbul'da Fatih Sultan Mehmed, Edirne'de II.Beyazıd, İstanbul'da Haseki Sultan, Atik Valide ve Manisa'da Valide Sultan daru's-şifaları kurulmuştur.

Süleymaniye Tıp Medresesinin tesisi ise daru'l-tıblar tarihinde bir aşama kabul edilebilir. Zira bu zamana kadar tıp medreselerinde yapılan öğretim bu medrese ile müstakil bir medreseye kavuşmuş ve daru's-şifa tatbikat yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır.

İslam dünyasında ilk olarak Abbasi Halifesi el-Muktedir Bilal tarafından kurulduğu bahsedilen (65) daru'l-etıbbā teşkilatına Osmanlılarında bağlı kaldıkları anlaşılmaktadır. Tabiblik yapacakların çok sıkı bir imtihanlardan geçirildikleri ve hatta Hipokrat yemini diye bir yeminden sonra işe başladıkları gibi, iş hayatlarında da muhtesiplerin sıkı kontrollerine tabi bulundukları bilinmektedir. Osmanlılarda "İhtisap Ağası", sonraları "İhtisap Nazırı" bu vazifeyi yapmış olmalıdır.

Tıp Medreselerinde takib edilen eğitim ve öğretim sistemini kesinlikle bilemiyoruz. Ancak buralarda umumi medreselerle daru'l-hadislerde takib edilen sistemlerden ayrı bir usulün tatbik edildiği anlaşılmaktadır. Zira tabiblik daha çok tatbikatı gerektirdiği için teorikle

(65) BALTACI, Cahit: a.g.e., s.22

tatbikatın beraber yürütüldüğü bir eğitim ve öğretim sisteminin takib edilmiş olması gerekir. Osmanlı tıp medreselerinde daha önceki devirlere ait eserlerinin okutulduğu gibi osmanlı devri doktorlarınca yazılmış olan eserlerinde okutuldukları anlaşılmaktadır. İstanbul kütüphanelerinde Fatih'in özel kütüphanesinden intikal eden yabancı yazarların tıbbıa dair eserleri (66) ile yerli yazarların bu konudaki eserleri, Osmanlı tıp eğitiminde yararlanılan eserler olmalıdırlar.

3-Daru'l-Kurrallar

Osmanlı eğitim ve öğretim sistemi içinde yer alan ihtisas medreselerinden biride daru'l-kurrallardır. Osmanlılardan önce olduğu gibi, Osmanlılarda da "Kari"ler ve genellikle cami hizmetlileri bu ilim müesseselerinden yetişirlerdi. Sıbyan okulunu bitiren veya o seviyede özel bir öğrenim görmüş olan bir öğrenci, bu okullarda okumak istediğinde önce aşağı seviyede bir okula (Daru'l-Kurraya) girer ve orada hıfzı tamamladıktan sonra yüksek seviyedeki okullara devam ederdi. Buralarda ilm-i kıraat ve ilm-i maharici'l-huruf'u öğrenirdi.

Bu ihtisas medreseleri oralarda öğretilen ilimlerle yakınlığı bakımından daha çok camiler içinde veya çevresinde yapılmışlardır. Bugünkü bilgilerimize göre

(66) Bu eserler için bk.İstanbul kütüphanelerinde Fatih'in hususi kütüphanesine ve Fatih çağı müelliflerine aid eserler, İstanbul,1953,s.16-17

Osmanlıların ilk ihtisas medresesi nazarıyla bakabileceğimiz Bursa'daki Yıldırım Beyazıd Daru'l-Kurrası, İmam Cezerinin gelişiyle Ulucami'de açılmıştı. Evliya Çelebi, İstanbul daru'l-kurralarından bahsederken, "evvela ne kadar selatin camileri, vüzera ve gayr-ı ayan-ı kibar camileri varsa her birisinde mutlaka birer daru'l-kurra bulunur(67)" demektedir. Böylece Anadolu Selçukluları ve Karaman-Oğulları'nın "daru'l-huffaz"ları gibi Osmanlılarında müstakil binaları bulunan daru'l-kurraları da mevcuttu. Osmanlıların bu ihtisas medreselerinde ders kitabı olarak Şemseddin Muhammed b. Muhammedü'l-Cezeri (v.833/1429)'nin bizde "Cezeri" diye ün salan "Kaside-i Lamiye"si (68) okutulurdu.

Osmanlı ihtisas medreselerinin Yıldırım Beyazıd devrinde 798/1395'de Bursa'ya gelen İmam Cezeri vasıtasıyla Şatibi ve Cezeri tesirinde geliştikleri anlaşılmaktadır. XVI.asırda Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Sokullu Mehmed Paşa, Mısır'da Kur'an öğretimi ile ün salan Şeyh Ahmedü'l-Mısırî'yi İstanbul'a davet ederek Eyyüb Sultan Camii'nin imamlığına tayin etmiş ve bu kişi 1006/1597 tarihine kadar bu yerde "teysir tariki" ile kıraat okutmuştu ki onun getirdiği kıraat usulü, 1000/1591 tarihinden sonra "İslam bol tarihi"

(67) BALTACI, Cahit: a.g.e., s.85

(68) Seyahatname, III, s.449. Bu eser bütün islam dünyasında temel kitap olarak kabul edilmiştir. (Taşköpri-Zade, aynı eser I, 497).

adıyla meşhur olmaya başlamıştır (69).

C- FATİH, YAVUZ VE KANUNİ DÖNEMİ

a) Fatih Sultan Mehmed Dönemi

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u aldıktan sonra kentteki sekiz kiliseyi medreseye çevirmiş bunlardan birinin müderrisliğini Bursa'da elli akçe ile Muradiye Müderrisi olan Mevlana Alauddin Tusiye, ikisininkini Bursa'lı Hoca-Zade ile Mevlana Abdulkerim'e verip öteki medreselere de uygun hocalar atamıştı. Tusi'nin medresesi zeyrek camii denilen Pantokratlar manastırının bulunduğu yerdin ve burada hücre denen kırk odada kırk medrese talebesi vardı (70). Bunlar İstanbul'daki ilk medreselerdir.

Fakat Fatih Sultan Mehmed, öğretimi düzenli, büyük medreseler yapmak istiyordu. Binaların Büyük ve Küçük Karaman semtleri arasında yapılması kararlaştırıldı. Ve bu işle Başvezir Mahmud Paşa görevlendirildi. 1463-1471 yılları arasında bir cami ve iki yanında Sahn-ı Seman denen yüksek düzeyde sekiz medrese ve arka tarafına da Tetimme denen ve yüksek medreselere hazırlayıcı sekiz medrese yaptırmıştır.

Sahn-ı Seman denen sekiz yüksek düzeydeki medresenin programını Mahmud Paşa ile Heyet (Astronomi)

(69) KARAÇAM, İsmail: Kur'an-ı Kerim'in nüzülü ve kıraatı, İstanbul, 1974, s.249

(70) UZUNÇARŞILI, İsmail: a.g.e., s.5

bilgini Ali Kuşcu hazırlamıştı. Sekiz medresenin her birinin ondokuz odası, sekiz müderristen her birinin birer odası ve elli akçe gündeliği vardı. Ayrıca her medresede kendine beş akçe gündelik, bir oda, ve bir de yardımcısı vardı.

Yardımcı asistanlar, danışmend denen öğrencilere, müderrisin okuttuğu dersi iade ettirecekler, yani müzakere ettirip çalıştıracaklar, ayrıca onların disiplinini sağlayacaklardı. Asistanlar danışmendlerin en yetenekli olanlarından seçilecekti. Fatih'in vakfiyesinde Sahn-ı Seman müderrislerinin "akli ve nakli ilimlerde eşi az bulunan, kendisini bu yola adanmış, saygı değer kişiler arasından atanacağı bildirilmiş, bunların öğrencilere çeşitli ilimler ve bilgiler öğretmesi" istenmiştir. Fakat bunlar esasta, Tefsir, Fıkıh, Kelam, Arap dil ve edebiyatı yapan kurumlardı.

Fatih, ayrıca, yine camiye çevrilen Ayasofya kilisesinin yanında ve Eyyüb Caminin yanında medreseler yaptırdı. Ayasofya medresesi müderrisi altmış, ötekisi elli akçe gündelik alıyordu. Ayasofya medresesi müderrisi Sahn-ı Seman derecesinde idi.

b) Yavuz Sultan Selim Dönemi

Yavuz sultan Selim döneminde Fatih Sultan Mehmed zamanında yapılan medreselerden son derece istifade edilmiştir. Bu dönemde mükemmel bir kütüphane ve imarethane, aşevi, hastane ve hamama sahipti. Sultan Selim ilme ve bilginlere son derece değer veren bir

devlet adamıydı. Onun için medreselerdeki müderrisleri maddi ve manevi açıdan taltif ediyordu.

c) Kanuni Sultan Süleyman Dönemi

Kanuni Sultan Süleyman 1559'da İstanbul'da, Mimar Sinan'a meşhur Süleymaniye Camii ve medreselerini yaptırmıştır.

Bunlar Hadis öğretimi için Daru'l-Hadis, Tıp öğretimi için Dar-üt Tıp medreseleri ve bunların dışında dört adet genel medrese, bir sıbyan mektebi, bir kütüphane, eczane, Daru's-Şifa, hamam, imarethane, misafirhaneden oluşan muazzam bir küllüypedir. Bazı kaynaklar, Süleymaniye küllüyesinde Riyaziyat ve Tabiiyat alanında ayrı bir medrese bulunduğu ileri sürüyorlarsa da bu konuda bilgi vermiyorlar ve bazıları bunu şüphe ile karşılıyorlar (71) bu altı medreseden en yükseği Dar-üt Hadis idi ve onun müderrisinin gündeliği yüz, ötekilerinki ise altmış akçe idi. Daru'l Hadis müderrisi, isterse büyük kadılıklardan birine atanabilirdi.

Medreselerde haftada dört gün ders okutuluyordu. Öğrenciler yine hücre denen odalarda yatıp kalkarlar, yemeklerini iki kez imarethanede yerlerdi.

(71) UZUNÇARŞILI,İsmail: a.g.e., s.33; BALTACI,Cahit: a.g.e,s.50; ATAY,Hüseyin: Fatih-Süleymaniye Medreseleri,s.180.vd.

Medreselerin daha önce belirtildiği gibi kesin süreleri yoktur. Çünkü amaç belli kitapları okumaktı. Fakat tabloda adı geçen medreselerin her birinin en az bir iki yıl öğretim yaptığı düşünülebilir.

Bir medreseyi bitirip ötekine başlayacak öğrenciye temessüh, bir Sahn medresesini bitirene de icazetname denen diploma verilirdi. Bu belgeler Allah'a ve Peygamber'e bilgiye övgü ile başlar, talebenin ve hocasının adlarını, hocanın da bazan ünlü bir hocaya, bazan Allah'a ve Peygamber'e kadar varan hocalarının adlarını, okutulan kitaplar ve bilimlerin adlarını, hocasının öğrenciye tavsiye ve nasihatlarından meydana gelir. Kendisini yetiştiren hocaları ve onların da hocalarını yazıp Allah olduğu inancını yansıtır. Bu Kur'an'da "Allah Adem'e bütün ilimleri öğretti" Bakara 31. ayetine dayanmaktadır. Böylece bu belgeler, eğitim tarihimizde, medrese öğretimi ve müderrisler hakkında ayrıntılı bilgi veren kaynaklardır (72).

Medrese kitapları genellikle Arapça idi. Böylece öğretim dili esas olarak Arapçadır denebilir. Fakat Türkçe de kullanılıyordu. Farsça ise medresenin benimsemediği dildi. İlk kez, III.Ahmed devrinde (1703-1730), Nevşehir'li Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı medresede Farsça okutulmuş ve böylece de Farsça da bazı medreselere girmiştir (73).

(72) ATAY,Hüseyin: Fatih-Süleymaniye Medreseleri..., s.88 vd.

(73) ERGİN,Osman: Türkiye Maarif Tarihi, C.I-2,s.155

Medreselerin Toplumdaki etkinliği çeşitli bişimlerde ortaya çıkmaktaydı şöyleki:

aa) Müderris ve kadı yetiştirerek.

Haşıye-i Tecrid düzeyinde bir medreseden başlayıp ötekileri ve nihayet Sahn düzeyinde bir medreseyi bitirene verilen diploma (icazet), onun müderris veya kadı olmasına imkan verirdi. Böylece kişinin Rumeli veya Anadolu kazaskerinin ruzname denilen defterine adını yazdırır ve bir süre beklerdi. Bu beklemeye nevbet (nöbet), bekleyen adaya mülazım ve bu yönteme de mülazemet denirdi.

Müderrislik, kadılık kadrolarındaki boşalmalar olduğu zaman, boşalan bu kadrolara atamalar yapılırdı. Sıbyan mektebi hocaları da genellikle biraz medreselerde okumuş kişilerdi. Din görevlileri de bu medreselerden yetişiyordu. Ayrıca Devlet memurlarının bir kısmı ve katiplerde genellikle medreselerden yetişiyorlardı.

bb) Padişahın bir tür siyasi denetimi ile.

Padişah ve sadrazam alimlere, şeyhülişlama sık sık danışırlar, seferde onları da yanlarında götürürlerdi. Özellikle padişahları yetiştiren hocaların sarayda ve Devlet işlerinde etkileri büyüktü. Siyasi iktidarla ilişkileri ulema sınıfının nüfuzunu arttırdığı gibi siyasi iktidarı da güçlendirir ve iktidar üzerinde denetimi de sağlardı. Padişah karşısında denge kuran, denetim yapan kurullar kurulmadığı için bu görevi ulema

kendiliğinden yüklenmişti. I.Mahmut (1730-1754)'un Dışişleri Bakanı'nın (Nazır) Fransa elçisine söyledikleri ilginçtir: "Bizim Hükümetimiz, sandığınızdan daha Cumhuriyetçidir. Saint-Petersburg ve Viyana'da kararlar kimseye hesap vermeye mecbur olmayan bir veya iki kişi tarafından alınır. Oysa bizde, padişah ne kadar müstebit olursa olsun, Şeyhülislam ve ulemanın fikri olmadan bir barış antlaşmasına karar veremez".

Ulema, siyasal denetim görevini ilk dönemlerde cesaret, dürüstlük ve yapıcı şekilde yerine getirmişti. Fakat medreselerin bozulmasıyla bu özellik de zamanla kaybolmuş olup hatta Genç Osman'ın öldürülmesi dahi bu bozulmanın bir canlı örneğini teşkil etmektedir (1622).

Okunan ders kitapları Osmanlı medreselerinde aşağıdan yukarıya her dereceye medresede hangi ders ve katiplerin ne ölçüde okutulduklarını kesinlikle söyleyebilmek güçtür. Bazı Kanunnamelerde ve vakfiyelerde (74) olunması isteniler bir kısım eserler zikredilmişlerse de bunların, Osmanlı medreselerinde okutulan ders ve eserlerin bütünü olmadıkları ve müderrislerin, belli temel ilimler ve onlarla alaklı eserler yanında, onları anlamaya hizmet eden ilim ve eserleri tedris ettikleri anlaşılmaktadır (75).

(74) "Fatih'in Vakfiyesinde Haşiye-i Tecrid ve Şerh-i Mevakıf okutulması şart kılınmıştı". Katip Çelebi, Mizanu'l-Hakk fi ihtiyari'l-ahakk, İstanbul, 1303, s.45

(75) BALTAÇI, Cahit: a.g.e., s.36

XVI.asırda bu mevzuda bize ışık tutan en geniş bilgiyi Taşköpri-Zade İslamiddin Ahmed Efendinin otobiyografisini tetkikle elde ediyoruz. Böylece Mecdi'nin Şakayık tercümesinin sonunda Taşköpri-Zade'nin, Haşiye-i Tecrid Medresesinden Sahn-ı Seman Medreselerine kadar her seviyede okuttuğu temel ders ve eserler kaydedilmiştir. Bunlar sayesinde o devirde Osmanlı Medreselerinde okutulan temel ilimleri ve eserleri tesbit mümkün olduğu gibi, ayrıca her seviyedeki medreselerinin tedris müddetlerini de aşağı yukarı tayin mümkün olmaktadır.

Ancak Osmanlı Medreselerinde kitap geçmek, yani bir seviyedeki temel ve yardımcı kitapları bitirdikten sonra üst seviyeye yükselmek esas olduğuna göre, her seviyedeki medresenin müddetinin hoca ve talebelerin gayretlerine bağlı olarak uzayıp kısaldığı anlaşılmaktadır.

XVI.asrın sonlarında ilan edilen bir hatt-ı hümayunda ise, Sahn-ı Seman Medreselerinden önce mutlaka beş sene tahsil görülmesi kanun haline getirilmişti.

Mecdi'deki bazı otobiyografilerden ve kanunnamelerden tesbit edebildiğimize göre XV-XVI.asır Osmanlı Medreselerinde şu temel ilimler ve eserler okutuluyordu. Yirmili medreselerde ders kitabı olarak Kelam'dan Haşiye-i Tecrid'in okutulmasından dolayı "Haşiye-i Tecrid Medreseleri" denilmiştir (76). Bunların

(76) BALTACI,Cahit: a.g.e., s.37

tahsil müddeti üç ayla iki yıl arasında değişmektedir. Okunan ders kitapları ise, Belagat (Mutavvel) (77), Kelam (Haşiye-i Tecrid) ve Hukuk (Şerh-i Feraiz)'dur.

Otuzlu medreselerde Belagat'tan "Şerh-i Miftah"ın okutulmasından dolayı bu adı almıştır. Bunların tahsil müddeti iki yıl ile iki ay arasında değişmektedir. Okutulan ders kitapları ise Fıkıh (Tenkih ve Tavzih), Belagat (Şerh-i Miftah), Kelam (Haşiye-i Tecrid), Hadis (Mesabih)'dir. Taşköpri-Zade bu eserleri o devirde otuzlu bir medrese olan İstanbul'daki Hacı Hasan-Zade Medresesinde (1529-1530) kadar okutmuştur. Fatih'in "Miftah, Meani" ve "Setruşşeria" okutulmasını emir buyurmuştur(78).

Kırklı medreselerde ise okutulan ders kitaplarında Belagat (Miftahu'l-Ulum), Usul-i Fıkıh (Tavzih), Fıkıh (Sadruş-Şeria), Hadis (Merabih) Taşköpri-Zade, bu eserleri Üsküp'teki İshakpaşa Medresesinde okutmuştur. Ellili medreselerde eğitim, bir yıl ile beş ay arasında değişmektedir (79). Okutulan ders kitapları da Fıkıh (Hidaye), Kelam (Şerh-i Mevakıf) Hadis (Mesabih) gibi eserlerdir. Sahn-ı Seman Medreselerinin de tahsil müddeti bir yıl olduğu (80), okutulan ders kitaplarının da Fıkıh (Hidaye) Usul-i Fıkıh (Telvih ve Şerh-i Adud),

(77) Bu eser, Sadeddin Teftezani (v.471/1389) tarafından telif edilmiş olup, Sekkaki (v.626/1228)'nin "Miftahül-ulum" adlı eserine ibn Hacıb (v.646/1248)'in "Telhisu'l-Miftah" adıyla meydana getirdiği hulasanın şerhidir.

(78) BALTACI, Cahit: a.g.e., s. 77

(79) Kanunname, Aşir Efendi Kitaplığı nr.s.1004, 69 b.

(80) Kanunname, Aşir Efendi Kitaplığı nr., s.1004 69 b.

Hadis (Buhari), Tefsir (Keşşaf ve Beyzavi), Taşköpri-Zade, bu eserlerden Buhari'yi Sahn'da uzun müddet kalması sebebiyle baştan sonuna kadar iki defa tekrarlamıştır. Altmışlı Medreseler'de tahsil müddetinin bir yıl olduğu anlaşılmaktadır. Bunlarla, müderrislerine daha yüksek seviye verilen Altmış üstü Medreselerin paye bakımından Sahn'dan yüksek olmalarına rağmen tahsil müddetlerinin Sahn kadar oldukları ve hatta Sahn'dan tedrisine başlanılan bazı eserlerin buralarda tamamlanmasına çalışıldığı anlaşılmaktadır. Okutulan ders ve kitapları da Fıkıh (Hidaye ve Şerh-i Feraiz)(81), Kelam (Şerh-i Mevakıf), Hadis (Buhari), Tefsir (Keşşaf), Usul-i Fıkıh (Telvih)'dir. Taşköpri-Zade bu eserden Buhari'nin üçte birini; Hidaye'nin belli bir bölümünü, Telvih'ten Mebahis'i Ahkam'dan sonuna kadar olan bölümünü; başından Tashih bahsine kadar Şerh-i Feraiz'i ve Şerh-i Mevakıf'ın tamamını Edirne'deki II.Beyazıd Medresesinde okutmuştur (82).

II-TANZİMAT DÖNEMİ

A-BİRİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ

Türk modernleşme hareketinin babası sayılan II.Mahmut saltanatı sırasında, eğitime önem vererek Darülfünun işlerine çok yakın ilgi göstermekten çekinmemiştir. Mülkiye Mektebi, Hukuk Mektebi ile Tıp Mekteplerinin ıslahı yoluna gidilmiştir.Sultan Mahmut'a göre; eğitim almaya ve sonra öğrendiklerini başkalarına

(81) BALTACI,Cahit: a.g.e., s.81

(82) BALTACI,Cahit: a.g.e., s.39

öğretmeye razı olan yeterli vatandaş kitlelerinin sayılarını artırmadıkça bütün reform projeleri çökmeye mahkumdur (83).

Türk yönetimine karşı; yunanlıların ayaklanması üzerine 1821 yılında hükümet rum tercümanların yerlerini türklerle doldurmaya karar verdi ve batı dillerinin öğretildiği bir Tercüme dairesi kurdu. Askeri Mühendislik Okulu'ndan bir profesör bu dairenin ilk öğretmeni olmuştur. Kurulan bu tercüme dairesi en kısa sürede tamamen batılılaşmış yöneticilerin ve bilim adamlarının bir eğitim merkezi haline gelmiştir. Sonraları; reformist bir sadrazamp olan Ali Paşa ve Fuat Paşa ilk eğitimlerini bu merkezden almışlardır (84).

Eğitim işlerini; Devletin doğrudan sorumluluğu altına getirmek ve geleneksel okullar dışında yeni okullar açma çalışmalarına, ilk defa Sultan Mahmud idaresi zamanında başlanmıştır. 1840 yılında açılan yeni okullara Rüştîye adı verilmişti. Rüştîyelerin amacı; ilkokullardan çok ileri bir düzeyde, eğitim yapmak ve öğrencilerin yeni açılan yüksek okullara ya da kamu hizmetlilerine yönetici olarak hazırlamaktı (85). Daha

(83) BERKES, Niyazi: The Development of scularism in Turkey (Montreal, Canada, 1964), Historical Background of Turkish Scularism in, R.N. Frye (ed.) İslam and the west New York: The auge, 1957), s.41-68

(84) İNALCIK, Halil: "the Nature af Tradition al Society" Robert E. Ward and Dank Wart, A. Rustow, Political Modernization in Japan and Turkey (Princeton, N.J.: Princeton Üniversity Press, 1964), s.55

(85) KAZAMAİS, M. Andres: Ed ucation and the Qwest for modernity in Turkey (Chicago, III.: The University of Chicago Press, 1969), s.53

1827 yılında; Sultan Mahmud, devlet tıp okulunu (Tıphane-i Amire) açıyordu. Cerrahhane (1828), Muzika-i Hümayün Mektebi (1831), Mekteb-i Ulum-i Hayriye (1834), Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulum-i Edebiye (1838)'de Sultan II.Mahmud'un Türk eğitime yaptığı katkılardır.

Sultan Mahmud'un 1838 yılında; Tıp okulunun, yeni binasının açılışı dolayısıyla düzenlenen törende yaptığı konuşması, onun eğitime ve reforma karşı olan ilgisini göstermektedir.

"Tıp okulunda; öğrenim, Fransızca yapılacaktır... Fransızca öğrenim yaptırmaktaki amacım; sadece Fransızca öğrenmek değildir, fakat bu, sizin tıp bilimini öğrenmeniz içindir. Tıp bilimini adım adım kendi dilinize aktarmamız içindir". Bu başarıldığı zaman tıp bilimi ülkemizde Türkçe öğretiliecektir (86).

BERNARD LEWIS'in belirttiği gibi; Mahmud bu sözleriyle, eğitimin ve bütün reform projelerinin temel sorununa, dil güçlüğüne değiniyordu (87).

Batılı yazarlar tarafından genellikle, Rusların Büyük Petro'suna benzetilen Mahmud, Petro'nun başardığı kadar geniş reform programlarını, hemde çok daha çetin koşullar altında başardıktan sonra, 1839 yılında öldü. Bununla birlikte; Mahmud'un özellikle Doğu Anadolu'da

(86) BERKES,Niyazi: a.g.e., s.113,Lewis, a.g.e.,s.85

(87) BERKES,Niyazi: a.g.e., s.115

devlet denetimini gerçekleştirmekte baş danışmanı olan Mustafa Reşit Paşa (1800-1858), ondokuzuncu yüzyıl Osmanlı Reform hareketlerinin gerçek bir mimarı olarak ortaya çıktı (88).

B-İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ

Bu dönemde Darülfünun bir yüksekokul hüviyetinden sıyrılarak fakülte, müderrislerinin profesör adını aldıklarını Darülmesai adı altında araştırma enstitülerinin kurulduğunu, lüzumlu laboratuvar ve kütüphanelerin yayıldığını, geniş bir ilmi yayım faaliyetine girişildiği görülmektedir. Darülfünuna muhtariyet istekleri bu devirde başlamıştır. Ayrıca Darülfünun Divanı (Senato) kurulmasına, Edebiyat Fakültesi bünyesi içerisinde beş yıl öğrenim süresi olan yabancı diller şubesi de kurulmuştur. O zamana kadar Darülfünun Müdür-i Umumisi ünvanını taşıyan rektör, müderrisler arasından seçilerek Darülfünun Emini adını taşıyacaktı.

Darülfünun 1900'de tekrar açılmıştır. İlgili dönem Mutlakiyet dönemi olup Darülfünun-ı Şahane adıyla açılan bu kurumun o yıllarda yüksek tahsil çağına gelmiş bir çok gencin yasağa rağmen Avrupa üniversitelerine kaçıp gitmelerini önlemek için bir tedbir olarak açıldığı anlaşılmaktadır (89).

(88) KAYNAR, Reşat: Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Ankara, 1954; İnalçık, Halil: a.g.e., s.56-57; LEWIS, a.g.e., s.105-106

(89) UNAT, Faik.R: Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış, Ankara, 1964, s.200

Netice olarak Osmanlı Maarifi içinde teşkilatlı, yüksek seviyede eğitim ve öğretimi gerçekleştiren müesseseler olarak, şüphesiz medreselerdir. Sıbyan mektepleri veya o seviyede hususi öğretim görmüş talebeler, buralara girerek muayyen hocalardan muayyen dersleri, belli zamanlarda okurlar ve daha üst derecelere terakki ile en yüksek seviyedeki medreselerden mezun olurlardı. Osmanlılarda ilmiye sınıfı buradan yetişir, kadılık, müftülük, müderrislik, cami hizmetleri, katiplik ve bu gibi diğer bazı sahalarda istihdam edilirlerdi. XV ve XVI. asırlardaki Osmanlı medreselerinin sayısını bugün için katiyetle söyleyebilmek güç olmakla beraber bizim tesbit edebildiklerimizin beşyüze yaklaştığını, tapu ve evrak kayıtları tetkik edildiğinde Osmanlılardan önce yapılmış olup bu devirde aynı maksatla kullanılanlarla birlikte bu rakamın bine yaklaştığı tahmin olunabilir.

XV ve XVI. asırlar Osmanlı medreselerinin yükselme devri, XVI.asrın sonları düşüş devrinin başlangıcıdır. II.Murad'ın Edirne ve Bursa'da tesis ettiği medreselerle yükselmeye başlayan ve Fatih'in "Sahn-ı Seman" ile zirveye çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu dahilinde gezmiş olan bir Fransız seyyahı her köyde mektebe rastlamış ve ilk tahsilin Osmanlılarda garp memleketleriyle mukayese edilemeyecek kadar kesif olduğunu hayretle görmüştü (90). Bunlara cami ve

(90) UZUNÇARŞILI,İsmail: Osmanlı Tarihi,Ankara,1964,II, s.575 Vd.

mescidler de ilave edilecek olursa osmanlılarda yaygın bir eğitim ve öğretimin tesis edilmiş olduğu anlaşılır.

Ayas, Nizamname hükümleri ve o günlerin koşulları dikkate alındığında Darülfünun az çok bilimsel ve idari özerkliği olduğuna değinmektedir. Yine aynı yazara göre, ilk olarak kuruluş ve organlar, programların ana çizgileri, öğretim üye ve yardımcılarının hak ve ödevleri ile tayin ve terfi koşulları, devamın sıkı bir şekilde kontrolu, lisans ve doktora sınavlarına ilişkin hükümler bu nizamnamede yer almıştır. İkinci Darülfünun, nizamname hükümlerine göre öğretime geçememiş ve yarım bir proje olarak kalmıştır (91).

Getirdiği önemli yenilikler ise;

- Öğrencilerin seçme sınavı ile alınması,
- Halka pozitif bilim anlayışı aşılacak üzere gece dersleri vermesi olarak nitelenebilir.

Yukarıda da izah edildiği gibi Darülfünun-i Şahane, ilahiyat, edebiyat bölümleri ile daha sonraları kendisine bağlanan hukuk ve tıp okulları ile öğretime devam etmiştir. Yeniden örgütlendirilerek İstanbul Darülfünunu adını almıştır. İstanbul Darülfünunu kendisinden bekleneni verememiştir. Oysa Cumhuriyetin ilk yıllarında Darülfünanundan çok şeyler beklenmiştir. Cumhuriyet hükümeti eski kurumların hepsinde köklü yenileşme girişimleri yaparken, üniversite sorununa bir

(91) AYAS, Nevzat: Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Tarihçeler, M.E.B.yayınları, Ankara, 1948, s.264-269

özüm getirme yenileşme ihtiyacını duymuştur. Devrin Milli Eğitim Bakanı (Reşit Galip) bu konudaki görüşlerini şöyle belirtmiştir: ~~Arkadaşlar~~ Türk milleti yeni bir amaca doğru yürüyor, memleketimizde uygarlığın timsali Darülfünun olacaktır. Eğitim Bakanlığı Darülfünunu böyle basit bir durumda bırakamaz. Bırakırsa görevini yapmamış olur~~.~~

Kız Darülfünunu ise üniversite hayatımızın gelişme tarihindeki önemli olaylardan biride Meşrutiyet devrinde Balkan yenilgisinin uyarısıyla Darülfünunda önceleri serbest konferanslar halinde kadınlar için açılmış olan derslerin, bir süre sonra kızlara mahsus yarı sınıflar halinde teşkilatlandırılmasıdır. Memlekette kız okulları ile kız muallim mektepleri arttıkça bunlara kadın öğretmen bulmak zarureti hasıl olduğundan serbest derslere kızlarında yetiştirilmesine gayret edildi. (5.2.1914) Ancak mutaassıp düşünceli maarif idarecileri genç kız ve erkeklerin aynı bina içinde okumalarında bazı sakıncalar düşünmesinden dolayı, 12.9.1914'de bu sınıflar Edebiyat, Riyaziyat (matematik) ve Tabiiyat şubelerinden kurulu olmak üzere İnas Darülfünunu adı altında ve ayrı bir bina içinde toplanmaktadır.

İlk mezunları 1917'de veren bu kurum 1920'de kaldırılıp Darülfünuna bağlandı. Fakat bir süre sonra kızların kendi sınıflarına gitmeyip erkek öğrencilerin sınıflarına gitmeleriyle İnas Darülfünunu tarihe karışmıştır. (Eylül 1921) Fen ve edebiyat şubelerinde

böylece karma öğrenimin başladığı gibi, hukuk fakültesi 1921-1922, tıp fakültesi 1922-1923 ders yılında itibaren doğrudan kız öğrenci kabulüne başlanmıştır. Bu dönemde açılan başlıca yüksekokullar ise;

Orman Mekteb-i Alisi (1909)

Dişçi Mektebi (1909)

Kadostra Mektebei Alisi (1911)

III-TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİNİN GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR

A-1863 DÖNEMİ

1846'da Muvakkat Maarif Meclisi (Geçici Eğitim Kurulu) bir Darülfünun açmayı kararlaştırmıştır. 1863'de açılan Darülfünun binası 1865'de çıkan bir yangın sonucu ders araçları ve kitapları ile birlikte yanmış bu tarihten sonra da Darülfünun bir süre unutulmuştur.

B-1870 DÖNEMİ

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile, Darülfünun-u Osmani adı altında kurulmuştur. Üniversitenin fakülte ayarında üç bölümü bulunmaktadır.

- 1-Felsefe ve Edebiyat (Hikmet ve Edebiyat) bölümü,
- 2-Hukuk (İlm-i Hukuk Bölümü,
- 3-Tabii Bilimler ve Matematik (Ulum-i Terbiye ve Riyaziye) Bölümü.

İlgili bölümler müdürlerini kendileri seçerler. Ayrıca birde üniversite kurulu bulunmaktadır. "Nazır"

ünvanına sahip müdürü yani "Rektör" Eğitim Bakanının teklifi üzerine padişahın iradesi ile atanmaktaydı. Bu o devirde o kuruma verilen önemi göstermektedir.

C-1900 DÖNEMİ

Darülfünun-u Şahane adı ile kurulmuş olan padişahın adını simgeleyen bu üniversitede, eğitim ve öğretimde görev alacak eğitim elemanları ile yardımcı hizmetliye kadar bütün kişileri, eğitim bakanınca aday gösterilmekte, padişah tarafından atanmaktadır. İlgili üniversitenin fakülte ayarındaki şubeleride şunlardır:

- 1-Yüksek Dini İlimler Fakültesi(Ulum-i Aliye-i Diniye),
- 2-Fen Fakültesi (Ulum-i Riyaziye),
- 3-Edebiyat Fakültesi.

Bu üniversite bilimsel faaliyetlerden uzak kalıyordu. Çünkü; üniversite, ilgili "nazamname" ile her türlü yönetsel ve bilimsel özerklikten yoksun bırakılmıştır.

D-1908 DÖNEMİ

Yeniden Darülfünun-u Şahane'nin tıp ve hukuk fakültelerininide bünyesine alarak yeniden teşkilatlanmıştır. Böylece; Genç Türkler döneminde üniversitelerimizde değişmelerin olduğunu görüyoruz. Milli Eğitim Bakanı ve Tuba Ağacı Nazariyesi sahibi Emrullah Efendi, eğitim reformuna Yükseköğretimden başlanması gerektiğini ileri sürüyordu.

Yeni tüzükle kurulan üniversitenin bölümleri şunlardır:

- 1-Dini İlimler (Ulum-i Şeriye)
- 2-Hukuk (Ulum-i Hukukiye)
- 3-Fen (Fünun)
- 4-Tıp (Ulum-i Tıbbiye)
- 5-Edebiyat (Ulum-i Edebiyat)

Emrullah Efendi'ye göre üniversitenin temel işleri, bilimi bulmak, korumak ve yaymaktır.

Darülfünun-u Osmani 1914'de çoğu Alman olan yabancı profesörlerle takviye edilmiş, araştırma enstitülerine sahip olmak üniversite hüviyetine daha çok yaklaşmıştır.

E-1918-1919 DÖNEMİ

Yabancı öğretim üyelerinin 1918-1919 öğretim yılı başlarında ayrılmalarıyla, Darülfünun önemli sarsıntı geçirmiştir. Bununla birlikte bazı yasal düzenlemelerle bilimsel özerklik verilmiş ve böylece bu kurum çağdaş üniversite amacına sahip kılınmıştır. Bu üniversite o zaman hukuk, tıp, edebiyat ve fen medreselerinden oluşmaktadır.

IV- YÜKSEKÖĞRETİM İÇİNDE ÜNİVERSİTENİN YERİ

Burada yükseköğretim kurumlarına değinmeden geçemeyeceğim. Yükseköğretim kurumları, toplumun gereksinme duyduğu yüksek nitelikli insan gücünü

yetiştirme, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlama yanında, ülke sorunlarına çözüm yolları önerme ile de yükümlü kurumlardır. Bu kurumlar, sayılan temel işlevlerini yerine getirirken eğitim sisteminin bir parçası olarak, toplumun ekonomik ve sosyal sistemleriyle etkileşim halindedirler.

MERAY'a göre niversite genel anlamda ortaöğretim düzeyinden sonraki düzeyde, eğitimin başlıca işgrlerinden biri olan kültürün yenileşmesini ve bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılmasını sağlamak, gençleri bazı mesleklere hazırlamak, bilimsel araştırmalarda bulunmak ve toplum sorunlarının çözüme kavuşturulmasında yardımcı olmak görevlerini üstlenen yükseköğretim kurumu olarak kabul edilmektedir.

DOğRAMACI'ya göre üniversitelerin, ülkenin yükseköğretim görmüş insan gücü gereksinimini karşılamak yanında yalnız eğitim gördükleri alanda değil, değişik alanlarda da yararlı olabilecek, bilim anlayışına, inceleme ve araştırma yeteneklerine sahip, sağlam düşünceli aydınlar yetiştirmek gibi görevleri vardır.

Ansiklopedi Brittanica'ya göre: "niversite" Latince "niversitas" sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcük, orta ağda "Kurum Topluluk" anlamlarında kullanılmıştır. Ayrıca, "niversitas" ile aynı anlamda olmak üzere "Studium-İncelemeler" ve "Studium Gererale-Genel İncelemeler" sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte "niversite" kavramının günümüzdekine

yakın bir şekilde "Öğretici ve Öğrenciler Topluluğu" anlamında kullanılmasına XIV. yüzyıl sonlarında başlanmıştır(92).

"Üniversite" aynı zamanda, birlik ve birleştiricilik yanında tüm bilgi dallarına yayılma ve evrenselliğide belirtmektedir(93).

"Üniversite" kavramının zaman içindeki gelişimi, kurumsal gelişmesi ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle, bu kesimde üniversitenin kurumsal gelişmesi, amaçları ve fonksiyonları üzerinde kısaca durmakta yarar vardır. İlk üniversitelerin kuruluşuna yol açan yükseköğretim merkezleri arasında Çin Manastırları, Hint Orman "Ashram'ları", Yunan Akademileri ve İslam Medreseleri'nin adları geçmektedir(94). Unesco'nun yükseköğretim konusunda yaptığı bir araştırmada ilk üniversitelerin nerede ve ne zaman kurulduğu konusundaki görüşlerin farklı olduğu belirtilerek, İtalya'daki Selerno ve Bologna üniversitelerinin ilk üniversiteler olduğu görüşünün yaygınlığına değinilmektedir (95).

Bu noktada Avrupa'daki üniversitelerin gelişmesi konusunda başlıca iki görüş tesbit edilmiş

-
- (92) Encyclopedia Brittanica, C.XXII, s.745'den Ahmet E.Uysal,"Üniversite Kavramının Tarihsel Gelişmesi ve Bugünkü Anlamı" Ankara Üniversitesi Haberleri,sayı/7 Haziran 1965), s.5
- (93) ÜLKEN,H.Ziya: "Eğitim Krizinin Kökleri ve Üniversiteler, A.Ünv.Eğt.Fak.Dergisi,C,II,sayı 1/4, (1969), s.9
- (94) UNESCO,World Survey of Education, Paris,1966,s.75
- (95) UNESCO, s.75

bulunmaktadır. Lauwerys'e göre, Avrupa'nın batısındaki üniversiteler, İspanya'nın "Moorish" kültürünün İspanya üniversiteleri ise İslam kültürünün ve medreselerinin etkisinde kalmıştır (96). Buna göre, Avrupa'da Paris ve Cambridge üniversiteleri temelde İslam medreselerinin dolaylı etkisinde kurulmuştur. Netice itibariyle farklı görüşlerin birleştiği nokta ilk üniversitelerin dinsel kurumlara bağlı olduğu veya onlar tarafından örgütlendirildiğidir. Gerçekten de Avrupa'da bu kurumların papanın veya hükümdarın yönetiminde dine dayalı bir öğretim yaptıkları anlaşılmaktadır.

Paris (onikinci yüzyıl başları), Toulouse (1229), Cambridge (1239), Salamonka (1239), Oksford (1249), Sorbonne (1252), Köln (1388) ve Erfurt (1329) üniversiteleri bunlara örnek olarak verilebilir. Yani yükseköğretim ve üniversite kavramlarının kesin çizgilerle birbirinden ayırma imkanı yoktur. Tanım, amaç ve fonksiyonlar yönünden yapılacak bir karşılaştırma, ikisini de zaman zaman aynı şekilde tanımlandığını, bazende aynı amaç ve fonksiyonları yüklendiğini göstermektedir. Zaten Üniversitenin bir sistem olarak yükseköğretim kapsamı içinde ele alındığı düşünülürse sistemin özelliklerini taşıması olağan görülür. Buna göre üniversiteyi de içine alan yükseköğretimin genel bir tanımını Unesco'nun "Dünya Yükseköğretim Araştırması" şöyle yapmaktadır:

(96) LOUWERYS, A.J, VARIŞ, Fatma, K.Neff; Mukayeseli Eğitim Ank.Üniv.Eğt.Fak.Yayını, No.13, Ankara, 1971, s.90

Yükseköğretim, üniversite, yüksekokul, akademi ve benzeri kurumlarda verilen her türlü (genel, mesleki, teknolojik vb.) eğitimi içine alan bir eğitim kademesidir. Bu bilgilerin ışığı altında ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarının oldukça eskilere dayanan bir tarihinin mevcut olduğunu görüyoruz. Avrupa'da kurulan ilk üniversitelerde İslam medreseleri arasında önemli bir fark görülmemektedir. Her iki kurumda temelde dini esas alınmıştır. Böylece Türkiye'de yükseköğretimin kuruluşunu (medreseleri) Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarına kadar götürmek gerekmektedir. Üniversiteler düzeyindeki medreselerden birincisinin İstanbul'un alınmasıyla öğretime başladığını, batıdaki ilk üniversitelerin nitelikleri dikkate alındığında yukarıda da değinildiği gibi bunların medreselerden farklı kurumlar olmadığını belirtebiliriz. (Bu nokta Lauwerys'in batı üniversitelerin etkisinde kaldığı konusundaki görüşü ile tutarlı görünmektedir). Bu görüşlerin bir sonucu olarak, İstanbul Darülfünunun yenilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Nitekim 31 Temmuz 1933 tarih ve 2252 sayılı kanunla İstanbul Darülfünunu kapatarak, yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.

Devrin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip, 1 Ağustos 1933 tarihli Hakimiyeti Milliye Gazetesindeki demecinde Darülfünun kapatılma nedenlerini şöyle açıklamıştır: "Memlekette siyasi, bir müşahit kaldı. İktisat sahasında

esaslı hareketler oldu, Darülfünun bunlardan habersiz göründü.

Hukuk'ta radikal değişiklikler oldu, Darülfünun yalnız yeni kanunları tedrisat programına almakla iktifa etti. Harf inkılabı oldu; Özdil hareketi başladı; Darülfünun bunları hiç dikkate almadı. Yeni bir tarih, milli bir hareket halinde bütün ülkeyi sardı. Darülfünunda buna bir alaka uyandırabilmek için üç yıl kadar beklemek ve uğraşmak lazım geldi. İstanbul Darülfünunu, ilmi inceleme ve tetkikler için bir faaliyet sahası olamadı. Şahsi mesai için fırsat ve imkanlar veren bir çalışma muhiti haline gelemedi. Tedrisatın tarz ve usullerinin mumasil garp müesseselerindeki tarz ve usullere uygun bir hale getiremedi.

Türkiye gibi radikal bir inkılap memleketinde vatanın müstakbel zimandarlarının terbiyesi, hayattan bu kadar uzak kalan, inkılabın seyrinden bu kadar uzak duran bir müesseseye daha uzun müddet tevdi edilemezdi (97).

İstanbul Darülfünun'u hakkında bir rapor vermek üzere Türkiye'ye davet edilen İsviçre'li profesör Alfred Malche'in yaptığı incelemeler sonucunda verdiği raporun reform çabasında önemli bir yeri olmuştur. Mache raporunda belirtilen belli başlı eleştiriler kategorik olarak şöyle belirtilebilir.

(97) TALAS, Cahit: "Üniversite Toplum ve Politika" Ank.Ü. Siyasal Bil.Fak.Dergisi, C.XXI, sayı 3, (1969) s.2

A-ÜNİVERSİTENİN YAPISINA İLİŞKİN ELEŞTİRİLER

1-Üniversitenin, fakülte, enstitü, yüksekokul gibi akademik kurumları arasında bilimsel bir ilişkinin bulunmaması.

2-Bazı fakültelerin yalnızca öğretimle ilgilenerek meslek okulu görünümünden kurtulması.

3-Rektörlük, dekanlık ve kurul üyeliği gibi görevlerin yalnızca bazı öğretim üyeleri arasında ihtiras ve çekişmelere yol açması.

4-Üniversite özerkliğinin, yukarıda da belirtildiği gibi yalnızca mevki ve makam ihtiraslarını kaynaştıran bir etken haline gelmesi.

B-ÖĞRETİM ÜYELİĞİNE İLİŞKİN ELEŞTİRİLER

1-Öğretim üyelerinin, genellikle kendilerini yalnızca belirli saatlerdeki derslerden sorumlu tutarak, bilimsel inceleme ve araştırmalardan uzak kalması.

2-Öğretim üye ve yardımcılarının üniversite dışındaki işlerinin çokluğu nedeniyle, üniversitedeki görevlerini ikinci plana atmaları ve üniversite ile olan ilişkilerini azaltmaları.

3-Bir grup öğretim üye ve yardımcılarının yıllardan beri üniversitede çalıştıkları halde, ortaya bilimsel önemi olan belli başlı bir eser çıkaramamaları.

4-Basit bir tercümenin bile tez olarak kabul edilmesi ve telifin hiçe indirilmesi.

5-Aynı fakültedeki öğretim üyeleri arasında bile, bilimsel çalışmayı destekleyici bir ortamın kurulamamış olması.

C-ÖĞRETİM SÜREÇLERİNE İLİŞKİN ELEŞTİRİLER

1-Öğretim üyesi-öğrenci ilişkilerinin sınıf (dersane) sınırları içinde kalması, öğrencinin rehberlikten uzak bir şekilde kendi başına başıboş bırakılması.

2-Öğretim, öğretim üyesinin takrirî şeklinde yürütülerek öğrencinin öğrenme sorumluluğunun belirli bir kitabın sayfaları veya derste tutulan notlar içinde kalması.

3-Seminerlerin yetersiz olması.

4-Laboratuvarlarda genellikle gösteri yapılarak öğrencinin kişisel faaliyette bulunma olanaklarının çok sınırlı olması.

5-Öğretimin ülke sınırları ile ilişkisini kaybederek kurumsal kalması.

6-Tıp fakültesinin hastanelerle ilişki kuramaması nedeniyle çok sınırlı kalması (98).

(98) HIRSCH, Ernst: Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, C.I, Ank.Ünv.yayınları No.23, İstanbul, 1950, s.229-295 ve 313-314; AYAS, Nevzat, s.278-279

MALCHE raporunda üniversiteye yöneltilen eleştirilerin yoğunluğunun öğretim süreçlerini ilgilendiren konularda olduğu dikkati çekmektedir. Buna göre, İstanbul Darülfünun'u yenileştirme girişimleri içinde öğretime kalite kazandıracak tedbirleri alma çabalarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

MALCHE'nın eleştirilerini yönelttiği hususların günümüzde üniversitelerimize yöneltilen eleştiriler arasında da zaman zaman yer alması, üniversitelerimizdeki yenileşme girişimlerinde öğretime etkinlik kazandıracak süreçlerin gereken önem verilerek üzerinde durulması gerektiğini kanıtlaması bakımından ilginçtir.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ

I- 1933'E KADARKİ DÖNEM

Ülkemizde, Türk Kamu Yönetimi içerisinde üniversitemizin yönetimi ve yükseköğretim kurulu uygulanmasının sürekli bir değişme gösterdiği gözlenmektedir. Koçer'inde belirttiği gibi genel yönetimi "Teokratik bir Mutlakiyetten Teokratik bir Meşrutiyete" ve bilahare de tek partili dönemden çok partili dönemleri ile demokratik ve laik bir cumhuriyete geçmiş olan bir ülkede, bilimsel kurumların da yapıları bakımından bazı değişikliklere uğramaması mümkün değildir. Bu değişiklikler cumhuriyetten önce olduğu gibi cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında, Geçici Maarif tarafından 1846'da kurulması düşünülen Darülfünun'un gerçekleşmesi ise ancak 1863 yılında olmuştur. İlk dönemlerde beklenen etkinliği gösterememiştir. Çünkü Darülfünun binası 1865'de yakılmıştır. Sonraki dönemlerde Darül-fünun-u Osmani adıyla kurulmuş bulunan bu güzel kuruluş değişik tarihlerde Darülfünun-u Şahane adını da almıştır.

Cumhuriyet döneminin Darülfünuna önem vermesi normaldi. Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi, kuruma bir ziyaretinde (Haziran 1925) bunu açıkca belirtir ve

Darülfünunun görevlerini gösterir (99).

"Kanunlarla yıkılan müesseseler hakikatte yıkılmamıştır. Kanunlarla teessüs eden (kurulan) müesseseler hakikatte tesis edilmemiştir. Müesseseler kalplerin içinde ne vakit yıkılırsa o zaman tamamen yıkılmış ve yakılmıştır, kalplerde ne vakit istinatgah (dayanak) bulunursa o zaman tesis edilmiştir... Cumhuriyeti kuranlar cumhuriyetciyi yetiştirmeyi sizden bekliyor...".

A- DARÜLFÜNUNA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

1933 reformuna gelinceye kadar Darülfünun kendisinden beklenen görevleri yerine getiremediği kabul edilmekte ve bu kuruma başlıca iki eleştiri yöneltilmektedir:

1-Darülfünun, inkılaplara karşı olumsuz tutum takınmıştır.

2- Darülfünun da, orijinal, ciddi, topluma yararlı, bilimsel çalışmalar yapılmamıştır.

Bu dönemde Darülfünun'un adıyla teşkilat yapısında bazı değişikliklere uğramıştır. Netice olarak Darülfünun-u Osmani adını taşıyan ve Ekim 1919 Nizamnamesiyle "İlmi Muhtariyet" kazanan üniversite Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra, 1924 yılında 493 sayılı Kanun ile "İstanbul Darülfünun'u" adını almıştır.

(99) AKYÜZ, Yahya: Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, Ankara, 1978, s.332

İstanbul Darülfünunu Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yükseköğretim kurumu olup tıp, hukuk, fen ve ilahiyat ile edebiyat fakültelerinden oluşan, tüzel kişiliğe sahip, katma bütçe ile yönetilmekteydi. İstanbul Darülfünunun daha önce de belirtildiği üzere kendisinden bekleneni verememiş hatta Atatürk'ün birbirini takip eden devrimlerine ayak uyduramamış ve hatta bu devrimlerden bazılarına ters düşmüştü.

Kurumun ıslahı için hükümet 1932'de İsviçre'den Prof.Albert Malche'ı çağırmıştır. Malche'ın hazırladığı raporda belirttiği aksaklıklar şunlardır: Fakülteler arasında bilimsel işbirliği yoktur. Hocalar ders vermekle yetinmekte, araştırma yapmamakta, çevirileri tez olarak kabul etmekte, derslerde çok yüzeysel not tutturmaktadırlar. Hocaların öğrencilere rehberlik yapmaya ve görevlerini ciddiye almaya zamanları yoktur. Çünkü kurum dışında, işleri vardır ve bu özel işlerini ön plana koymaktadırlar. Aralarında bilimsel işbirliği değil, çekişme, sürtüşme, nefret, makam ihtirasları hakimdir (100).

Eğitim Bakanı bilimsel özerkliğe sahip olan Darülfünunun başkanıydı. "Darülfünun Emini" denilen rektör, müderrisler arasından seçilen ve en çok oy alan iki aday arasından, Milli Eğitim Bakanı tarafından üç yıl süre ile atanmaktaydı.

(100) HIRSCH,Ernst: Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi,C.I, İstanbul, 1950, s.313-314

Karar organı olarak bilimsel, idari ve yargısal yetkileri bulunan "Darülfünun Divanı" (Senato) bulunmaktadır. Fakültede ki dekanlar da seçimle gelmekteydiler. Her fakülte; öğretim üye veya görevlileri arasından dekanın göstereceği iki adaydan biri, Senato tarafından fakülte sekreteri olarak seçilmektedir.

Bu üniversitelerin kurulması ile ilgili kanun bugünkü üniversite kanunları düzeyindedir (1750 sayılı kanun dönemi). Üniversite bilimsel ve idari bakımından tamamen özerktir. Kendi üstüne bir otorite ve denetim organı bulunmamaktadır. Çünkü; Milli Eğitim Bakanı üniversitenin başı olmakla beraber, rektör ve dekan atanmasında iki adaydan birini seçmekten öteye bir işleve sahip bulunmamaktadır.

O zamanki Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip, Darülfünunu ülkemizde uygarlığın timsali olarak görmekte, onun için bu kurumu basit bir durumda bırakmamak gerektiğine işaret etmektedir (101).

Ne var ki; Cumhuriyetin ilk yıllarında kendisinden çok şey beklenen İstanbul Darülfünunu, bekleneni verememiş ve 9 Mayıs 1933 tarihinde kendisine bağlı bütün kuruluşlarıyla birlikte 2252 sayılı Kanunla lağv edilerek "İstanbul Üniversitesi"ne dönüştürüldü.

(101) KISAKÜREK, M. Ali: Üniversitelerimizde Yenileşme, Programlar ve Öğretim Açısından, (Ankara: A.Ü.Eğt.Fak. Yayını, 1971), s.14

Darülfünunun kuruluş nedenini dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip bugünkü dille şöyle açıklamaktadır:

"Ülke, siyasal, sosyal, toplumsal büyük inkılaplar oldu. Darülfünun bunlara seyirci kaldı. İktisadi alanda esaslı hareketler oldu. Darülfünun bunlardan yalnız yeni yasaları öğretim programına almakla yetindi.

Harf inkılabı oldu, özdil hareketi başladı. Darülfünun hiç aldırmadı. Yeni bir tarih anlayışı milli bir hareket halinde bütün ülkeyi sardı. Darülfünun da buna ilgi uyandırabilmek için üç yıl beklemek ve uğraşmak lazım geldi. İstanbul Darülfünun'u artık durmuştu. Kendi içine kapanmış, geniş bir soyutlama içinde dış dünyadan elini ayağını çekmişti (102)".

B-DARÜLFÜNUNUN KAPATILMASININ NEDENLERİ

Gerçekte Darülfünun, 1930 yılından itibaren basında da sürekli tenkitlere maruz kalmıştı. Netice itibariyle Darülfünun kapatılarak İstanbul Üniversitesinin kurulmasında bu eleştiriler iki noktada toplanmaktadır.

1- Bu kurumun Türk devrimlerinin yerleşmesinde yeterince rol oynamaması, bütün reformlara ya karşı çıkmış, ya da pasif direnmeye geçmesi,

2-Üniversitede bilimsel çalışmanın olmaması,

Bu durum dikkate alınarak üniversitenin incelenmesi ve düzeltilmesi için alınacak tedbirleri göstermek ve

(102) KOÇER,H.Ali: "Türk Üniversitelerinde Örgütsel Gelişme" Yönetimin Uluslararası Sorunları Sempozyumu (Ankara: A.Ü.Eğt.Fak.Yayını, 1979), s.19

rapor hazırlamak üzere, İsviçre'den davet edilen Profesör Alfred Malche'in ilgili raporunda bu hususlar ayrıntılı biçimde ele alınmıştır (103).

C-ALFRED MALCHE'IN ELEŞTİRİLERİ

Altı ay Türkiye'de sözleşmeli yabancı uzman olarak çalışan Malche'in, 1932 yılında hazırladığı altmışaltı sayfalık raporda, üzerine durduğu ve eleştirdiği konuların bazıları şunlardır (104).

1- Üniversite içinde ki akademik kurumlar arasında bilimsel ilişki bulunmamaktadır.

2- Bazı fakülteler yalnız öğretimle ilgilenererek meslek okulu görünümünden kurtulamamaktadır.

3- Bilimsel araştırma yapılmamaktadır.

4- Üniversite dışında ki görevler çoktur.

5- Bilimsel eser verilmemektedir.

6- Öğretim üyesi-öğrenci ilişkisi dersane sınırları içinde kalmaktadır.

7- Dersler belli kitapların sayfalarına bağlı olarak işlenmektedir.

8- Seminerler yetersizdir.

9- Ülke sorunlarına eğilmeyen, daha çok kuramsal kalan bir öğretim şekline ağırlık verilmektedir.

(103) HIRSCH, Ernst: a.g.e., s.229-295

(104) Üniversiteler Yıllığı (Ankara: Ü.A.K. Gen.Sek. Yayınları 2.,1977) s.4-5

İstanbul Darülfünunu: Gerek zamanın Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in belirttiği gerekçe, gerekse Malche'in raporunda belirtilen yetersizlikler dikkate alınarak kapatılmış, yerine Cumhuriyetin getirdiği çağdaş yeni bir üniversitenin kurulmasına karar verilmiştir (105). Bu kararla birlikte Darülfünun kadrosundaki yüzellibeş kişinin sadece ellidokuzu 6 Haziran 1933 tarihinde kurulan İstanbul Üniversitesi kadrosuna alınmıştır (106).

II-1933 ÜNİVERSİTE REFORMU

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği daha önce de belirtildiği üzere 2252 sayılı kanunla 31 Temmuz 1933 günü İstanbul Darülfünunun kaldırılmasıyla yerine, 1 Ağustos 1933 tarihinden itibaren hizmete girmek üzere "İstanbul Üniversitesi" adıyla yeni bir yükseköğretim kurumu kurulmuştur.

Cumhuriyet döneminde birinci yükseköğretim reformu olarak adlandırabileceğimiz bu köklü değişikliği gerektiren başlıca sebepler, zamanın Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip tarafından, özetle Darülfünun fakülte ve diğer birimleri arasında bilimsel işbirliğini sağlayacak koordinasyonun bulunmaması, öğretim üyelerinin üniversite dışındaki çalışmaları dolayısıyla öğretim ve -----

(105) KISAKÜREK, M. Ali: a.g.e., s.17

(106) ÖKTEN, Necdet: Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu
İzmir: Ege Ü. Rektörlük Yayınları, 1973, s.48

eğitimle yeterince ilgilenememeleri ve kendilerini yalnız belirli saatlerdeki derslerden sorumlu sayarak bilimsel araştırmalardan uzak kalmaları, bunun sonucu olarak da yayınların azlığı şeklinde belirtilmiştir.

Darülfünun ve ona bağlı fakültelerdeki yönetimle ilgili makamlara seçimle gelindiğinden, öğretim üyeleri arasında ihtiras, sürtüşme ve anlaşmazlıkların doğmuş olması ve dışardan etkin bir denetimin bulunmaması da değişiklik ihtiyacını doğuran sebepler olarak gösterilmiştir (107).

1933 Üniversite Reformu olarak üniversitelerimizdeki yenileşme hareketlerini iki kısımda incelemek gerekmektedir.

A- İLK ÜNİVERSİTELERİMİZİN KURULUŞU REFORMLARIN ÖĞRETİM VE PROGRAMLARA İLİŞKİN YANLARI

Daha öncede belirtildiği gibi 31 temmuz 1933 tarih ve 2252 sayılı kanunla İstanbul Darülfünun'u kapatılmış, yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Gerek Malche raporunda, gerek Reşit Galib'in demecinde belirtilen nedenlerle, 1933 üniversite reformu yeni bir anlayışla üniversitenin kurulması bakımından önemlidir. Türkiye'de çağdaş anlamda üniversitenin kurulmasını ve yenileşmesini bu girişimle başlatmak yanlış olmayacaktır.

(107) DOĞRAMACI, İhsan: "Yükseköğretimdeki Gelişmeler"
Ankara, 1988, s.3

1933 Reformu ile, yükseköğretim kurumlarında yapı açısından olduğu kadar, çalışma şekli açısından köklü bir yenileşme amacı güdüldüğü görülmektedir. Yine ilk olarak "üniversite" sözcüğünün bu reformla yerleştiği bilinmektedir.

İstanbul Üniversitesinin yayınladığı "Cumhuriyetin 50.Yılında İstanbul Üniversitesi" adlı eser "Üniversite sözcüğünün 1933'den önce kullanılmama nedenini ve Darülfünun tarifini devrin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galib'e atfen şöyle yapmaktadır.

"Müesseseye Darülfünun adının verilmesinde medreselerin zihniyetinin tesir ve nüfusu olmuştur. Fen kelimesi o zamanlar sadece teknik ve tatbiki bilgilere delalet eden bir tabir olduğu halde Türkiye'de yeni ilmi, yani irfanı temsil etmek için açılan müesseseye Darülfünun adı verilmesi, ne bir yanlışlık nede bir lisan zülülü neticesi idi. Bu o zamanki zihniyeti çok manalı bir surette ifade etmek üzere verilmiş bir isimdir (108)".

Görüldüğü gibi, Darülfünun'a daha önceleri "Üniversite" denmemesinin nedeni, devrin Milli Eğitim Bakanı'nında açıkladığı gibi medreselerin etkisi ve batılılaşmaya karşı olan tutucu güçlerden ileri gelmiştir. Nitekim birinci Darülfünun kapatılmasından

(108) Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçleri (Ankara, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları S.6), s.141

medreselerin baskılarının büyük olduğu dikkate alınırsa, bu durum daha iyi anlaşılabilir.

1933 Reformu, üniversiteyi Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlamıştır. Rektör, dekanlar ve öğretim üyeleri Milli Eğitim Bakanı tarafından tayin edilmekteydi. 2252 sayılı kanunun üniversitenin kuruluşuna ilişkin hükümlerle bazı mali hükümleri içerdiği gerekmektedir. Üniversitenin, görevler ve işleyişi konusundaki ilkeler ise 11.10.1934 tarihli icra vekilleri heyetince kabul edilen bir yönetmelikle belirtilmiştir.

Bu yönetmeliğe göre; tıp, hukuk, edebiyat ve fen fakültelerinden oluşan üniversite, araştırma yapmak, milli kültür ve yüksek bilgiyi genişletmek, yaymaya çalışmak, devlet ve ülke hizmeti ayrıca işleri için ergin ve olgun elemanlar yetiştirmesine yardımcı olmak görevi ile yükümlü kılınmıştır (109).

Atatürk İstanbul Üniversitesinin açılışı dolayısıyla kendisine çevrilen telgrafa şu karşılığı vermiştir:

" Üniversitenin açılışından çok sevinç duydum. Bu yüksek ilim ocağında değerli profesörlerin elinde Türk çocuğunun müstesna zeka ve eşsiz kabiliyetinin çok büyük inkişaflara mazhar olacağından eminim. Hepinize

(109) KOÇER, H. Ali: a.g.e., s.23

başarılar dilerim (110)".

İstanbul Üniversitesi daha önce belirtildiği gibi dört fakülte ile kurulmuş, ilahiyat fakültesi kaldırılmış, onun yerine yönetmeliğin diğer bir maddesi ile Edebiyat fakültesi içinde bir "İslam Tetkikleri Enstitüsü" kurulmuştur.

Rektör Milli Eğitim Bakanı'nın önerisi üzerine müşterek kararname ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atanmakta, fakülte dekanları rektörün seçimiyle eğitim bakanınca atanmaktadır.

Üniversite içinde; rektörün danışma organı niteliğinde olan "Üniversite İstişare Komitesi" ve "Üniversite Heyeti" adı verilen kurullar vardır. "Üniversite Meclisi" denilen kurulun başkanı eğitim bakanıdır. Fakülte kurullarının doğal başkanı rektör olup, rektör bulunmadığı zamanlarda dekan başkanlık yapar. Öğretim üyeliklerine aday gösteren, ders programlarını yapan, yayınlanacak eserleri inceleyen "Fakülte Meclisleri" vardır. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki; 1934 üniversitesinin 1919 ve 1924 üniversitelerine göre, bilimsel ve idari özerklikleri sınırlandırılmıştır. Bunu, Cumhuriyetin temel felsefesi ile devrimlerin yerleştirilmesini sağlamak amacına dönük bir üniversite kurulması gereğinin duyulmasına

(110) ÖKTEM, Nejd et: Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu. İzmir: Ege Ü. Rektörlük Yayınları, 1973, s.48

dayandırmak mümkündür (111).

B-1933 REFORMUNUN TEMEL ÖZELLİKLERİ

1-Özerklik kaldırılmış, Üniversite Eğitim Bakanlığı'nın emri altında kurulmuş, idari yönden herhangi bir okuldan ayrıcalığı kalmamıştır.

2-Darülfünun hocaları geniş ölçüde elenmiş, yüzellibir kişiden yalnız ellidokuzu yeni üniversiteye alınmıştır. Öğretim kadrosu asıl başta iki kaynaktan sağlanmıştır:

a) Batıda okuyup gelenler doktora şartı aranmaksızın doçent olarak atanmışlardır,

b) Nazi baskısından kaçan Alman ve Orta Avrupalı profesörlere kapılar açılmıştır. Bunlardan Türk hocalarını yetiştirmeleri ve Türkiye'de bilim, araştırma geleneğini yerleştirmeleri beklenmiştir.

3-İlk kez bizde Üniversite, Fakülte, Rektör, Dekan gibi terimler bu sırada benimsenmiştir.

4-Ders programları ve araştırmalar sıkı bir denetim altına alınmıştır.

İstanbul'da reform çalışmaları yapılırken, Ankara'da 1925'de Hukuk Mektebi, 1936'da Ziraat Enstitüsü, 1935'de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi,

(111) KOÇER, H. Ali: a.g.e., s.18

1943'de Fen Fakültesi, 1945'de Tıp Fakültesi, 1949'da İlahiyat Fakültesi kurulmuştur.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin adını Atatürk vermiş, böylece onun bir Edebiyat Fakültesi değil hem daha geniş, hem de hedefleri daha ileri bir kurum olmasını istemiştir.

Atatürk uygar ve mutlu bir millet olmada üniversitelere çok büyük görevler düştüğünü belirtmiştir.

C- 1933 REFORMU'NUN GETİRDİĞİ YENİLİKLER

1-Atatürk devrimlerini benimseyen yeni kuşaklar yetiştirmek ve çağdaş uygarlık düzeyine yükselmek için yüksek düzeyde insan gücü yetiştirmek.

2-Üniversiteyi eski düşünce ve inançlarından ayırmak.

3-Darülfünuna göre daha etkin bir işleyiş ve bilimsel çalışma sağlamak, daha yeterli bir araştırma ve öğretim ortamı yaratmak, daha etkili denetleme getirmek (112).

4-Telif ve çeviri kurulları kurarak bilimsel eserleri Türk toplumunun ve öğrencilerinin yararlanmasına sunmak.

5-Yetenekli ve bilimsel çalışmanın önemini

(112) KISAKÜREK,M.Ali: a.g.e., s.18

kavramış gençlere akademik kariyere girme imkanları sağlamak.

Bütün bunları kanıtlamak üzere ilgili talimatnamenin maddelerine bir göz atmak yeterli olacaktır. Örneğin 46. madde: "Ordinaryüs Profesör ve doçentler kendilerini üniversiteye ne derece verdiklerini göstermek için derslerine, laboratuvar, klinik, seminer ve ameli kurlar için öğrenciyi kabul gibi vazifelerine günde veya haftada kaçar saat ayırdıklarını tesbit ederek Dekanlıklara verirler. Dekanlıklar bunları birleştirerek ve listelerini yaparak Rektörlüğe, Rektörlükte vekaletle takdim eder. Vekaletler her vazifeye ayrılan saatlerin artırılmasını emredebilir. Ordinaryüs, Profesör ve doçentler üniversite dışında da derslerini hazırlamak, ilmi araştırmalarda bulunmak ve eser yazmak için ne kadar zaman tahsis ettiklerini ve hariçte tali meşguliyetlerinin mahiyet ve nev'ini ve kendilerini ne müddet işgal ettiğini aynı yol ile vekaletle bildirirler. Bundan başka ordinaryüs, profesör ve doçentler her ders yılı sonunda tatbiki mecbur oldukları mesai ve müfredat programlarını tamamen takip edip etmediklerini ve edememiş sebeplerini, derslerine ve meşgul oldukları ilim şubelerine ne katabildiklerini veya bunlara dair ne gibi eserler yazabildiklerini, okuttukları derslerin kitap veya notlarını ne dereceye kadar hazırladıklarını birer raporla dekanlıklara bildirmeye mecburdurlar.

Dekanlıklar bu raporları vekaletle takdim edilmek üzere ayrı ayrı mütealalarla birlikte Rektörlüğe tevdi ederler. Rektör ayrıca bu raporlar hakkında mütealalarını ilave eder (113)" demektir.

Görüldüğü gibi, 1933 reformu, o zamana kadar üniversitelerimizde kullanılmayan "fakülte", "dekan", "rektör" gibi günümüz üniversitelerimizde kullanılan temel kavramları getirmiş ve yerleştirmiştir. Ayrıca öğretim süreçleri ve programları, bilimsel çalışma ve araştırma faaliyetleri karşılıklı ve tesadüfilikten kurtarılarak sıkı bir denetim altına alınmıştır.

İstanbul ve Ankara üniversitesi, 2.Dünya Savaşı öncesi Nazi Almanya'sından kaçan bir grup yabancı öğretim üyesi ve bilim adamlarından yararlanmak suretiyle çok olumlu bir adım atmışlardır. Almanya'da yasanın oldukça esnek anlamlı hükümlerine dayanarak, sonradan yasal hiçbir dayanak olmaksızın Almanya bilim ve sanatın birçok temsilcisinin memuriyet statüsü geçici yada kesin olarak kaldırıldı, veya kendi mesleğinde çalışmasına tamamen mani olundu. Nazilerin baştan hoşuna gitmeyen veya zamanla onların gözüne batan yüksekokul öğretmenleri, gazeteciler, sanatçılar, ve vb. Zaten "ırki" nedenlerle derhal memurluk statülerinden atılmadıysa, memurluk statülerini yitirdikten sonra parti veya onun diğer organları tarafından "Tekamülü kabil olmayan kişi" ilan edip işten atılana kadar daha

(113) KISAKÜREK,M.Ali: a.g.e., s.19

bir kaç yıl kendi mesleklerinde çalışabildiler.

Şunuda belirtelimki, "ırki" nedenlere dayanarak işten çıkarmalar bahsi geçen kanunun "ari ırkına mensup olmayan" kişilerden 1.Dünya Savaşında cephe savaşımlara tercihli muamele yapılmasını öngörülen hükümlerine çoğu zaman zıt düşüyordu.

1905 rus dönemi yüzünden Zürih'e göç eden profesör Tschulok'un Albert Malche adında bir dostu olmasıyla yakından ilişkilidir. Cenevre Üniversitesi Pedagoji profesörü ve ayrıca Cenevre şehir konseyi üyesi olan Malche, Hitler'in iktidara gelmesinden bir kaç ay önce Atatürk'ten Türk yükseköğretim reform gereksinimlerini tesbit etmek ve buna uygun öneriler yapmak görevini almıştı. Bu sırada Almanya'da bilim adamlarının yukarıda değinildiği gibi işten atılmaları da başlamıştı. Tschulok ile yaptığı görüşmeler Malche'ye, Alman devriminin bir kaç hafta sonra haksız yere - komünistlikle suçlanarak Frankfurt patoloji bölümündeki işini kaybeden ve Zürih'e kayınbiraderinin yanına gelen Profesör Philipp Schwartz ile ilişki kurmak ve çalışkan alman bilim adamlarını Türkiye'ye çağırmak için yollar arama fırsatlarını değerlendirdi.

Bunlardan iktisatçı Anton Fleck ve Friedrich Hoffman ile 1933'de Breslau'daki işinden alındıktan sonra ikinci kez İstanbul Üniversitesine çağrılan ve hem eski tecrübelerinin hemde çok iyi lisan bilmesinin

faydasını gören kimyacı Fritz Arndt, Fransız kamu hukukçusu Charles Crozat ve bir kaç yıl sonra tifüsten ölen kabiliyetli Cenevreli zoolog Andre Naville'de bu gelen guruptan idiler (114). Gerek hemen karşılanması mümkün olmayan öğretim üyesi gereksinmesini karşılamak, gerek batılı anlamda üniversite geleneğinin yerleşmesini sağlamak ve gereksede geleceğin öğretim üyesi olacak asistanların yetiştirilmesinde bu yabancı bilim adamlarının önemli rolleri olmuştur. Öte yandan, yabancı bilim adamlarının üniversitemize katkısı her ne kadar bir gereksede türkçe bilmemeleri nedeniyle öğretime ayrılan saatlerin yarı yarıya azaldığı bu nedenle eğitimde zaman kaybına yol açıldığıda bir gerçektir.

İstanbul Üniversitesi, kuruluşundan sonraki on yıl içinde fakülte, öğretim üye ve yardımcısı, öğrenci vb. yönlerden önemli gelişmeler göstermiştir. Günümüzde ise, oniki fakülte ile öğretime devam etmektedir. Bu fakültelerin kuruluşuna ilişkin bilgiler ek 1'de verilmektedir.

İstanbul Üniversitesinin kuruluş ve gelişmesine paralel olarak İstanbul Teknik Üniversitesinin kuruluş ve gelişmesi dikkati çekmektedir. Peynircioğlu'na göre 1773'de Mühendishane-i Berr-i Hümayün kurulmuş, çeşitli aşamalardan geçerek bu günkü İstanbul Teknik Üniversitesinin temelini oluşturmuştur. Mühendishane-i Berr-i Hümayün'da Mülkiye mühendis şubesi açılmış,

(114) KISAKÜREK, M. Ali: a.g.e., s.154

önceleri Hendese-i Mülkiye, sonrada mühendis mektebi ve yüksek mühendis mektebi isimlerini alarak genişlemiş ve gelişmiştir. 1944 yılında çıkarılan 4619 sayılı kanunla, Orta Avrupa'daki mühendislik okullarına benzer bir eğitim sistemi ve uygulaması ile İstanbul Teknik Üniversitesi kurulmuştur.

İstanbul Teknik Üniversitesinde halen on fakülte, bir denizcilik yüksekokulu, iki meslek yüksekokulu ve birde konservatuarda eğitim yapılmaktadır. Bu fakültelerin kuruluşuna ilişkin bilgiler ek 1'de verilmektedir. 1923'de Cumhuriyetin kuruluşu ve Ankara'nın başkent oluşundan hemen sonra 1925'de Hukuk mektebi, 1930'da Ziraat Enstitüsü, 1935'de Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi, 1943 yılında da Fen Fakültesi kurulmuştur. Ankara'da tam örgütlü bir üniversite kurma girişimleri tıp fakültesinin (1945) kurulmasıyla devam ederek, bu kurumları üniversite içinde birleştirmek için uygun bir ortam kurulmuştur.

Atatürk'ün 1 Kasım 1937'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açış söylevinde yer verdiği aşağıdaki sözlerin, bu sonuçlara ulaşmada etkili olduğunu kabul etmek daha yerinde olur:

"...Merkez bölgesi için Ankara Üniversitesi'ni az zamanda kurmak lazımdır (115)". Atatürk'ün yeni üniversiteler yada fakülteler kurulmasıyla ilgili

(115) Milli Eğitim ile İlgili Söylev ve Demeçler,
a.g.e., s.40

düşünceleri Türk Devrimlerinin yerleşmesi, cumhuriyetin sağlam temellere oturması ve çağdaş bilimin rehberliği ile yola devam edilmesi noktalarında toplanıyordu.

Atatürk üniversite kurulmasında tutulacak yolu şu cümlelerle ifade etmektedir.

"Bayanlar, Baylar;

Ülkemizin en bayındır, en anlamlı, en güzel yerlerini üç buçuk yıl kirli ayakları ile çiğneyen düşmanı yenip atarak kazanılan zaferin sırrı nerededir, bilirmisiniz? Orduların yönetiminde çağdaş bilgi kurallarının klavuz yapılmasındadır. Ulusumuzu yetiştirmek için asıl olan okullarımızın, üniversitelerimizin kurulmasında hep bu yolu tutacağız" (116).

Yine Atatürk'ün Adalet Bakanlığı'na bağlı 5 Kasım 1925'de "Leyli Hukuk Mektebi" adı ile kurulan ve Ankara'da ilk Yükseköğretim Kurumu olan hukuk mektebinin açılışındaki söylevinin bir bölümü bugünkü dille şu şekildedir:

"Bugünkü toplantımız, Cumhuriyetin yönetim merkezinde bir hukuk okulunun açılması dolayısıyladır. Bu olay yüksek işyar (memur) ve uzun bilgin yetiştirmek çabasından daha büyük bir önem taşıyor. Yıllardır sürüp duran Türk Devrimi, düşünüşü, varlığını, sosyal

(116) Bugünkü Diliyle Atatürk'ün Söylevleri Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1968, s.86

yaşayışını üzerine kurduğu yeni hukuk ilkelerini saptamak ve sağlamlaştırmak yoluna girmiş oluyor...

Sanıyorum ki Ankara Hukuk Okulu ile Cumhuriyet Hukukunu yalnız sözü ve görüşü ile değil, bilinçli ve bilgi niteliği ile, yeni yasalar ile, yeni hukuk adamları ile açıklayacak ve uygulayacak bir davranışa başvurmuş bulunuyoruz.

Eski hukuk, ona saplanıp kalanların, devrim yıllarında bana gösterdiği güçlüklerden örnek vermeye kalksam başınızı ağrıtmak tehlikesine düşmüş olurum. Şu kadarını bilesinizki, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluş günlerinde, bu oluşu hukuk ilkelerine ve bilimsel görüşe aykırı bulanların başında ünlü hukukçular vardır...

Yeni hukuk ilkeleriyle, alfabesinden okumaya başlayacak bir yeni hukuk kuşağı yetiştirmek için bu okulu açıyoruz...

Cumhuriyetin yapıcı ve kollayıcısı olacak bu büyük kuruluşun açılmasında duyduğum mutluluğu hiç bir davranışımda duymadım" (117).

Ankara Adliye Hukuk Mektebi olarak da isimlendirilen ve 1928 yılında ilk kez 143 mezun veren bu okul, 1934 yılında 2474 sayılı kanuna bağlı, kadro cetvellerinde "Ankara Leyli Hukuk Fakültesi" adını almış

(117) Bugünkü Diliyle Atatürk'ün Söylevleri, a.g.e., s.159-162

olmakla birlikte aynı yılın bütçe kanununda "Ankara Hukuk Mektebi" adı ile yazılmıştır. 1940 yılına kadar üç yıllık öğretim yapılmış, 1940-1941 öğretim yılında dört yıla çıkarılarak, 3848 sayılı kanun ile "Ankara Hukuk Fakültesi" olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır (118).

Bununla birlikte; Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Türkiye Cumhuriyeti Başkentinde 14 Haziran 1935 tarihinde kanun ile kurulan ilk üniversite fakültesi olmaktadır. 9 Ocak 1936 tarihinde, Ankara Halkevinde törenle açılan fakülteye, o zaman, ilkokul öğretmeni olanlarda kayıt olabilmişlerdir. Fakülte açıldığında 120 yatılı 280 gündüzlü olmak üzere toplam 400 kız ve erkek öğrencisi bulunuyordu (119).

Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kuruluşu, Atatürk'ün tarih, coğrafya ve dil konularına verdiği büyük önemin bir sonucudur. Başyazar Burhan Belgen'in 11 Ocak 1936 tarihli ulus gazetesinde belirttiği gibi:

Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ni öne almak, bir tesadüf eseri değil, Büyük Önder'in Millet ve Devlet hesaplarına girmiş bir adamıdır, bir devrimidir.

Bunun böyle olduğunu birkaç yıldan beri sürüp gelen ve büyük şefin doğrudan doğruya kontrolü altında bulunan

(118) MUMCU, Ahmet: Ankara Adliye Hukuk Mektebinden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine, Ankara: Hukuk Fakültesi Yayını, 1977, s.161

(119) KORKUT, Hüseyin: Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları Ankara Ü.Eğt.Fak.Yayınları No:134, Ankara, 1984, s.19

dil ve tarih hareketleri, araştırmaları ve hamleleri gösterirserde.. bu fakülteyi açmakla Türk Milletinin önce kendi, fakat dolayısıyla Asya rönesansını yapmaya başladığı haberinin fakülte gibi asil, ciddi ve diri bir belgeye bağlandığını göstermektedir (120).

Necmettin Sadak ise akşam gazetesinde, 11 Ocak 1936 günü yazdığı yazıda bu konuda şu görüşü belirtiyordu:

Ankara'da açılan fakültenin başka bir değeri var:

Türk Milliyetçiliğinin temeli olan iki bilgiyi, dil ile tarihi, kendine başlıca tetkik sahası yapıyor...

Dilde de tarihte de ilmi, sürekli, verimli çalışmalar Atatürk'ün emri ile başladı. Her şube için cemiyetler kuruldu. İlk hakikatleri Atatürk kendi çalışmaları ile meydana çıkarırken onun görüşü ve buluşları ilim adamlarına direktif oldu (121).

Gerçekten de; Türk tarihinin ana kaynaklarının sürekli olarak araştırılması yanında, dilimizin tarihsel kökleri bozulmadan sadeleştirilmesi konusunda Atatürk'ün yakın alaka duyduğu konulardı. Ayrıca, coğrafya ile tarihin sıkı iş birliğini dikkate alan Atatürk iki bilim dalının paralellliğini ve coğrafi koşulların durumunu yazılmadan tarihi konuların incelenemeyeceğini kabul ederdi. Coğrafi incelemelerin tarihe temel teşgil edeceğine inanırdı.

(120) İNAN,Afet: "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı"Cumhuriyetin50.Yıldönümü Anma Kitabı. Ankara:Ankara Ü.D.T.C.F.Yayını,1974, s.9-52
(121) İNAN,Afet: a.g.e., s.39

Dil-Tarih ve Coğrafya, Hukuk fakültelerinden sonra kurulması düşünülen Ankara Üniversitesi'nin pozitif bilimler yanını tamamlayacağı görüşüyle daha öncedende değinildiği gibi 17 Eylül 1943 gün ve 4492 sayılı kanunla fen fakültesinin kuruluşu tamamlanmıştı.

20 Haziran 1945'de 4761 sayılı kanunla bir tıp fakültesi görevi Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiş ve 1945-1946 öğretim yılı başında bu fakülte 308 öğrencisi bulunan iki sınıfta öğretime başlamıştır.

Böylece; Ankara'da dört fakültenin kuruluşu tamamlanmış, sıra Ankara Üniversitesi'nin bir rektör yönetiminde teşkilatlanmasına gelmiştir (122).

1933 Reformundan sonra da üniversitelerin kendisinden bekleneni vermediği söylenebilir.

1933-1952 yılları arasında Türkiye'de kalan, ayrılırken bir rapor veren Ordinaryüs Profesör Philippe Schwartz, 1933 reformunun bekleneni vermediğini, bununda başlıca şu nedenlerden dolayı ileri geldiğini belirtir:

a) Bir çok Türk aydınındaki yetersizlik duygusu ve onun sonucu olarak böbürlenmek, gerçekten alışkan kimseleri kıskanmak.

b) Zamanın ileri gelenlerindeki birbirlerine karşı güvensiz durumda olmaları

(122) TİMUR, Hıfzı: Üniversiteler Kanunu İstanbul: İstanbul Ü.Yayınları, 1946, s.4

da bizzat ilmi çalışmaya değil, makam ve mevkilere, özel çıkarlarına önem vermeleri, vs.

Eğitimci ve yazar C.Dursunoğlu'da batıya bir çok gencin taraf tutarak Cumhuriyetten sonra öğrenim için gönderildiğini, genellikle bunların başarılı olamadıklarını ve dönüşlerinde üniversiteye yerleştirildiklerini bahsetmektedir (123).

Atatürk'ün 1937'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde söyledikleri, yükseköğretim tarihinde önemlidir:

"Memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalaa ederek batı bölgesi için İstanbul bölgesinde başlamış olan düzeltme programını daha radikal bir şekilde tatbik ederek Cumhuriyete modern bir kurum kazandırmak, merkez bölgesi için Ankara Üniversitesi'ni az zamanda kurmak lazımdır. Doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde her şubeden ilkokulları ve nihayet üniversitesi ile modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden faaliyete geçilmelidir (124)." demekle Doğu Anadolumuzda bir üniversite kurmanın önemine değinmiştir.

Başbakan Celal Bayar'da 1 Kasım 1938 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışında, yine Atatürk adına yaptığı konuşmada konuyu açıkça dile getirmiştir.

"Yüksek tahsil gençlerini istediğimiz ve muhtaç

(123) AKYÜZ, Yahya: a.g.e., s.311

(124) BAŞGÖZ, İlhan-WILSON, Haward.E: Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk, Ankara, 1968, s.184

olduğumuz gibi, milli şuurlu ve modern kültürlü olarak yetiştirmek için İstanbul Üniversitesinin tekamülü, Ankara Üniversitesinin tamamlanması ve Şark Üniversitesinin yapılan etütlerle tesbit edilmiş olan esaslar dairesinde, Van Gölü civarında kurulması mesaisine hızla ve önemle devam edilmektedir (125)". Ne yazık ki Atatürk'ün ölümü ve II.Dünya Savaşının çıkması gibi nedenlerden dolayı, konu 1950 yıllarından sonra ele alınmıştır.

Zamanın Milli Eğitim Komisyonu bu konudaki hazırlık çalışmalarını bitirmiş ve 25 Şubat 1953, 6059 sayılı "Doğu Üniversitesi Kuruluş Hazırlıkları Hakkında Kanun" çıkarılmıştır.

Bu konunun gerekçesinde, Doğu illerimizde kurulacak üniversitenin, sosyal, ekonomik ve teknik ihtiyaçları, el değmemiş enerji kaynakları, tarım, madenleri öğretim ve araştırma konusu yapacağı, halka öncülük yapacağı, o yöre halkına her yönden yardımcı olacağı, halktan gelecek deneyimleri toplayıp etüd edeceği, böylece Doğu bölgemizin gelişmesi için bir ilim merkezi görevini yapacağı belirtilmektedir (126).

31 Mayıs 1950 yılında 6990 sayılı Atatürk Üniversitesi Kanunu gerekçesinde, Doğu Anadoluda bir kültür merkezi oluşturulması konusunda Atatürk

(125) Söylev ve Demeçler, s.40

(126) Doğu Üniversitesi Kurulmasına dair Kanun Layihası ve Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonu Raporu (1/434), s.148

tarafından ortaya atılan görüşün ışığı altında Doğu Anadolunun sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik bakımdan kalkınmasında önemli rol oynayacak olan Atatürk Üniversitesinin kurulmasına karar verildiği belirtilmektedir (127).

Erzurum'da kurulan bu üniversitenin Amerikan Land-Grand Üniversiteleri tipinde olması düşünülmüştür. Üniversitede geleneksel mesleklere de yer verilmesiyle birlikte, değişik alanlarda "Çiftçinin, hayvan yetiştiricinin, inşaatcının, imalatcının, işçi ve iş adamının" problemleri ile de ilgilenecektir. Üniversite özellikle uygulama değeri olan araştırmalar üzerinde kurulacak, araştırma ve bilginin dershanedeki öğrenciye olduğu kadar, üniversite dışındaki vatandaşlara da ulaşılması için çalışılacaktır.

Atatürk Üniversitesi kuruluş kanununun 4936 sayılı Kanundan ayıran en önemli hüküm, Land-Grand tipi üniversitelerde bulunan mütevelli heyetlerine karşılık, bu üniversitede "hükümet ile halk arasındaki bağ vazifesini görecek ve üniversiteye, üniversite dışında bulunan ve öğretim mesleğine sahip olmayan çeşitli grupların ihtiyaçlarını ve seslerini duyuracak" olan "Müşavirler Heyeti"nin kurulmasını öngören hükümdür.

Üniversite kurulduktan sonra, beklenen faaliyeti gösterememiştir. Üniversitede "öğretim ve araştırma

(127) Atatürk Üniversitesi Kanunu Layihası, Maarif ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, s.218

faaliyetlerini organize etmek amacıyla bölüm sistemi geliştirilmiş" doçentlik ve profesörlük için iki yıla kadar kısaltma fırsatı verilmiştir.

Atatürk Üniversitesi, Milli Eğitim Bakanlığının yönetimi altında (Md.1) 17 Kasım 1958 tarihinde Ziraat, Fen-Edebiyat fakülteleri ile faaliyete başlamıştır. ABD Nebraska Üniversitesi ile yapılan mutabakatla Ziraat Fakültesinden çok sayıda öğretim elemanı ABD'ne gönderilmiş ve doktora yaptırılmıştır. Fakültenin bugünkü kadrosunun çoğunluğu bu şekilde doktora yapanlardan teşkil edilmektedir.

Daha sonra da Hacettepe Tıp Fakültesinin desteğiyle 1966 yılında açılan Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi ise, AİD'nin de yardımı sonucu az zamanda önemli yapısal değişimler göstermiştir. 1976 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığının yönetiminde kalan Atatürk Üniversitesi, 1750 sayılı Üniversiteler Kanununun 82.maddesindeki hükümün Anayasa Mahkemesince iptali ve 1750 sayılı Kanunun bu üniversiteyi tümüyle kapsamına alması üzerine, Şubat 1976'da rektörünü seçerek özerk statüye geçmiştir. Bu üniversite 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin yürürlük tarihine kadar Ziraat, Fen, Edebiyat, Tıp, İslami İlimler, Diş Hekimliği, İşletme, Van Fen-Edebiyat fakülteleri ile faaliyetlerini sürdürmüştür.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Doğuda bir üniversite kurulması için gerekli hazırlıklar yapılırken, Ankara'da da Uluslararası nitelikte bir üniversite kurulması görüşü ortaya atılmıştır. Sonunda, Birleşmiş Milletlerin de desteğiyle Orta Doğu Teknik Üniversitesinin çekirdeğini oluşturan bir Bölge Planlaması ve Mimarlık Okulu 1956 yılında öğretime başlamıştır.

Sonraki yıllarda; sosyal ve beşeri bilim dallarında öğretim yapan bölüm ve fakülteler de açılmış ve yönetsel açıdan klasik Türk üniversitelerinden farklı olan, Anglosakson modeline uygun olarak Orta Doğu Teknik Üniversitesi kurulmuştur (128).

Orta Doğunun kaynaklarını geliştirmek ve ekonomik sorunlarını çözümlmek, Türk ulusuna ve diğer uluslara yarar sağlayacak uygulamalı araştırmalar yapmak, İngiliz dilinde ileri öğretim vermek bu üniversitenin amaçları arasında sayılmıştır (129).

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu yürürlüğe girinceye kadar Orta Doğu Teknik Üniversitesi, genel hükümler bakımından 1750 sayılı Üniversiteler Kanununa bağlı olmakla birlikte, kendi özel kanununa göre öteki

(128) Orta Doğu Teknik Üniversitesinin Kuruluş amaç ve işleyişi için bkz.23.1.1952/6887 ve 27.5.1959/7307 gün ve sayılı kanunlar.

(129) Üniversiteler Kanunu ve Üniversite Personel Kanunu ile Üniversiteleri ilgilendiren Diğer Kanunlar Tüzükler, Yönetmelikler, (Ankara:Ü.A.K.Gen.Sek.Yayını, No:1 Baskı.3), s.65

üniversitelerden farklı bir statü ile yönetilmeyi başarabilmiş durumdaydı. Ne var ki Orta Doğu Teknik Üniversitesi 12 Eylül 1980 hareketinden sonra başlayan ve üniversitelerde yeni bir düzenleme yapmayı amaçlayan çalışmalardan önce de çeşitli eleştirilere hedef olmuştur. Kimi çevreler, 12 Eylül'den önce de Mütevelli Heyeti ile yönetilme biçiminin üniversiteyi siyasal etkilere açacağını ileri sürmüş; kimi çevreler de bu üniversitede sürdürülen ingilizce eğitime çeşitli gerekçelerle karşı çıkmışlardır.

Bu konudaki farklı görüşler değişik zamanlarda basına intikal ettiği gibi Üniversitelerarası Kurul tutanaklarına da geçmiş bulunmaktadır. Örneğin, Üniversitelerarası Kurul, üniversiteler kanununda değişiklik yapılması konusunda 1976 yılında hazırladığı taslakta, bütün üniversitelerin öğretim dilinin Türkçe olmasının kültürel gelişme açısından önemine değinerek, yabancı bir dilin daha etkili ve yoğun bir şekilde öğretilmesinin gereğine işaret etmiştir.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname yürürlüğe girinceye kadar Fen ve Edebiyat, İdari Bilimler, Mimarlık, Mühendislik, Gaziantep Mühendislik, İçel Mühendislik fakültesine sahip bulunmakta idi. Bu üniversitenin mali kolaylık bakımından diğer üniversitelerden farklı menfaatleri olmuştur. Sayıştay denetimi, Artırma Eksilme İhale Kanunu ile, Muhasebe-i Umumiye Kanununun dışında kalmış,

hesapları Milli Eğitim ve Maliye Bakanlıklarının elemanlarından teşkil edilen "Denetleme Kurulu"na denetlenmiştir.

Bu üniversitenin diğer üniversitelerden farklı rektör ve dekanların belirli akademik ünvanlara sahip olmaları gerekmekte idi. Hakikaten; bugüne kadar Orta Doğu Teknik Üniversitesinde öğretim üyesi olmayan iki rektör görev almıştır. Böylece; 1750 sayılı üniversiteler kanununun yürürlüğe girişinden sonra, akademik ünvanların kazanılması bu kanuna göre yapılmış ve her çeşit personel sözleşmeli olarak çalışmıştır.

Ege Üniversitesi

Daha önceden de belirtildiği üzere, 1950 yıllarında gelişmekte olan Türkiye'nin gerek devlet sektöründe, gerekse de özel sektördeki insangücü ihtiyacını gecikmeden karşılamak ve yüksek üretimi ülke sathına yaymak amacıyla bölge üniversiteleri açmanın gerekliliği kabul edilmeye başlanmıştır.

Böylece, bir yandan Erzurum'da Atatürk Üniversitesinin kurulması için gereken çalışmalar devam ederken diğer yandan da İstanbul ve Ankara'dan sonra üçüncü bir büyük kentimiz olan ve Ege Bölgesinin kültürel ve ekonomik merkezini teşkil eden, İzmir'de yeni bir üniversitenin kurulması tasarıları güç kazanmaya başlamıştı. Bu tasarının bir meyvesi olarak 27 Mayıs 1955 yılında, İzmir ilimizde Ege Üniversitesi

adıyla yeni bir üniversiteyi kuran 6595 sayılı kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geçmiştir (130).

Bu kanunun gerekçesinde üniversitenin işlevini vurgulayan şu açıklamalara yer verilmiştir.

Üniversitelerin, bilhassa Türkiye gibi arazisi geniş ve nüfusu dağınık bir memlekette bir iki merkezde toplanmış olmayıp, imkan nisbetinde memleket sahasına dağılmasındaki ehemmiyet aşikardır. Filhakika her üniversite bulunduğu bölgenin kültür hayatını, dolayısıyla modern usullerle çalışma imkanlarını ve refahını yükseltmeye doğrudan doğruya müessir olur...

Ege Üniversitesinin eğitim müesseseleri ile, kültür, sınai, zirai ve ticari faaliyetleri ve bunlarla ilgili çeşitli müesseseleri modern bir üniversitenin mesnedi olmaya, onu yaşatmaya ve inkişaf ettirmeye fazlasıyla kifayet edecek ehemmiyettedir...

Bu üniversiteye, hatta bunu takip edecek diğer üniversitelere şiddetle ihtiyacımız olduğu, mühendis, doktor, eczacı, iktisatçı ve hatta hukukçu ve idareci elemanlarımızın bugün ihtiyaçtan çok noksan olması ve nüfusumuzun süratli çoğalması, memleketinde hızlı inkişafı karşısında bu kifayetsizliğin gittikçe daha fazla mahsus bulunmasıyla sabittir (131).

(130) KISAKÜREK, M. Ali: a.g.e., s.6

(131) Ege Üniversitesi Kurulması Hakkında Kanun Teklifi ve Maarif Bütçe Encümenleri Mazbataları. (2/70), S.320

Bu şekilde; Ege Üniversitesi, Tarım Bakanlığından devralınarak Bölge Ziraat Okulunun 1750 dekarlık arsa ile civar halkın istimlak edilen arsasının toplamış olan 3700 dekarlık arsada gelişmeye başlamıştır.

Ege Üniversitesinin 1955-1956 Öğretim yılında, 99 öğrenci ile tıp ve 97 öğrenci ile ziraat fakülteleri öğretime başlamıştır (132). Fen fakültesi üçüncü fakülte olarak 1961-1962 öğretim yılında açılmıştır.

1958 yılında ise, fakültede profesörler kurullarını oluşturan profesörlerin yeterli hale gelmesi üzerine, rektörünü seçerek 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun kapsamına girmiş ve tüzel kişilikle beraber özerk statüye kavuşmuştur.

Bu üniversitenin 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname yürürlüğe girinceye kadar Fen, Diş Hekimliği, Kimya, Makina, Yer Bilimleri, Ege Tıp, İzmir Tıp, İktisat, Gıda, Güzel Sanatlar, Tekstil, Eczacılık, Hukuk, Ziraat ve Sosyal Bilimler fakülteleri bulunmakta idi. Ege Üniversitesi; bir taraftan gelişmelerini sürdürürken, bir yandan da yükseköğretimde günün sorunu haline gelmiş iki önemli konuda başka üniversitelerin cesaret edemediği örnek kararlar almış ve uygulamıştır.

Bu kararlar ise:

-Yükseköğretim çağındaki nüfusun dev gibi büyümesi karşısında ortaya çıkan talebi karşılamak üzere

(132) AŞIKHAN, Nurettin: Ege Üniversitesi Öğrenci Klavuzu 1967-1968 (İzmir:Ege Ü.Rektörlük Yayını 22. 1968)s.2

üniversitelerin ve diğer yükseköğretim kurumlarının yeterli kapasiteyi yaratamamaları üzerine 1965 yılında 625 sayılı Özel Öğretim kurumları kanununun 1. maddesine dayanarak Mühendislik, Mimarlık, Dişçilik, Eczacılık, İktisat, Gazetecilik gibi dallarda Öğretim yapacak olan Özel yüksekokullar açılmıştır. İlgili kanunun maddesi Anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile Danıştay kanalı ile açılan dava sonucu 1971'de iptal edilmiştir.

Ortaya çıkan durum karşısında, 1972'de 1472 sayılı kanun ile özel okullar resmileştirilmiş, bir kısmı yalnız Ege Üniversitesi kabul ettiği için bu üniversiteye, diğerleri ise uğraş alanlarına girmemesine karşın çeşitli akademilere bağlanmıştır. Günümüzde "üniversite-akademi anlaşmazlığı" olarak kamuoyuna yansıyan ve akademilerin üniversiteye dönüşmesini sağlayacak kanunlaşma çalışmalarının hızlanmasına sebep olan olayın temelinde, bu konunun yattığını söylemek mümkündür.

-İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi adı altında 1969 yılında 1170 sayılı kanun ile Ege Üniversitesine bağlanmıştır. Bu kanunun akademi profesör, doçent ve asistanlarının, üniversitelerdeki benzer elemanların yetki ve haklarına sahip olabileceklerine ait hükmü Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir.

Bunu değiştiren 1971 yılında yürürlüğe giren 1489

sayılı kanun Ege Üniversitesi Senatosuna intibaklar konusunda yetki veren hükmü, 1972 yılında tekrar Anayasa Mahkemesince iptal edilmiştir. 1170 sayılı kanuna göre üniversiteye geçişi ve uyumu sağlamak konusunda, daha önce yapılan işlemler Danıştaydan alınan mütaala uyarınca "müktesep hak" kabul edilmiştir. Bundan sonra da 1489 sayılı kanunun iptal edilen hükmü yerine yeni hüküm getiren herhangi bir kanuni düzenleme yapılmamıştır.

1971 yılında açılan 1469 sayılı kanun ile İzmir Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi de Ege Üniversitesine bağlanmıştır.

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Trabzon'da 20 Mayıs 1955 yılında kabul edilen 4594 sayılı kanun ile 1963-1964 yılında faaliyete geçmiştir. YÖK'ndan önceki dönemde, Temel Bilimler, Makina-Elektrik, Orman, İnşaat-Mimarlık, Yer Bilimleri ve Tıp Fakültelerinden oluşmaktaydı. Diğer üniversitelerden farklı olarak, Karadeniz Teknik Üniversitesine dışarıdan meslek çalışmaları, eserleri ve yayınları ile tanınmış kimselerin Üniversitelerarası Kurulun onamasıyla profesör seçilebilme imkanı getirmiştir (366 Sayılı Kanun Geçici Maddesi 3-4).

Üniversite; uzun yıllar İstanbul Teknik Üniversitesinden öğretim elemanı yardımı almıştır. Aynı zamanda bu iki üniversite aynı programı uygulamışlardır.

Karadeniz Teknik Üniversitesi bu yönüyle diğer üniversitenin kopyası durumunda olmuştur.

27 Mayıs 1960'dan sonra üniversitelerde bazı düzenleme çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalarla ilgili olarak 114 sayılı Kanunla 147 Öğretim üyesi ve yardımcısı Üniversitelerden uzaklaştırılmış 1946 tarihli Kanunda da bazı değişiklikler yapılmıştır.

1961 Anayasasında ilk defa üniversitelerle ilgili bir madde yer almıştır (md.120). Anayasanın bu maddesi ile üniversitelere idari ve bilimsel yönden tam bir özerklik getirmiştir. Üniversitelerin kendi organları vasıtasıyla yönetileceği, üniversite dışındaki makamlarca üniversite öğretim üye ve yardımcılarının görevlerinden uzaklaştırılamayacakları hükmü getirilmiştir. 12 Mart 1971 muhtırasından sonra, Anayasaya, 1488 sayılı (1971) kanunu ile hükümetin üniversitelerin yönetimine el koyabileceğine ilişkin hükümler eklenmiştir.

Hacettepe Üniversitesi

1958 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesine bağlı olarak kurulan Hacettepe Çocuk Sağlığı Enstitüsü, 1967'de 892 sayılı kanunla Hacettepe Üniversitesine dönüşmüştür.

Bu üniversitede 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname yürürlüğe girinceye kadar Fen, Kimya, Sosyal ve İdari

Bilimler, Diş Hekimliği, Mezuniyet Sonrası Eğitimi, Mühendislik, Eczacılık, Tıp, Sağlık Bilimleri, Trabzon Tıp, Eskişehir Tıp Fakülteleri ve yedi yüksekokul ile faaliyette bulunmuştur.

Boğaziçi Üniversitesi

Robert Koleji (1863-1971) Yüksekokulunun Amerikan Vakfı tarafından ülkemize devredilmesi üzerine (133) 9 Eylül 1971 tarih ve 1487 sayılı kanun ile Devlet Üniversitesi haline getirilmiştir. Fakülte düzeyindeki Temel Bilimler, Mühendislik Bilimleri ve İdari Bilimler bölümleriyle öğretime başlamıştır(134).

1965'de çıkan Özel Okullar Kanunu ile özel yüksek okullar açılmaya başlamıştı. Yükseköğretim yapmak isteyen gençlerin sayılarının hızla artışı ve Üniversitelerinde aldıkları öğrenci sayılarını da arttırmamaları nedeniyle özel yüksek okullar çoğalmıştır.

III- 1750 SAYILI ÜNİVERSİTELER KANUNU

1968 yılında bütün dünyada görülen anarşi ve terör Ülkemizde de öğrenci olayları şeklinde etkisini göstererek, üniversitelerimizde köklü yenileşme ihtiyacını ortaya çıkarmıştı. O dönemde, yöneticiler ve öğrenciler olmak üzere çeşitli çevreler tarafından

(133) Boğaziçi Üniversitesi Adıyla İstanbul'da Bir Üniversite Kurulması Hakkında Kanun, Resmi Gazete 12.9.1971 tarih ve 1354 sayı.

(134) TODAİE, T.C.Devlet Teşkilatı Rehberi, 1972 (Ankara, 1972), s.425-455

istenen yenilikler şunlardır.

A-1750 SAYILI KANUNDAN BEKLENEN YENİLİKLER

- 1-Tamgün gelişme,
- 2-Öğrencilerin yönetime katılması,
- 3-Ülkenin ihtiyaçlarına daha uygun bir eğitim sisteminin benimsenmesi, çağdaş eğitimi gerektirdiği ders programlarının yapılması,
- 4-Üniversiteye girişte, fırsat ve imkan eşitliğinin sağlanması,
- 5-Hükümetin üniversitelerin planlanması ve düzenlenmesinde daha etkili olması,
- 6-Özerk olmayan üniversitelerin özerkliğe kavuşturulması,
- 7-Asistanların üniversite yönetiminde oy sahibi olarak katılmaları,
- 8-Üniversitelere daha fazla öğrenci alınması,
- 9-Yükseköğretimin yeniden düzenlenmesi konusunda "Üniversite Özerkliği" konusunun tekrar ele alınması,

Çeşitli kamu kuruluşlarında ve basında beş yıl gibi bir zaman devam eden tartışmalardan sonra kanun çıkarmak için gereken çalışmalar özellikle, nitelik değiştirerek anarşi ve teröre dönüşen üniversitelerdeki bu olaylar, 12 Eylül 1980 hareketini takip eden günlerde çok hızlanmıştır.

Böylece; eğitimin diğer kademelerinde de yenilikler yapmak zorunluğu kendisini göstermiş dolayısıyla

eğitimin tümüne yönelik bir reform konusu gündeme gelmiştir.

Netice olarak 1973 yılında 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile, 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu yürürlüğe girmiştir.

B-1750 SAYILI KANUNUN DAYANDIĞI İLKELER

- 1-Yükseköğretim bütünlüğü ve ortaöğretimle ilgisi,
- 2-Yükseköğretimin toplum ihtiyaçlarına yönelmesi,
- 3-Yükseköğretimde fırsat ve imkan eşitliği,
- 4-Kaynakların etkin bir biçimde kullanılması,
- 5-Yükseköğretimin planlanmasının örgütlenmesi,
- 6-Öğretim ve Öğrenim özgürlüklerinin güvenlik altında bulundurulması,

C-1750 SAYILI KANUNUN GETİRDİĞİ YENİLİKLER

1-Yükseköğretim bir bütün olarak görülmüş, fakat yalnızca Üniversiteler bu kanuna tabidir hükmü getirilmiştir.

2-Yükseköğretimin çağdaş bilim ve teknoloji gerekleri ve Devlet Kalkınma Planının hedefleri doğrultusunda kendi insan gücü ve maddi kaynaklarını en rasyonel, etkili, verimli ve ekonomik şekilde kullanmak.

3-Yükseköğretime yön vermek amacıyla Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kurulmuş, fakat Anayasa Mahkemesi 1975'de bunun kuruluş, işleyiş görev ve yetkileriyle ilgili maddeleri iptal ettiğinden bu kurum çalışmamıştır.

4-Üniversitelerin dışardan denetlemeyi sağlayacak olan Üniversite Denetleme Kurulunun kurulması (md.7-8).

5-Ders kitapları ve teksirlerin basım ve dağıtım görevinin üniversitelere, fakültelere verilmesi (md.69).

6-Sözleşme ile öğretim üyesi görevlendirilmesi imkanının yaratılması (md.18).

7-Yurtdışındaki öğretim elemanlarının, sahip oldukları ünvanlarla Türk Üniversitelerinde görevlendirilmelerine imkan sağlanması (md.21-23).

8-Asistanlığa girişte doktora şartı getirilmesi (md.29).

9-Asistan ve öğrencilerin yönetime katılmalarının sağlanması (md.33-58)

10-Üniversiteye girişin insan gücü planlaması, üniversitelerin kapasiteleri ve öğrencilerin yetenekleri dikkate alınarak YÖK'nun önerisi ile Üniversitelerarası Kurulca düzenlenmesi (md.52).

11-Üniversite öğretiminin, temel bilimler, lisans, yüksek lisans, uzmanlık ve doktora düzeylerine ayrılması (md.52).

12-Üniversitelerin güvenliği açısından hükümetin üniversite yönetimine el koyabilmesi (69).

13-Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesinin kuruluş kanunlarındaki bazı hükümler saklı kalmak kaydıyla, bütün üniversitelerin bu kanun kapsamına alınması (md.83).

1773 yılından beri bu alanda, sadece sınırlı bir gelişme olmuştur. Aşağıdaki tabloda da anlaşılabacağı gibi 41 sayılı kararnameden önceki ve bugünkü durumun değişmediği gözlenmektedir.

Tablo 2

YÜKSEKÖĞRETİMDE SAYISAL DURUM
30 Nisan 1982

Kurumlar	Sayı	Öğrenci Sayısı	Öğretim Elemanı	1980-81 Mezunları
Üniversiteler	19	133.371	15.777	22.003
DMMA	13	26.177	1.165	
İTİA	6	44.158	1.334	
Mesleki-Teknik Yük.Öğ.Ok.	10	8.246	636	
Yüksek Öğretmen Okulları	10	9.721	1.028	
Eğitim Enstitüleri	16	2.097	350	
Yüksek İslam Enstitüleri	7	4.891	206	
Meslek Yüksek Okulları	49	6.339	408	
Yabancı Diller Yüksek Okulları	17	3.337	101	9.838
TOPLAM	147	238.337	21.005	31.841

Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu ve Güzel Sanatlar Akademisi dahildir.

2647'si profesör, 3042'si doçent olmak üzere 5509'u öğretim üyesi, diğerleri asistan, uzman, öğretim görevlisi ve okutmandır.

Yükseköğretimimizi batı ülkeleri ile karşılaştıracak olursak Türkiye'de 1965 yılındaki yükseköğretim çağındaki gençlerin okullaşma oranının, dostumuz olan batılı ülkelere 1935 yılı okullaşma oranı kadar olduğu görülür.Yeni dostlarımızı, bu yönden 30 yıl geriden izliyoruz.Yükseköğretimde okullaşma oranı, 1979 yılında ,ülkemizde yüzde 6 iken, bu oran Irak'ta 9, Suriye'de 15,Mısır'da 15, Yunanistan' da 17,Bulgaristan'da 17,SSCB'inde 21, Japonya'da 30,Kanada'da 36 ve ABD'inde yüzde 55 idi.UNESCO'nun geliştirdiği aşağıdaki tabloda batılı ülkeler arasında Türkiye'nin yerini göstermektedir.

TÜRKİYE VE BAZI AVRUPA ÜLKELERİNDE 20 YAŞ ÜZERİNDEKİ
HER 10.000 NÜFUSA DÜŞEN YÜKSEK ÖĞRENİM MEZUNU

Tablo 3

Ülkeler	1955	1960	1965	1980
Fransa	334	446	595	
Yunanistan	264	352	569	
İtalya	288	386	512	
İspanya	214	288	355	
Portekiz	220	275	353	
Türkiye	155	235	293	314

Kaynak: UNESCO Yearbook, (Paris, 1966) s.155

DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, 1983
(Ankara, 1983), ss.44-45, 49.

D-1750 SAYILI ÜNİVERSİTELER KANUNUNA GÖRE YENİ
ÜNİVERSİTELERİN AÇILMASI

Yükseköğretimin dengeli bir şekilde yurdun her yerine planlı olarak yayılması görüşü gün geçtikçe artmaya başlamış, büyük şehirlerdeki üniversitelerimizin çeşitli illerde fakülteler açarak gelecekte bu şehirlerde kurulacak üniversitelerin temelini oluşturmuştur.

1967'de Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Diyarbakır Tıp, Adana, Ziraat ve Elazığ Veteriner Fakülteleri; İstanbul Üniversitesine bağlı olarak 1970 yılında kurulan Bursa Tıp Fakültesi; Hacettepe Tıp Fakültesine bağlı olarak 1968 yılında kurulan Kayseri Gevher Nesibe Tıp Fakültesi; 1970 'de kurulan Eskişehir Tıp Fakültesi, Atatürk Üniversitesine bağlı olarak 1970 de kurulan Çukurova Tıp Fakültesi de bunlar arasında sayılabilir.

Devlet Planlama Teşkilatı, 1968 de yurt çapında yaptığı araştırma ile hangi şehirde üniversite açılabileceğini detaylı olarak ,kriter belirterek ortaya koymuştur(135).

Buna karşı politik baskılar ağır basarak, yükseköğretim sorunları her geçen gün biraz daha ciddi boyutlara ulaşmıştı.

(135) DPT, Yükseköğretim Araştırması, Ankara: DPT Yayını No:858, 1970, s.76-86., DPT, Planlı Dönemde Yükseköğretim, Ankara: DPT Yayını, 1975, s.115

Profesör Fatma Varış, 1968 yılında DPT tarafından uygulanan bir araştırmaya göre" gelişmişlik" ve "bölgelerarası denge" kriterlerine işaret etmekte ve aşağıda üzerinde durulan noktaların gözönünde bulundurulmasını belirtmektedir(136).

1-Yeni Üniversitelerde insangücü ihtiyaçlarına göre öncelik taşıyacak faktörler tesbit edilmeli ve ona göre yatırımlar dağıtılmalıdır.

2-Yeni üniversiteler nüfusun yoğun olduğu bölgelerde açılmalı, az nüfuslu yerlerde de fakülteler kurulmalıdır.

3-Üniversitenin kuruluşu sırasında ulaşım gözönünde bulundurulmalıdır.

4-Yeni üniversiteler öğretim üyesi sayısının yeterli olduğu bölgelerde kurulmalıdır.

Yükseköğretim kurumlarının teşkilatına ilişkin 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin yürürlük tarihine kadar ülkemizde yeni kurulan veya gelişmekte olan ve gelişmiş bulunan Üniversitelerimiz Ondokuz tanedir. Bunlar (Ankara, İstanbul, İzmir'de) bulunan, Büyük kent üniversiteleri, bir de "Büyük kent dışı üniversiteler, taşra üniversiteleri, bölge üniversiteleri" şeklinde sınıflandırılabilir.

Bu Yeni Açılan Üniversitelerin Nedenlerini Bir Kaç Noktada Toplamak Mümkündür:

(136) VARİŞ, Fatma: Eğitim Bilimine Giriş Ankara: Ankara Ü.Eğt.Fak. Yayını, 1978, s.157

a) Eski üniversitelerin tutumuna tepkiler.

b) Modernleşme eğilimi ve teknolojik gelişme.

c) Endüstriyel ve ticari hayatın gerektirdiği durumlar.

d) Memleketin geri kalmış bölgelerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel yönden geliştirmek.

e) Eski üniversitelerdeki öğretim elemanı ve öğrenci yığılmasını önleyecek tedbirleri almak, üniversiteleri memleketin her yerine dengeli bir şekilde yaymak.

Netice olarak üniversite toplu bir öğrenme ve araştırma ruhunun ifadesidir. Bu ruh, ancak üniversitenin gerçek görevinin gittikçe artan ortak bilincine varmakla meydana gelir diyebiliriz.

IV- 1973 YILINDAN İTİBAREN ÜNİVERSİTE STATÜSÜ KAZANMAYA BAŞLAYAN ÜNİVERSİTELER

A-DİYARBAKIR ÜNİVERSİTESİ

Güney Doğu Anadolu Bölgesinin ekonomik, sosyal, teknik ve kültürel kalkınmasını sağlamak amacıyla Tıp Fakültesinide içine alan Diyarbakır Üniversitesi'nin kurulması Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 21 Kasım 1973'de kabul edilen 1785 sayılı kanunla sağlanmıştır. 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameden önce üniversitenin Tıp ve Fen Fakültelerinden başka Diş Hekimliği ve Urfa Ziraat Fakülteleri de bulunmakta idi.

B-ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

Çukurova Bölgesinin sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan gelişmesini sağlayacak, Ankara Üniversitesine bağlı olarak kurulan Ziraat Fakültesi ile, Atatürk Üniversitesine bağlı olarak kuruluşunu tamamlayan Tıp Fakültesi yeni bir üniversitenin kurulmasını zaruri hale getirmiş bulunuyordu. Gerçekte: Anayasa Mahkemesi de özerk olmayan üniversitelerin bulundukları kampüs dışında fakülteler açamayacakları, böylece özerk olmayan kuruluşları yaygınlaştıramayacakları görüşünü benimseyerek, 3 Nisan 1972 tarih ve 1578 sayılı kanun Çukurova Tıp Fakültesini Atatürk Üniversitesine bağlı kılan hükmünü 1972 yılında iptal etmiştir. Bu sırada Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verilen bir kanun önerisi kabul edilerek Çukurova Üniversitesi 1973 yılında 1786 sayılı kanunla kurulmuştur.

C-ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Çukurova Üniversitesinin kuruluş kanunu kabul edildiği gün 1787 sayılı kanun ile de Anadolu Üniversitesi kurulmuştur.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın görüşleri ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın görüşleride alınarak Üniversitelerarası Kurul'da bu üniversitenin Tıp ve Fen Fakültelerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Anadolu Üniversitesine bunlardan başka Diş Hekimliği Fakültesi de katılmıştır.

D-CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

5 Nisan 1973 tarihinde yayınlanan 1701 sayılı, Cumhuriyetin 50.Yılı'nı Kutlama Kanunu, Sivas'ta ilk fakültesi 29 Ekim 1973'de öğrenime başlamak üzere Cumhuriyet Üniversitesi adıyla bir üniversite kurulmuştur.

E-İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

Yükseköğretim Kurulunun 17 Mayıs 1974 tarihli olağan üstü toplantısında aldığı bir kararla İnönü Üniversitesi'nin Malatya'da kuruluşu 1975 yılında 1872 sayılı kanunla gerçekleşmiştir. Temel Bilimler ve Eğitim Fakültelerinden oluşan üniversite, kuruluş kanununun 1.maddesine göre kurucu rektörle yönetilmiştir.

F-DÖRT ÜNİVERSİTENİN KURULMASI

Elazığ, Konya, Samsun ve Bursa'da birer üniversite kurulması geliştirilmesi plan hedeflerine uygun olarak bu illerde bulunan fakültelerin yeni üniversitelerin kurulmasını kolaylaştıracak düşünülerek 1 Nisan 1975 tarih ve 1873 sayılı kanun ile Elazığ'da Fırat, Samsun'da Ondokuz Mayıs, Bursa'da Uludağ, Konya'da Selçuk Üniversiteleri kurulmuştur.

G-KAYSERİ ÜNİVERSİTESİ

Kayseri Üniversitesi 1978 yılında 2175 sayılı kanunla bünyesine Hacettepe Üniversitesine bağlı Gevher Nesibe Tıp Fakültesini de alarak İşletmecilik Fakültesi ile birlikte açılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU UYGULAMASI

I- 2547 SAYILI YÜKSEKÖĞRETİM KURULU'NDAN ÖNCEKİ DÖNEM

12 Eylül 1980 tarihine kadar yükseköğretim çeşitli karmaşık problemlerin, tutarsızlıkların mevcut olduğu ve kısa zamanda değişen toplumumuzun arzu ve isteklerine cevap vermekten çok uzak bir durumda idi.

1979 yılının başlarında "Yükseköğretim alanındaki görülmemiş kargaşayı gidermek; bilime yüksek seviyelerde katkıda bulunacak, toplumumuzun arzu ve isteklerine uygun çağdaş insan yetiştirecek yükseköğretim kurumları hazırlamak amacıyla" Milli Eğitim Bakanlığınca bir "Üniversiteler Yasa Tasarısı" hazırlanmıştır. Bu yasanın genel gerekçesinde o günlerdeki durum teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır.

A- 1750 SAYILI ÜNİVERSİTELER KANUNU

Üniversiteler 1750 sayılı, İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri 7334 sayılı, Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri 1184, Milli Eğitim Bakanlığı ile ilişkili Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri 1418, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 1172 sayılı kanunlarla yönetilmekte idi.

Bu Kanunların Çeşitliliği:

1- Yükseköğretim kurumlarının işlevlerini engellediği,

2- Aydın kesimdeki statü farklılığının özlük hakları bakımından haksızlıklar yarattığı ve huzursuzluklara sebep olduğu,

3- Devlet bütçesinde savurganlığa sebep olduğu,

4- Değişik düzeylerde öğretim yapılmasının değişik kalitede eleman yetiştirilmesine sebep olduğu,

5- Öğrenci alımlarında gerek ulusal istihdam, gerekse kapasitelerin yaratılması ve kullanılmasında önemli sorunlar yarattığı gereksiz tekrarlar yapılarak kullanılmayan kapasiteler yaratıldığı görüşlerinin ileri sürülmesine neden olmuştur.

B- 1750 SAYILI KANUN'DAN DOĞAN YASAL BOŞLUKLAR

Anayasa Mahkemesi 1972-1978 yılları arasında verdiği çeşitli iptal kararları ile yasalarda boşluklar meydana gelmiş, yeni düzenlemelerde yapılmadığı için üniversitelerin ve akademilerin işleyişinde boşluklar, tutarsızlıklar ve tereddütler yaratmıştır.

Kanun kargaşası öğrencilere farklı diplomalar verilmesine, eğitimin niteliğinde farklılıklar yaratmasına neden olduğu gibi, çeşitli yükseköğretim kuruluşlarında verilen akademik ünvanlar arasında da uyum ve belli standart bulunmadığı gözlenmekte idi.

1750 sayılı kanuna göre üniversitelerde akademik ünvanlar başka şartlara bağlı, 7334 sayılı kanuna göre başka şartlarla bu ünvanlar alınmakta idi.

Farklı kanunların bulunması merkezi bir organın oluşmasını engellediği için, yeni kurulan üniversitelerin ihtiyacı olan öğretim elemanlarının yetiştirilmesi sağlanamadığı gibi öğretim üyesi fazlalığı olan üniversitelerin eksiği olan üniversitelere yardımda bulunarak denge kurulmasında gerçekleştirilememiştir.

C- ÜNİVERSİTE-ÖĞRENCİ İLİŞKİLERİ

Üniversite öğrenci ilişkilerinde kopukluk bulunmaktadır. Bu kopukluk üniversitelere de öğrencilere de zarar vermekte idi.

Üniversite-çevre ilişkilerinde de kopukluk vardır. Yükseköğretim kurumlarının büyük kısmı, bulundukları bölgenin tarım ve endüstri ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde eğitim-öğretim yapmamakta, araştırma ve geliştirme faaliyetleri sosyo-ekonomik sorunlarına yönelik biçimde sürdürmemektedirler.

Bu arada çeşitli bakanlıklara bağlı yüksekokulların pek çoğu siyasi erklerle birlikte öğretim elemanı ve yönetici değiştirdiğinden sürekli kadrolardan yoksun kalmışlardır. Ayrıca bu kurumlarda görev yapan öğretim elemanları Lisans diplomasına dahi sahip değillerdi.

Öğretim üyelerinin kurumlararası dağılımlarına bakıldığında dengesizlik burada da kendini göstermekteydi. Örneğin; 1982 yılında, bu öğretim üyesine düşen öğrenci adedi 27 iken, İTİA' de bu sayı

125, DMMA'de ise 104 öğrenci düşmektedir. Aynı yıl üniversite öğretim üyelerin % 30.8'i Ankara'daki üniversitelerde, % 29.7'si İstanbul'daki üniversitelerde % 26.5'i Ege Üniversitesinde olmak üzere toplam % 87'si üç büyük şehrimizde, geriye kalanları ise üç büyük şehir dışında kalmaktaydı (137). Hatta 1975 yılında kurulmuş olan bir üniversitedeki tek profesör, sadece geçici olarak görevlendirilmiş bir rektörden ibaret olmuştur (138).

"Bilimsel düşüncenin geliştirilmesi; herşeyden önce, üniversite özerkliğinin varlığına bağlıdır. Üniversiteler; akademik ve yönetsel işleyişlerinde, kendilerini siyasal güçler ve onların etkilerine karşı ancak özerklikle koruyabilirler. Bir ülkede; serbest düşüncenin, yapıcı eleştirilerin, devlet adamlarına yön ve yöntem gösteren bilimsel araştırmaların ve demokratik bir ortamda ulusal kalkınma geleneğinin geliştirilmesinde, üniversite özerkliğinin vazgeçilmez bir yeri ve önemi vardır (139)". Bu arada 1975-1980 döneminin toplumsal olaylarında, önceki kanlı olaylardan ders alan üniversitenin önemli rolü bulunduğunu ileri sürmek büyük haksızlık olur. Böylece son otuz yıl içinde üniversite özerkliği ilkesi, ülkemizde uygulandığı şekliyle, üniversiteleri devlet içinde devlet durumuna getirmiştir.

(137) KAYA, Y. Kemal: İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Ankara, 1984, s.246

(138) DOĞRAMACI, İhsan: Yükseköğretim Reformu ve İki Yıllık Uygulama Sonuçları, Ankara, 1983, s.6

(139) KAYA, Y. Kemal: a.g.e., s.343

1946 yılında kabul edilmiş olan özerklik ilkesi ters işletilerek üniversiteleri politik oyunlara alet etmiştir. Üniversiteler; 1946'dan 1971'e kadar geçen dönemin içinde sınırsız özgürlüğe sahip olmuş, hükümet politikalarını kontrolde en güçlü baskı grubu haline getirilmişti. Üniversitelerin temel görevi olan bilimsel ve eğitim çalışmaları genellikle politik ve ideolojik etkinliklere feda edilmişti (140).

Yükseköğretim kurumlarının 1980 öncesindeki durumları incelendiğinde, dikkati çeken nokta, bu kurumların hemen herbirinin değişik kanunlara sahip olduklarıydı. Farklı kanun düzenlemeler sonucu, eğitimin bu kesiminde, değişik yapı ve statülere sahip kurumlar olmuştur. Amaçları, yapıları, yönetim ve işleyişleri birbirinden oldukça farklı bu kurumların varlığı Milli Eğitim Temel Kanunu tarafından da kabul edilmiştir. Nitekim anılan kanunun 36. maddesi yükseköğretim kurumlarını,

- Üniversiteler
- Akademiler
- Yüksekokullar olarak üç türde tarif etmiştir.

1980 öncesinde genelde üniversiteler 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu Hükümlerine göre teşkilatlanıp yönetilmişlerdi. Ancak, Orta Doğu Teknik Üniversitesi farklı bir durum göstermekte olup 7307 sayılı ayrı bir

(140) ERKANLI,Orhan: Anılar.. Sorunlar, Sorumlular,
İstanbul, 1973, s.401-406

kanun ile kurulmuş, bu kanun çerçevesinde hizmetlerini devam ettirmişti. Diğer yandan İTİA 7334, DMMA 1184, DGSA 1172 sayılı kanunlarla kurulup yönetilmişlerdi.

Ankara 19 Mayıs, İstanbul Anadolu Hisarı ve Manisa Gençlik ve Spor Akademisi ise 13 Eylül 1978 gün ve 16403 sayılı Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Gençlik ve Spor Akademileri Kuruluş, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine uygun olarak kurulmuş ve yönetilmişlerdi.

Türk Milli Eğitim sistemi içerisinde üniversitelerin gelişmesine kanuni düzenlemeler Cumhuriyet'ten bugüne kadar zaman zaman çağın gereklerine, değişme ve gelişmelere ayak uydurabilmek amacıyla yapılmıştır. Sonuç olarak 12 Eylül 1980 tarihine kadar yükseköğretimin bir çıkmaz içinde olduğunu söylemek, yerinde olsa gerektir. Yükseköğretiminin genelde sorunlarını bir kaç noktada toplayabiliriz.

D- YÜKSEKÖĞRETİMİN SORUNLARI

1- Yükseköğretimde bütünlük genel ve temel ilke olmakla birlikte bütünlük kavramı belli ölçü ve sınırlar içinde çeşitlilik kavramını da içerdiği gibi, bütünlük konusunda gereken düzenleme, özellikle toplumda çeşitli kesimlerin Meclisteki taraftarlarının etkinliği nedeniyle yerine getirilememiş, bu gruplar kendi düşüncelerini kabul ettirme başarısını göstermişlerdir.

2- Özerklik anlamı çağdaş saygıdeğer bir anlam

olmakla beraber, yükseköğretim kurumlarının iç sorunlarının çözümünde (hasta-doktor) aynı kişi olma durumunu yaratması bu imkana sahip kurumların öz-eleştiri, öz-denetim mekanizmalarını işlemez duruma getirmiştir. Bu ise kontrol ve denetimden uzak, kendini yenilemeyen daha doğrusu açık sistem olma özelliğini büyük ölçüde yaralayan sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

3- Diğer yandan yükseköğrenim çağındaki büyük nüfusun (1983 yılı itibariyle 4.395.921) yükseköğrenim isteği ve baskısı günlük tedbirlerin gereği sağlıksız kurumlaşmaya sebep olmuş, bilimsellikten ve plandan uzak, keyfi kararlarla yükseköğretim kurumları kalkınma planına uygun olarak eleman yetiştirme ve istihdamı öngören belli ilkelere göre açılmamıştır. Ülkenin insangücü ihtiyaç fazlası veya eksiği dikkate alınmamış ara insangücü konusuna gereken önem verilmemiş, bu konulardaki sorunlar ilgililer tarafından dile getirilmekle ve kalkınma planlarına gerekli hükümleri koymakla beraber bunları her defasında tekrarlanmaktan başka birşey yapılamamıştır.

Netice olarak; ülkenin geleceği açısından, çağdaş uygarlık düzeyi hedefine ulaşma açısından toplumu yönlendirecek insanı yetiştirmek ve değiştirmek görevi ile sorumlu bulunan üniversitelerin belirtilen problemler içindeki durumu bir düzenlemeyi gerektirmekteydi. Bu düzenleme o dönemin hükümetleri ve meclisi tarafından yapılamıyordu.

12 Eylül 1980 tarihi toplumun bir çok çıkmazında açılan yollar ve ufuklar gibi yükseköğretim çıkmazında da yeni ufukların açılış tarihi olmuştur.

Yükseköğretimin yeniden düzenlenmesinin kaçınılmaz hale geldiği fikir birliği oluşmakla beraber, bu düzenlemenin sınırı ve muhtevası konusunda farklı görüşler olmuştur. Bazı görüşlere göre, 1750 sayılı kanunun aslına dokunulmadan ve detaylı değişikliklere gidilmeden uygulamada karşılaşılan güçlükleri içine alan ve planlama organına yer veren bir kaç maddelik bir kanun ile yetinilmesinin uygun olacağı, bazı görüşlere göre de detaylı değişikliklere gidilerek devletin üniversiteler üzerindeki gözetim ve denetimi tarifine açıklık getirerek üniversiteler üzerindeki devlet kontrolünün yetkisini artırmak, otokontrol mekanizmasına işlerlik kazandırmak ve yükseköğretimdeki dağınıklığa son vererek bu konuda gerçekçi bir bütünlüğü sağlamak zorunluğu kabul ediliyordu.

Milli Eğitim Bakanlığında yürütülen uzun çalışmalardan sonra hükümet tasarısı olarak Milli Güvenlik Konseyine intikal ettirilen Yükseköğretim Kanunu Tasarısı geniş çapta değişikliğe uğrayarak yükseköğretimi yeni bir düzene kavuşturan 2547 sayılı kanunun "Yükseköğretim Kanunu" adı ile 6 Kasım 1981 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 1982 yılında 2653 sayılı kanunla kısmi bir değişikliğe uğrayan kanun getirdiği önemli yenilik ve taşıdığı özellikler aşağıda

sıralanmaktadır (141).

Bu kanun herşeyden önce Silahlı Kuvvetler ve Emniyet Teşkilatına bağlı olanlar dışındaki bütün yükseköğretim kurumlarını ve üst kuruluşları bir bütünlük içinde düzenlemektedir.

Ayrıca yeni üniversitelerin ve üniversite içindeki fakülte, enstitü, yüksekokulların kalkınma planları ilke ve hedefleri doğrultusunda ve kalkınma planları çerçevesinde kanunla kurulacağı ve bunun içinde bu kanunla getirilen en önemli kuruluşların başında gelen Yükseköğretim Kurulu'nun olumlu görüşünün veya önerisinin gerekliliği öngörülmektedir.

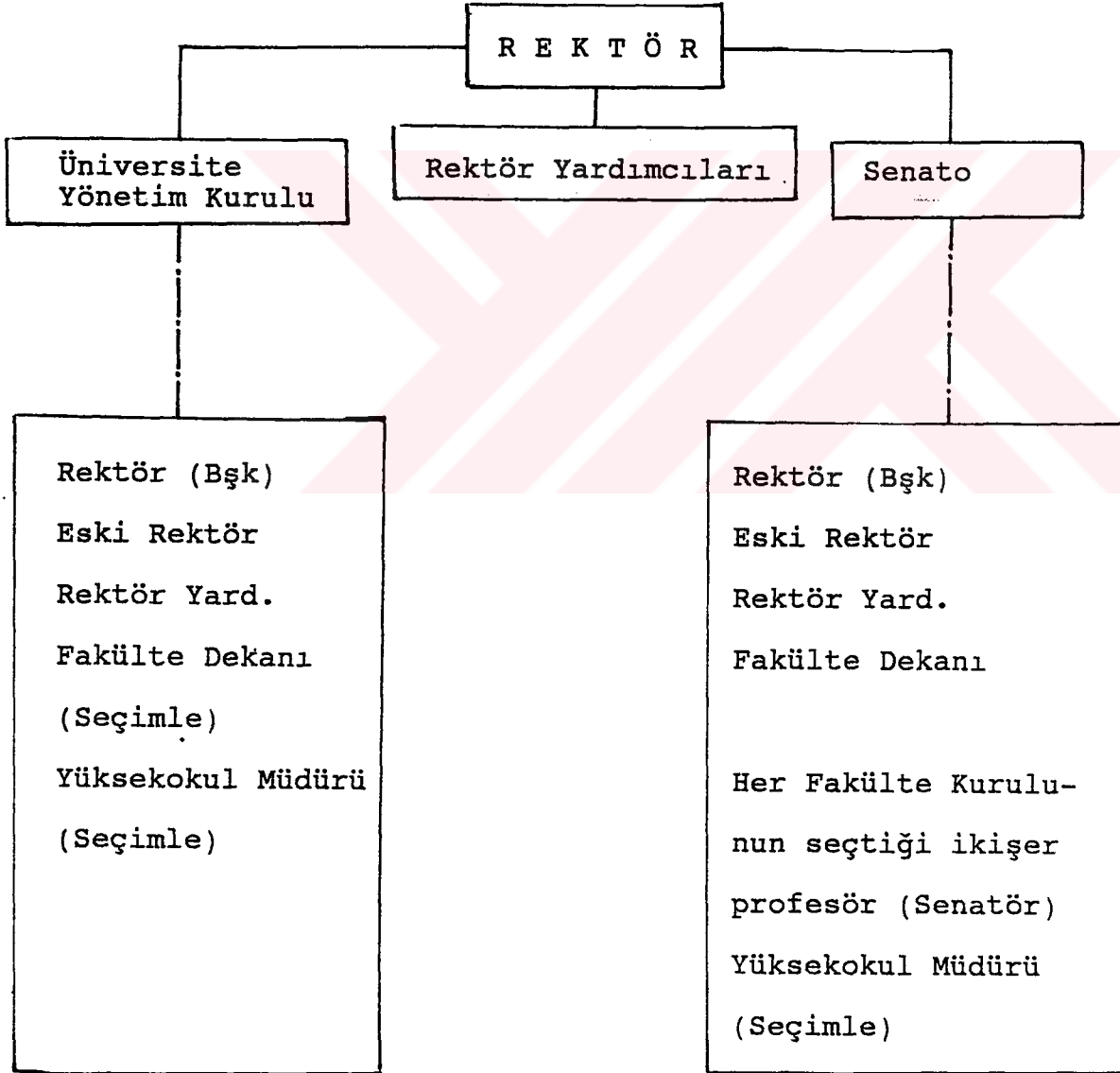
12 Eylül 1980'den önceki dönemde değişik kanuni düzenlemelerle kurulan üniversitelere bir örnek oluşturması açısından 1750 sayılı kanunun üniversiteler için öngördüğü teşkilat yapısı (şekil 1) ile değişik yapıya örnek oluşturması bakımından seçilen ODTÜ'nin teşkilat yapıları (şekil 2) aşağıda verilmiştir.

Türk yükseköğretim sistemi içinde çok önemli bir yer tutan akademiler de üniversiteler gibi değişik zamanlarda daha önce de değinildiği gibi farklı kanunlarla kurulmuştur. Bu yükseköğretim kurumlarına ait teşkilat yapısı da aşağıda görüldüğü şekildedir (şekil 3). Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri ise Türk Yükseköğretim Sistemine 1184 sayılı kanunla girmiştir.

(141) KORKUT, Hüseyin: a.g.e., s.45

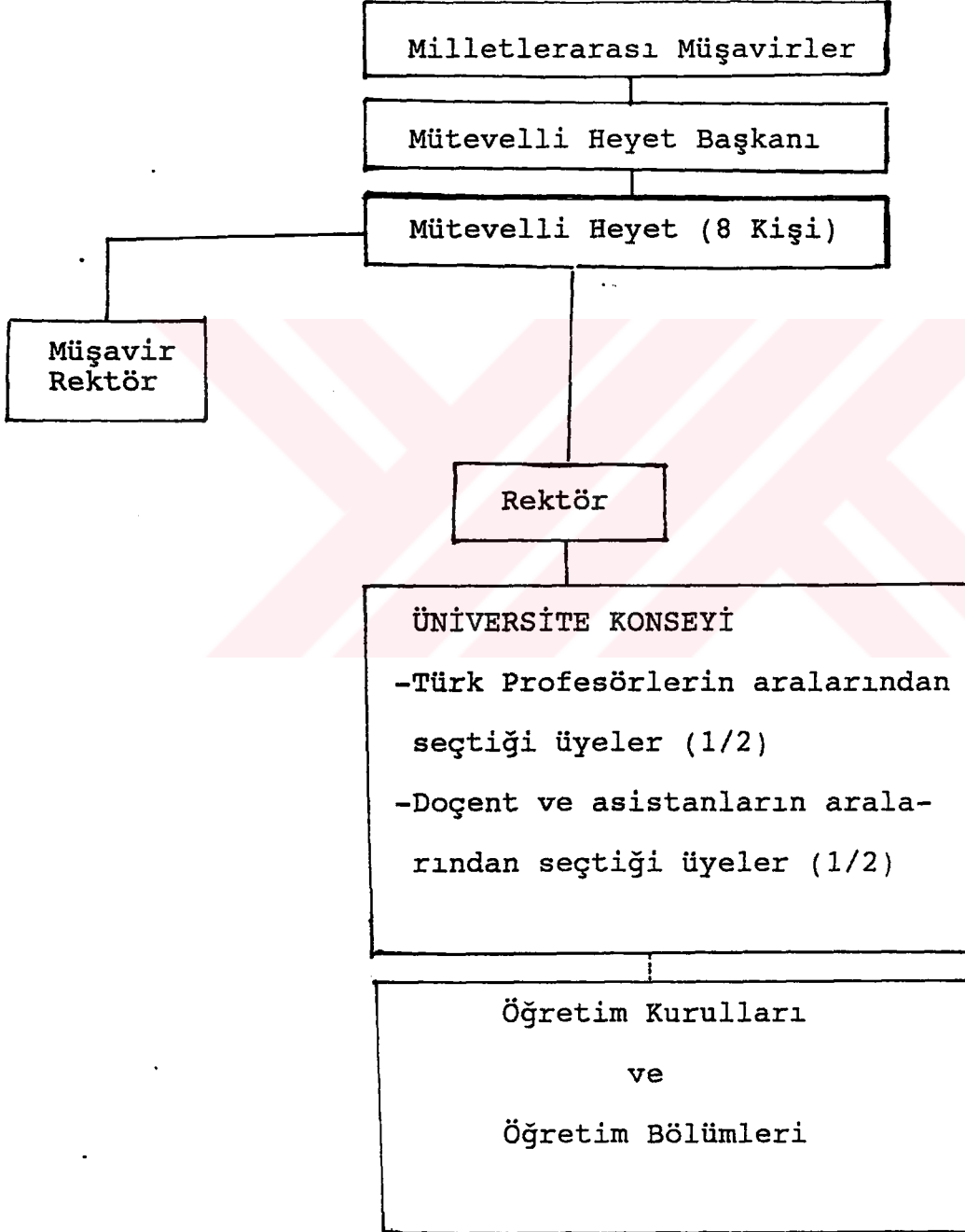
Bu DMMA'ne ait teŖkilat yapısı ise (Ŗekil 4) de görüldüğü gibidir. Ayrıca 1172 sayılı kanun ile düzenlenen Devlet Güzel Sanatlar Akademileri'ne ait teŖkilat yapısı da (Ŗekil 5) de görüldüğü gibidir.

ŖEKİL · 1. 1750 SAYILI KANUNA GÖRE ÜNİVERSİTELERİN
TEŖKİLAT YAPISI

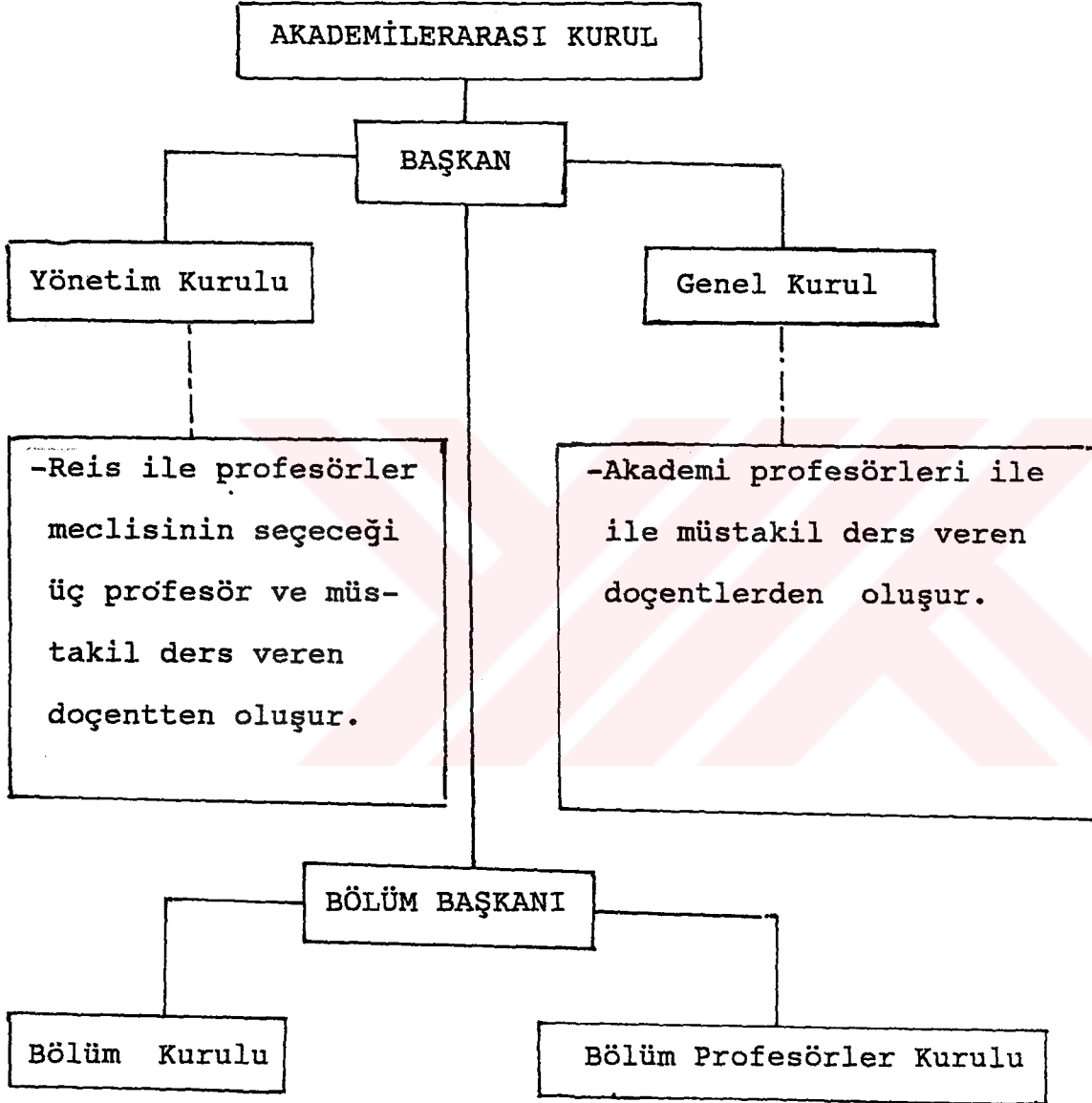

ŞEKİL 2. ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ'NİN TEŞKİLAT

YAPISI

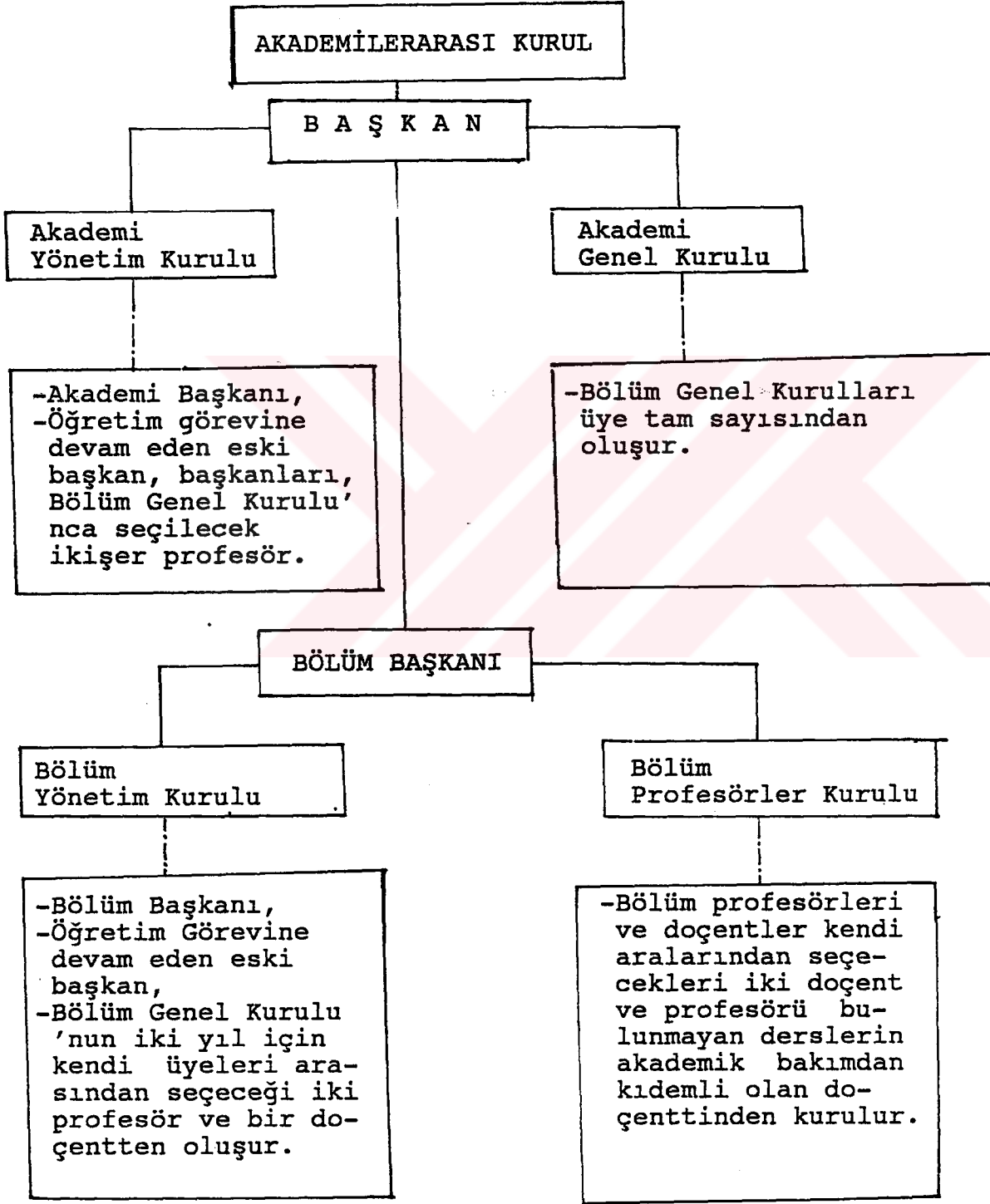

ŞEKİL 3. 7334 SAYILI KANUN İLE KURULAN İKTİSADİ VE
TİCARİ İLİMLER AKADEMİLERİNİN TEŞKİLAT YAPISI

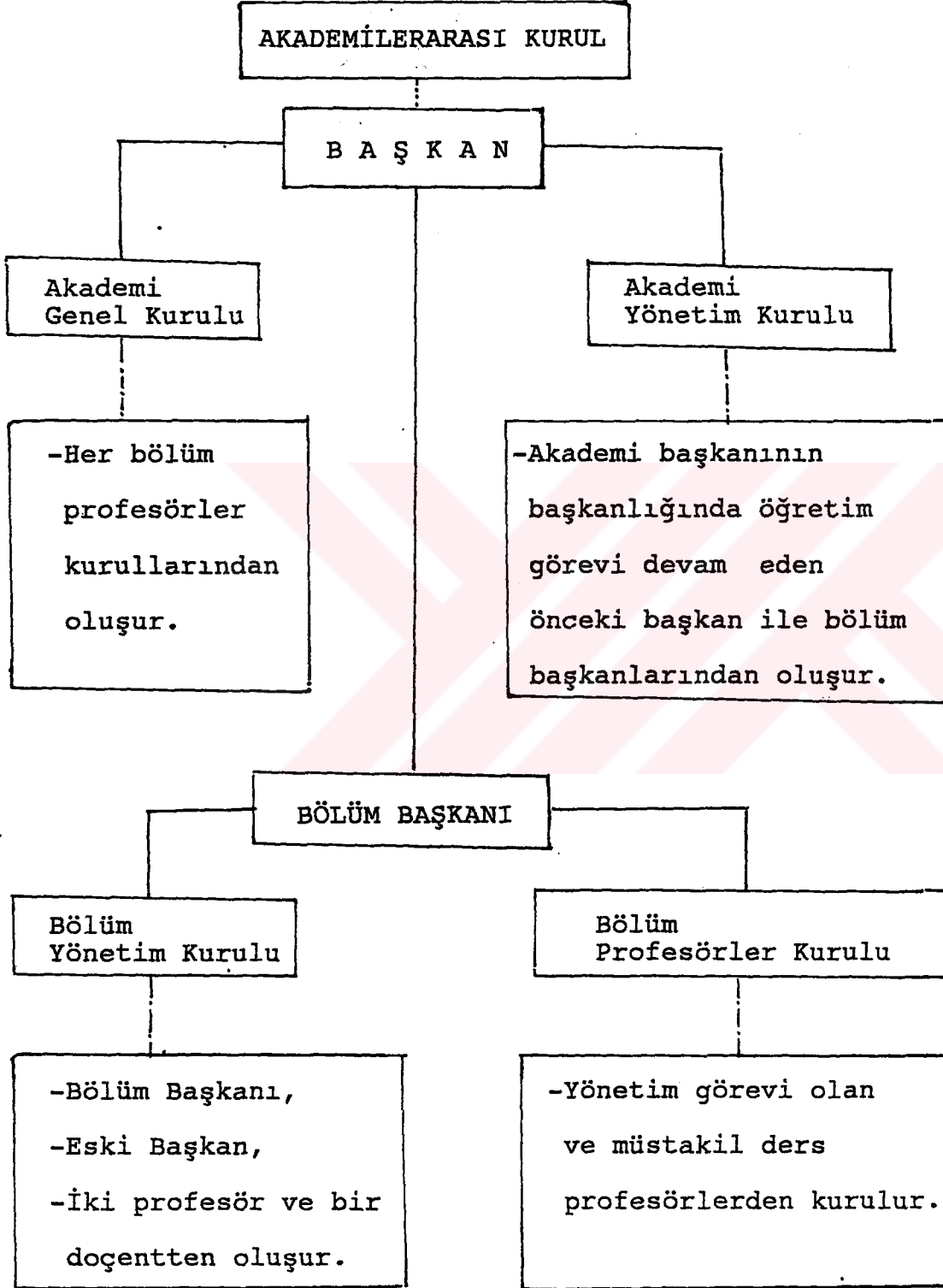

ŞEKİL 4. 1184 SAYILI KANUN İLE KURULAN DEVLET

MÜHENDİSLİK MİMARLIK AKADEMİLERİ TEŞKİLAT YAPISI

ŞEKİL 5. 1172 SAYILI KANUN İLE KURULAN DEVLET GÜZEL
SANATLAR AKADEMİLERİNİN TEŞKİLAT YAPISI

II- 2547 SAYILI YÜKSEKÖĞRETİM KANUNU DÖNEMİ

Ülkemizde yükseköğretime çağdaş bir düzen getirmek amacıyla çeşitli düzeylerde yapılan çalışmalar daha önce de belirtildiği gibi 6 Kasım 1981'de 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Uzunca bir zamandır ihtiyaç duyulan Yükseköğretim Reformu bilindiği üzere bu kanunla gerçekleştirilmiştir. Yükseköğretim düzeninde önemli bir reformla köklü değişiklikler getiren bu kanunda, aradan geçen belli bir süre içerisindeki uygulamalarda ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak amacıyla bazı değişiklikler yapılmıştır. Konumuz içerisinde geçen kavramların tanımları da aşağıda 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'ndan olduğu gibi alınmıştır.

Yükseköğretim: Milli Eğitim Sistemi içinde, ortaöğretime dayalı, en az dört yarı yılı kapsayan her kademedeki eğitim ve öğretimin tümüdür.

Yükseköğretim Kurumları: Üniversiteler, fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, meslek yüksekokulları ile bunlara bağlı veya bunlarla aynı düzeydeki uygulama ve araştırma merkezleridir.

Üniversite: Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapan fakülte, enstitü, yüksekokul ve benzeri kuruluş ve birimlerinden oluşan bir yükseköğretim kurumudur.

Akademi: Bilimsel özerkliğe ve tüzel kişiliğe sahip, eğitim-öğretim ve araştırma yapan yüksek dereceli akademik kuruluşlardır (7334 sayılı Kanun md.1).

Fakülte: Yüksek düzeyde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan, kendisine birimler bağlanabilen bir yükseköğretim kurumudur.

Enstitü: Üniversitelerde ve fakültelerde birden fazla benzer ve ilgili bilim dallarında lisans üstü, eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve uygulama yapan bir yükseköğretim kurumudur.

Yüksekokul: Belirli bir mesleğe yönelik eğitim-öğretime ağırlık veren bir yükseköğretim kurumudur.

Öğretim Elemanları: Yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri, öğretim görevlileri, okutmanlar ile öğretim yardımcılarıdır.

Öğretim Üyeleri: Yükseköğretim kurumlarında görevli profesör, doçent ve yardımcı doçentlerdir.

Öğretim Yardımcıları: Yükseköğretim kurumlarında belirli süreler için görevlendirilen, araştırma görevlileri, uzmanlar, çeviriciler ve eğitim-öğretim planlamacılarıdır.

Ön Lisans: Ortaöğretime dayalı, en az dört yarı yıllık bir programı kapsayan ara insangücü yetiştirmeyi

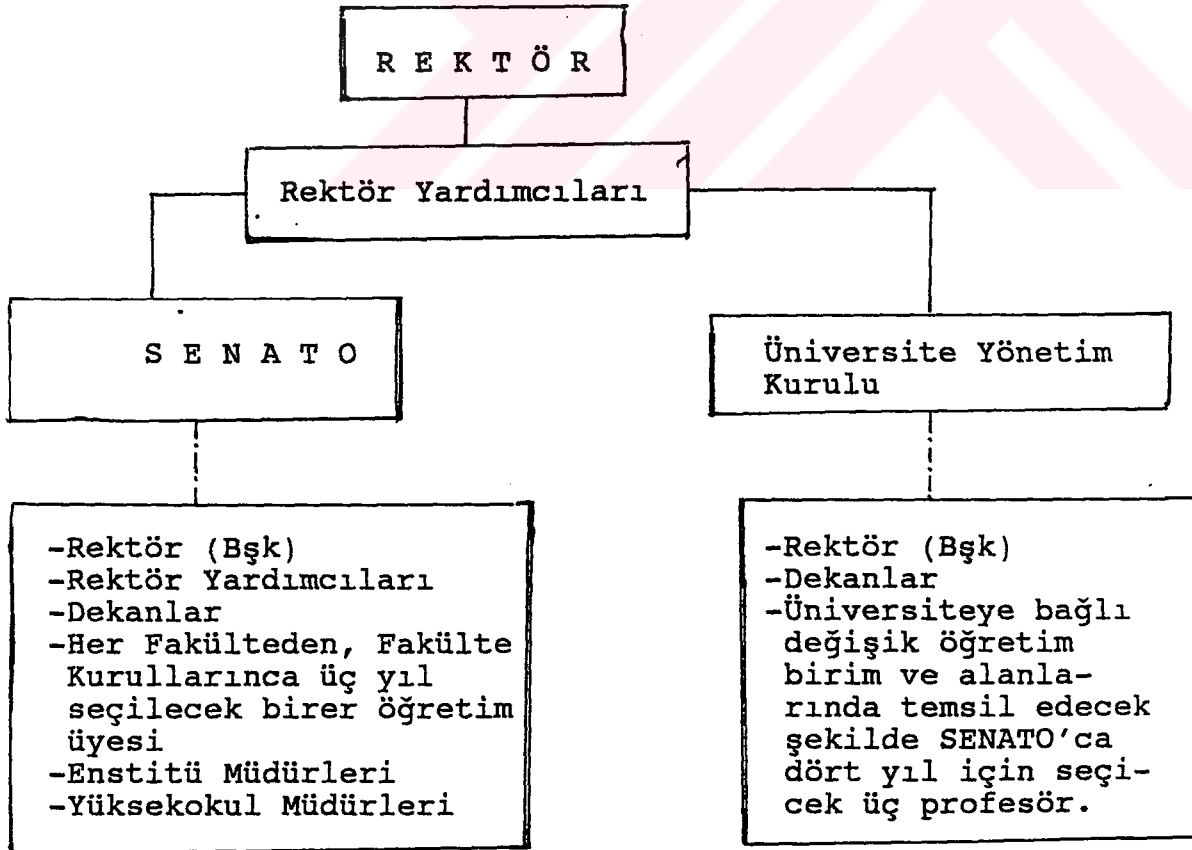
amaçlayan veya lisans öğretiminin ilk kademesini teşkil eden bir yükseköğretimdir.

Lisans: Ortaöğretime dayalı, en az sekiz yarı yıllık bir programı kapsayan yükseköğretimdir.

Lisans Üstü: Yüksek lisans, doktora, tıpta uzmanlık ve sanatta yeterlik eğitimi kapsayan bir yükseköğretimdir.

2547 sayılı kanun ile üniversitelerin yeni yapıya kavuşturulduğu önceki bölümlerde incelenmiş olduğundan sadece yapısal durumları (şekil 6) da gösterilmiştir.

ŞEKİL 6. 2547 SAYILI YÜKSEKÖĞRETİM KANUNU'NA GÖRE
ÜNİVERSİTELERİN TEŞKİLAT YAPISI

A- 2547 SAYILI KANUNLA KURULAN YÜKSEKÖĞRETİM
KURULU'NUN AMAÇLARI

Yükseköğretimdeki yeni düzenlemelerin başlıca hedefleri ise:

1-Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan;

2-Toplum yararını kişisel çıkarlarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu;

3-Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren;

4- Yükseköğrenim çağında olan gençlere daha çok öğrenim imkanı sağlamak amacıyla yükseköğretim kurumlarının sayısını artırmak, bunları yurt sathına yaymak ve büyük ihtiyaç duyulan ara insangücünü yetiştirmek üzere meslek yüksekokullarına öncelik vermek;

5- Yüksek nitelikte ve yeter sayıda öğretim elemanı yetiştirmek için tedbirler almak;

6- Milli Eğitim politikası ve kalkınma planları ilke ve hedefleri doğrultusunda ülke, çevre ve uygulama alanı ihtiyaçlarının karşılanması için örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim öğretimi kapsayacak biçimde planlanması ve gerçekleştirilmesi.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun en önemli yeniliği, Yükseköğretim Kurulu adıyla özerkliğe ve kanun

tüzel kişiliğine sahip bir organın öngörülmesidir. Bu organ çok önemli görev ve yetkilerle donatılmaktadır.

B-YÜKSEKÖĞRETİM KURULU VE ÜNİVERSİTELERİN GÖREV VE YETKİLERİ

1-Yükseköğretim Kurulu'nun Görev ve Yetkileri

2547 sayılı kanunla başlıca görevlerini, yükseköğretimin planlanması, koordinasyonu ve denetlenmesi olmak üzere "Yükseköğretim Kurulu" adı ile bir organ oluşturulmuştur. İngiltere, ABD, Hindistan ve çoğulcu demokrasi ile yönetilen diğer bazı ülkelerde yöneticilerin seçimle değil, atama ile görevlendirildiği bilinmektedir. 2547 sayılı kanunda da rektörlerin Yükseköğretim Kurulu'nun önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanması hükmü yer almaktadır.

Kanunda yapılan bir değişiklik ile, 24 üyeden oluşan Yükseköğretim Genel Kurulu'nun yılda en az altı defa toplanması, bu kurulun görevlerinin bir kısmını kendi içinden seçilen dokuz kişilik bir Yürütme Kurulu'na devretmesi ve bu yolla çalışmaların kolaylaştırılması sağlanmıştır.

Bilindiği gibi, Yükseköğretim Kurulu üyelerinin yedisini Üniversitelerarası Kurul, üniversitede görevli profesörler arasından seçmektedir. Bu profesörlerin görevlerinden ayrilmaları söz konusu değildir. Başka bir deyişle bu profesörler, üniversitedeki öğretim ve

araştırma görevlerini yürütürken bir yandan da Yükseköğretim Kurulu'na asli ye olarak katılmakta ve üniversitelerin sorunlarını dile getirebilmektedirler. Bu yeler üniversitelerin gelişmesi ve sorunları hakkında ilk elden bilgi sahibi olduklarından, onların nerileri çok yararlı olmaktadır.

Yükseköğretim Kurulu'nun yedi yesi Cumhurbaşkanı tarafından seçilmektedir. Bu yeler seçilirken rektörlük ve ğretim üyeliğinde başarılı hizmetler yapmış olan profesörlere öncelik verilmektedir.

Yükseköğretim Kurulu'nun on yesi Yürütme Organınca seçilmektedir. Hkmete, temayüz etmiş üst düzeydeki devlet görevlilerinden seçilen üyelerin asli görevlerinden ayrılmadan Yükseköğretim Kurulu'nda bulunmaları, Kurulun Hkmetle daha yakın ilişki içinde olmasını sağlamaktadır. Yükseköğretim Kurulu'na çeşitli organlarca seçilen üyelerin tamamı, Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır.

Yükseköğretim Kurulu'na bağlı, onun adına niversiteleri, bağlı birimlerini, ğretim elemanlarını gözetim ve denetim altında bulunduran "Yükseköğretim Denetleme Kurulu" yükseköğretim kurumlarına girecek öğrencilerin sınav esaslarını tesbit eder, sınavları yapar ve öğrencileri yükseköğretim kurumlarına yerleştiren "ğrenci Seçme Yerleştirme Merkezi" bu kanunda öngörülen, görev ve fonksiyonları önceki

üniversiteler kanununa göre değişik biçimde düzenlenmiş kuruluş olarak yer almıştır.

Üniversitelerarası Kurul, yükseköğretim planlaması çerçevesi içinde üniversitelerin eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetlerini koordine etmek, uygulamaları değerlendirmek, akademik konulara ilişkin daha bir çok görevi bulunan diğer bir üst kuruluş olarak düzenlenmiş ve Yükseköğretim Kurulu'ndan farklı olarak özerklik ve kamu tüzel kişiliğine sahip kılınmıştır.

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu kurulların üye sayısında önemli ölçüde azaltmalar getirmiş bulunmaktadır.

a) Yeni yükseköğretim kurumlarının kurulması, geliştirilmesi, yükseköğretim kurumlarının ihtiyaç duyduğu öğretim elemanlarının yurt içinde ve yurt dışında yetiştirilmesi konusunda uzun ve kısa vadeli planlar hazırlamak;

b) Üniversitelere tahsis edilen kaynakların bu plan ve programlar çerçevesinde etkili şekilde kullanılmasını gözetim ve denetim altında bulundurmak;

c) Üniversitelerin öğretim üyesi kadrolarını dengeli bir şekilde saptamak;

d) Üniversitelerin faaliyetleri ile ilgili raporları değerlendirmek;

e) Yükseköğretim kurumlarına giriş düzenlemek;

f) Üniversitelerin bütçelerini görüşerek karara bağlamak ve Milli Eğitim Bakanlığına sunmak,

g) Öğretim yardımcıları katagorisinde ise en önemli değişiklik olarak asistanlık kaldırılmaktadır.

Asistanların görevi araştırma görevlilerine verilmekte, bunlar okutman, uzman ve çeviricilere ek olarak yeni kanunda yeni bir grup olarak öngörülmektedir.

ğ) Üniversite her düzeydeki personelini ve bu arada öğretim elemanlarının seçilme ve atanmalarında üniversite dışı makamlar ve YÖK'nun hiçbir yetkisi yoktur. Eskiden profesör ataması ile ilgili bütün işlemler üniversite içinde yapıldığı halde atama ancak üçlü kararname ile gerçekleşiyordu. Yabancı öğretim üyelerinin sözleşmeleri Bakanlar Kurulu'nca karara bağlanırdı. 2547 sayılı kanun ise profesörlüğe yükseltilmek için profesör kadrosuna atanmış olma şartı getirilmekte, iki yabancı dil zorunluluğu kaldırılarak ilgili bilim alanında uygulamaya yönelik çalışmalar ve uluslararası düzeyde orijinal yayınlar yapmak gerekli kılınmaktadır.

h) Doçentlik ünvanını kazananların doçent olarak atanabilmeleri için en az üç yıl bir öğretim kurumunda yardımcı doçentlik kadrosunda çalışmış olmak zorunluluğu getirilmektedir. Ayrıca doçentlik yabancı dil sınavının merkezi bir sistemle yapılması

öngörülmekte doçentlik sınavında tez verme zorunluluğu kaldırılmış bulunmaktadır.

1) Profesör ve doçentler üniversitelerde daimi ve kısmi statüde görev yapacak şekilde ikiye ayrılmakta, kısmi statüde olanlar her defasında iki yıl için atanmakta ücret ve yöneticilik açısından devamlı statüde olanlara göre daha kısıtlı haklara sahip bulunmaktadırlar.

i) Öğretim elemanlarının haftalık ders yüklerinin miktarları da kanunda gösterilmiş bulunmakta; rektör, dekan, enstitü ve yüksekokul müdürlerinde haftalık ders yükü zorunluluğu aranamayacağı hükme bağlanmaktadır.

j) Yükseköğretim kurumlarının öğretim üyesi ihtiyacı kanunda öğretim üyelerinin kendi isteklerine bağlı olarak karşılanabildiği gibi bu ihtiyaç Yükseköğretim Kurulu ve üniversiteler tarafından ortaklaşa karşılanabilmektedir.

k) Yükseköğretime giriş kanunla yeniden düzenlenerek öğrencilerin sınavı giriş süresi ve sayısına ilişkin bazı kısıtlamalar getirilmiştir.

Ancak bu kısıtlama 2547 Sayılı Kanunu değiştiren 2880 sayılı kanunla kaldırılmış bulunmaktadır.

Ayrıca yükseköğretime girişte, ortaöğretim süresindeki başarı sınav puanlarına eklenmekte, ortaöğretim kurumlarını birincilikle bitiren adayların yükseköğretim kurumlarına ayrılacak kontenjanlara göre yerleştirilme imkanı getirilmiş bulunmaktadır.

1) Yükseköğretim üst kuruluşları ile üniversitelerde görevli personelin diğer kamu kuruluşları ile yükseköğretim üst kuruluşları ve yükseköğretim kurumları arasında Yükseköğretim Kurulu Başkanı tarafından atanabilmesi öngörülmektedir.

m) Kanunun getirdiği önemli değişikliklerden biride; 1750 Sayılı Kanunda öngörülen idari özerkliğin kaldırılmasıdır. Bu kanunda her kademedeki yönetici, seçim yerine atama yoluyla göreve gelmektedir. Bilimsel özerkliğin korunduğu yeni sistemde idari özerkliğin bulunmayışı bilimsel özerkliği de anlamsız kılacağı iddiaları ortaya atılmıştır.

Ne var ki; bu iddialara karşı idari özerkliğin çok az sayıda ülkenin üniversitelerinde bulunduğu, idari özerkliğe sahip olmayan ancak bilimsel faaliyetleri ve eğitim-öğretim düzeyiyle tanınmış üniversitelerin saygınlıklarından birşey kaybetmedikleri karşı görüş olarak ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden, ülkemiz açısından hangisinin haklılık kazanacağını uygulama içinde zaman gösterecektir.

Ancak daha önce de değinildiği gibi, 1750 sayılı Üniversiteler Kanununun değişikliği gereğini belirten görüşlerde idari (Yönetmel) özerkliğin üniversite sisteminde kaynak ve enerji savurganlığına yol açacağı, diğer bir ifade ile idari özerkliğin kullanılmasında asıl amaçtan uzaklaşıldığı en açık biçimde vurgulanmıştır.

n) 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra, 9 Kasım 1982 tarih ve 17863

Mükerrer Sayılı Resmi Gazete de 2709 Sayılı Anayasa yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yeni Anayasa'da üniversiteler; kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip Devlet tarafından kanunla kurulan kuruluşlar olarak yer almaktadır (md.130). Ayrıca Anayasa vakıflar tarafından da Devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabileceğini öngörmektedir. Rektörlerin Cumhurbaşkanı tarafından, dekanlarında Yükseköğretim Kurulu'nca seçilmesi ve atanması Anayasa da yer alan bir hüküm olmakta, böylece yöneticilerin seçim yerine atama yoluyla görevlendirilmeleri sistemi Anayasa hükmü olarak yürürlüğe girmektedir.

Anayasa, "Yükseköğretim Üst Kuruluşları" başlığı altında planlama, denetleme, yönlendirme işlevlerini yerine getirmek üzere bir Yükseköğretim Kurulu kurulacağını da öngörmektedir (md.131).

Bu durumda kabul etmek gerekir ki; 1750 Sayılı Üniversiteler Kanununun yürürlükte olduğu dönemde Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilen Yükseköğretim Kurulu'nun başına gelenler Anayasa güvencesine kavuşmuş bulunan yeni Yükseköğretim Kurulu'nun başına Anayasa değişmediği sürece gelmeyecektir.

o) Yükseköğretim Kanunu'nda 17 Ağustos 1983 tarih ve 2880 Sayılı Kanunla bazı değişiklikler yapılmıştır.

Bu Değişikliğe Göre Kayda Değer Bazı Yenilikler
Şunlardır:

aa) Her Üniversitede rektörlüğe
bağlı olarak bir "araştırma fonu" kurulacaktır.

Döner Sermaye gelirlerinin bir kısmı ve üniversite
gelirlerinin bir kısmı, üniversite bütçelerinde mevcut
olan araştırma ile ilgili masraflar bu fona dahil
edilecek, araştırmacılar tarafından yapılan projelerin
masrafları da bu fasıldan karşılanacaktır.
Araştırmaların kaynağı belli bir mali yıl içinde söz
konusu olmayacak, sonuçlanması bir yıldan daha uzun
süren araştırmalar takip eden yılda da desteklenecektir.
İzlenecek bu yol araştırmaların takibi ve
değerlendirilmesini mümkün kılacaktır.

bb) 2547 sayılı Kanunda
öğrencilerden harç alınması esası getirilmiştir.
Alınacak harcın miktarı Yükseköğretim Kurulu'na
belirtilecek ve maliyet açısından öğrenci başına düşen
giderin beşte birini geçmeyecektir. Böylece toplanan
harçlar bütçeye aktarılacak ve aynı anda "Öğrenci
Harçlar Fonu"na dahil edilecek, bu fon öğrencilerin
beslenme, sosyal ve kültürel faaliyetleri için
kullanılacak, fondan artan miktarlar gelecek yılın
fonuna dahil edilecektir.

Görüldüğü gibi araştırma konusunda bir fon
biriktirileceğinden araştırmaların şimdiye kadar
desteklenmesinde ve parasal yönden yardımcı olunmasında
karşılaşılan zorluklar bertaraf edilecektir.

2- ÜNİVERSİTELERİN GÖREV VE YETKİLERİ

a) Üniversite senatoları, üniversite ve üniversitenin birimleri ile ilgili yönetmelikleri hazırlama ve rektörün onayından sonra yayınlanmak üzere doğrudan Resmi Gazeteye gönderme yetkisine sahiptir (142). Ayrıca her üniversite kendi eğitim-öğretim programını düzenlemekte serbesttir (143). İşte bunun sonucu olarak, aynı alanda öğretim yapan yükseköğretim kurumlarının uyguladıkları eğitim-öğretim programları bile birbirine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Üniversitelerin tek tip öğretim programına yöneltilmeleri ve neticede tek tip üniversite mezunu yetiştirmeleri gibi bir durum asla söz konusu değildir. Yeni kanuna göre, çeşitli üniversitelerin benzer fakülteleri, ilgili alanlardaki öğretim üyelerinden eğitim konseyleri oluşturarak öğretim programlarındaki bazı ortak konuların neler olacağına kendileri karar vermektedirler. Programlardaki asgari müşterekler öğrencilerin kurumlar arasındaki yatay geçişlerini kolaylaştırmak içindir. Her üniversitenin kendi ders programlarını bizzat düzenlemesi ve uygulaması Yükseköğretim Sisteminin başlıca ilkelerinden biridir.

b) Öğrencilerle ilgili konularda karar mercii üniversitelerdir. Üniversitelerin önerisi üzerine

(142) Yükseköğretim Kanunu, No: 2547. (6.11.1981), md.14

(143) Yükseköğretim Kanunu, No: 2547. (6.11.1981), md.14

ilgili eğitim programlarına öğrenci alınması, ülkenin insangücü planlaması açısından Yükseköğretim Kurulu'nun yetkisine verilmiştir.

c) Üniversiteler araştırma ile ilgili konularda tam bir serbestliğe sahiptir. Araştırma yapma özgürlüğü ve araştırma sonuçlarının açıklanması yalnız kanun ile değil, Anayasa Hükmü ile de teminat altına alınmıştır;

Üniversitelerde öğretim üyeleri, yardımcıları ve öğrenciler, serbestçe her türlü araştırma ve yayında bulunabilirler (144).

d) Üniversiteler, devlet bütçesinden sağlanacak ödenekler dışında, döner sermayeler ve fonlar kurma yetkisine sahiptirler ve bağış kabul edebilirler. Üniversitelere yapılan nakdi bağışlar, mükellef kişiler ve kurumlarca masraf kaydedilebilir. Bu imkan yeni kanunla getirilen önemli bir teşvik unsurudur.

e) Öğretim elemanları öğretim üyeleri ve öğretim yardımcıları olarak iki katagoride sınıflandırılmakla beraber, bu sınıflar kendi içinde değişik özelliklere kavuşturulmuştur. Öğretim üyeleri sınıfında doktora yapmış elemanların belli sınavlardan ve değerlendirmelerden geçtikten sonra yardımcı doçent olmaları öngörülmektedir.

(144) T.C. Anayasası, 1982, m.26, md.130

C- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ YENİDEN DÜZENLENMESİ

Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı hakkındaki 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 20 Temmuz 1982'de yürürlüğe giren 2547 sayılı kanun "yükseköğretimin bir bütünlük içinde düzenlenme" amacı uygulamaya dönüştürülmüştür.

41 sayılı kararname, ülkemizde 19 Temmuz 1982'ye kadar birbirinden kopuk olarak varlıklarını sürdüren 13 DMMA, 6 İTİA, 20 yüksek öğretmen okulu, 16 eğitim enstitüsü, 7 yüksek islam enstitüsü, 49 meslek yüksekokulu ve 17 yabancı diller yüksekokulunu Yükseköğretim Kurulu çatısı altında toplanan ve sekizi yeni açılan 29 üniversiteye bağlı olarak yeniden düzenlemiştir. Ülkemizdeki üniversiteler; bu yolla benzer yapı ve imkanlara kavuşturulmak istenmiştir. Örneğin; üniversitelerden her biri bölümlerden oluşan fakültelere, enstitülere ve yüksek okullara sahip kılınmış ve her biri için ideal kadrolar belirlenmiştir.

28 Mart 1983'de kabul edilen ve 41 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameyi değiştirerek kabul edilen 2809 sayılı kanuna göre, bugün ülkemizde yükseköğretim 29 üniversiteye bağlı bulunan ve lisans düzeyinde eğitim yapmakla görevli olan 210 fakülte, 110 enstitü ve çeşitli mesleklere orta düzey insan gücü yetiştireceği beklenen 131 yüksek okuldan oluşmaktadır. Bu sayının içinde 32 çeşit fakülte, 25 çeşit enstitü ve 25 çeşit de

yüksek okul bulunmaktadır.

Bu kanuna göre sekiz yeni üniversite kurulmuş, bir çok yükseköğretim kurumunun da adı, statüsü veya bağlantısı değiştirilmiştir, Yeni kurulan üniversitelerin birisi Ankara, diğer üçü İstanbul, biri İzmir, diğeri ise Edirne, Van ve Antalya'da kurulmuştur. Bu üniversiteler var olan fakülte, akademi ve yüksek okulların aynı çatı altında birleştirilmesinden oluşmuştur.

- Yükseköğretim Kurumu Sayılarındaki Artışları ise 1981 Reformu çerçevesinde yukarıda da belirtildiği gibi yeniden teşkilatlanmış ve o güne kadar üniversitelerin dışında kalan akademiler ile çeşitli bakanlıkların bünyesindeki yükseköğretim kurumlarından bir kısmı mevcut üniversitelere bağlanmış, diğer bir kısmı da bağımsız üniversiteler haline getirilmiştir. Bu düzenleme ile Türk Eğitim Sistemi içindeki üniversite-akademi ikiliği ortadan kaldırılmış; bakanlıklara bağlı yüksek okullar üniversitelerin çatısı altında toplanmıştır. Böylece, yükseköğretim kurumları arasındaki koordinasyon eksiklikleri, lüzumsuz sürtüşmeler önlenmiştir. Yeni teşkilatlanma sırasında, eğitim-öğretim ve araştırmaya ağırlık veren fakülteler yanında, daha çok bir mesleğe yönelik eleman yetiştirme ve beceri kazandırma amacını güden yüksek okullar da açılmıştır. Ayrıca araştırma yanında yüksek lisans ve doktora programları da düzenlemek üzere çeşitli

üniversiteler kurulmuştur.

Bu Üniversitelere, Aşağıda Başkent Üniversitelerinden Örnekler Verilmiştir.

1- Ankara Üniversitesi

Ankara'daki bu üniversite;

Dil ve Tarih-Coğrafya, Fen, Siyasal Bilgiler, Hukuk, Tıp, Diş Hekimliği, Eczacılık, Veteriner, Ziraat ve İlahiyat fakültelerinden;

Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinin adının değiştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Rektörlüğe bağlı olarak yeni kurulan Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adli Tıp Enstitüsünden oluşmaktadır.

Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığına bağlı iken, rektörlüğe bağlanan Kırıkkale Meslek Yüksekokulu, Kastamonu Basın-Yayın Yüksekokulu, Hukuk Fakültesine bağlı Adalet Meslek Yüksekokulu, Ziraat Fakültesine bağlı olarak yeni kurulan Ev Ekonomisi Yüksekokulundan;

Ankara Üniversitesine bağlı Temel Bilimler Yüksekokulu ile Yabancı Diller Yüksekokulu, Veteriner Fakültesine bağlı Hayvan Yetiştiriciliği ve Sağlık Bilimleri Yüksekokulu ile Ziraat Fakültesine bağlı Diploma Sonrası Yüksekokulu bu kanunla kaldırılmıştır.

2- Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Fen ve Edebiyat Fakültesinin adının değiştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Fen-Edebiyat Fakültesinden;

İdari Bilimler Fakültesinin adının değiştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden;

Ayrıca rektörlüğe bağlı Eğitim Fakültesi, Mimarlık Fakültesi, Mühendislik Fakültesinden oluşmaktadır.

Rektörlüğe bağlı Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü ile İçel-Erdemli Deniz Bilimleri Bölümünün enstitüye dönüştürülmesiyle kurulan İçel-Erdemli Deniz Bilimleri Enstitüsünden Rektörlüğe bağlı yabancı diller yüksekokulundan oluşmaktadır.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi lisans üstü eğitim fakültesi bu kanunla kaldırılmıştır.

3- Hacettepe Üniversitesi

Ankara'daki bu üniversite:

Rektörlüğe bağlı Fen, Tıp, Diş Hekimliği, Eczacılık Fakültelerinden;

Rektörlüğe bağlı olarak kurulan Eğitim Fakültesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesinin ikiye ayrılmasıyla oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Edebiyat Fakültesi ve İdari Bilimler Fakültelerinden;

Kimya Fakóltesi ile Mühendislik Fakóltesinin birleştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Mühendislik Fakóltesinden;

Zonguldak Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisinin fakólteye dönüştürölmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Zonguldak Mühendislik Fakóltesi, rektörlüğe bağlı olarak yeni kurulan Güzel Sanatlar Fakóltesinden;

Rektörlüğe bağlı olarak yeni kurulan Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Nerolojik Bilimler ve Psikiyatri Enstitüsü, Nükleer Bilimler Enstitüsü, Çocuk Sağlığı Enstitüsü, Nüfus Etütleri Enstitüsü, Onkoloji Enstitüsünden;

Rektörlüğe bağlı Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksekokulu, Hemşirelik Yüksekokulu, Ev Ekonomisi Yüksekokulu, Sağlık Teknolojisi Yüksekokulu, Temel Bilimler Yüksekokulunun adının değiştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Yabancı Diller Yüksekokulu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı Sosyal Hizmetler Akademisi'nin yüksekokula dönüştürölmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı Ankara Sağlık İdaresi Yüksekokulu ile Hacettepe Üniversitesinin aynı adlı yüksekokulun birleştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan

Sağlık idaresi Yüksekokulu ile rektörlüğe bağlı iken Mühendislik Fakültesi'ne bağlanan Mesleki Teknoloji Yüksekokulu'ndan;

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iken, rektörlüğe bağlanan Ankara Meslek Yüksekokulu, Zonguldak Mühendislik Fakültesine bağlanan Zonguldak Meslek Yüksekokulu, Zonguldak Ereğli Meslek Yüksekokulu, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı iken, Güzel Sanatlar Fakültesi'ne bağlanan Ankara Devlet Konservatuvarı'ndan oluşmaktadır.

Hacettepe Üniversite Mezuniyet Sonrası Fakültesi ile Sağlık Bilimleri Fakültesi bu kanunla kaldırılmıştır.

4- Gazi Üniversitesi

Gazi Üniversitesi Ankara'da yeni bir üniversite olarak kurulmuştur.

Bu üniversite:

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İstatistik ve Temel Bilimler Fakültesinin adının değiştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Fen-Edebiyat Fakültesi, Ekonomi, İşletme, Maliye ve Yönetim Bilimleri fakülteleri ile Mali Bilimler ve Muhasebe Yüksekokulu, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulunun birleştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan İktisadi ve İdari Bilimler

Fakóltesinden;

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Gazi Y¼ksek Öğretmen Okulu'nun fakólteye dön¼şt¼r¼lmesi, Ankara ve Zonguldak Eređlisi Yabancı Diller Y¼ksekokullarının ve Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı Ankara Ondokuz Mayıs Spor Akademisi'nin bu fakóltenin ilgili böl¼mlerine katılmasıyla oluşturulan ve rektörl¼đe bağlanan Gazi Eğitim Fakóltesi'nden;

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Ankara Y¼ksek Teknik Öğretmen Okulu ile End¼striyel Sanatlar Y¼ksek Öğretmen Okulu'nun birleştirilmesiyle oluşturulan ve rektörl¼đe bağlanan Teknik Eğitim Fakóltesi, Ankara Kız Teknik Y¼ksek Öğretmen Okulu ile Ticaret ve Turizm Y¼ksek Öğretmen Okulu'nun birleştirilmesiyle oluşturulan ve rektörl¼đe bağlanan Mesleki Eğitim Fakóltesi'nden;

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı iken rektörl¼đe bağlanan Tıp, Diş Hekimliği ve Eczacılık Fakólterileri'nden;

Ankara Devlet M¼hendislik ve Mimarlık Akademisi'nin Elektrik, Makina, İnşaat, Kimya, İşletme M¼hendisliđi ve Mimarlık Fakólterilerinin birleştirilmesiyle oluşturulan ve rektörl¼đe bağlanan M¼hendislik-Mimarlık Fakóltesi'nden;

Rektörl¼đe bağlı olarak yeni kurulan Sosyal Bilimler Enstit¼s¼, Fen Bilimleri Enstit¼s¼, Sağlık

Bilimleri Enstitüsü ile Kazaları Araştırma ve Önleme Enstitüsünden;

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu'nun adının değiştirilmesiyle oluşturulan ve rektörlüğe bağlanan Basın-Yayın Yüksekokulu'ndan;

Gazi Eğitim Fakültesi'ne bağlı olarak yeni kurulan Eğitim Yüksekokulu, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Bolu, Kırşehir, Kastamonu Eğitim enstitülerinin adlarının değiştirilmesiyle oluşturulan ve Gazi Eğitim Fakültesi'ne bağlanan Bolu Eğitim Yüksekokulu, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu, Kırşehir Eğitim Yüksekokulu, Erkek Sanat Yüksek Öğretmen Okulu'nun adının değiştirilmesiyle oluşturulan ve Mesleki Eğitim Fakültesine bağlanan Kız Sanat Eğitim Yüksekokulu'ndan;

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iken rektörlüğe bağlanan Kırşehir Meslek Yüksekokulu, Bolu Meslek Yüksekokulu, Maliye Bakanlığı'na bağlı iken İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlanan Maliye Meslek Yüksekokulu, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı Bolu Sevk ve İdarecilik Yüksekokulu'nun adının değiştirilmesiyle oluşturulan ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlanan Bolu İdari Bilimler Yüksekokulu ile Başbakanlığa bağlı iken İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne bağlanan Tapu-Kadastro Meslek Yüksekokulu'ndan oluşmaktadır.

D- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ DAĞILIŞI

Anayasamız, yurdumuzun her köşesindeki vatandaşlarımızın, eğitim-öğretim imkanlarından eşit bir şekilde faydalandırılmasını emretmiştir. 1980 yılından sonra, eğitim kurumlarının yurdun her yerinde dengeli dağılımının gerçekleşmesi konusunda, ilk ve ortaöğretim kademelerinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Yükseköğretim kademesinde ise, bu yönde yeterli sayılabilecek bir ilerleme sağlanamamıştır.

1950 yılına kadarki döneme bir göz atacak olursak, ülkemizde sadece İstanbul, İstanbul Teknik ve Ankara Üniversitelerinin bulunduğu görülmektedir. 1950-1960 yılları arasında ise üniversite sayısının yediye yükselmesine rağmen, yeni kurulan üniversitelerden sadece ikisi (Atatürk ve Karadeniz Teknik Üniversiteleri) Ankara, İstanbul ve İzmir illeri dışındadır.

1971-1980 döneminde büyük illerimizin dışında on yeni üniversite daha açılmıştır. Bu üniversiteler 1981 yılına kadar önemli bir gelişme gösterememişlerdir. Öğretim üyesi sayısı ve eğitim-öğretim faaliyetleri bakımından arzu edilen düzeye ulaşamamış olan bu üniversitelerimiz, gençlerimize yeterli bir hizmeti sunamamışlardır.

Yükseköğretim Kurulu'nun planlı çalışmaları sonunda, bugün 73 il ve bağlı ilçelerimizde en az bir yükseköğretim kurumu kurulmuş bulunmaktadır (şekil 7).

KARA DENİZ

AK DENİZ

EĞE DENİZİ

1-3 YÜKSEKÖĞRETİM KURUMU
4-99 YÜKSEKÖĞRETİM KURUMU
100'den fazla YÜKSEKÖĞRETİM KURUMU

E- ÖĞRETİM ELEMANLARI ve ÖĞRENCİLER

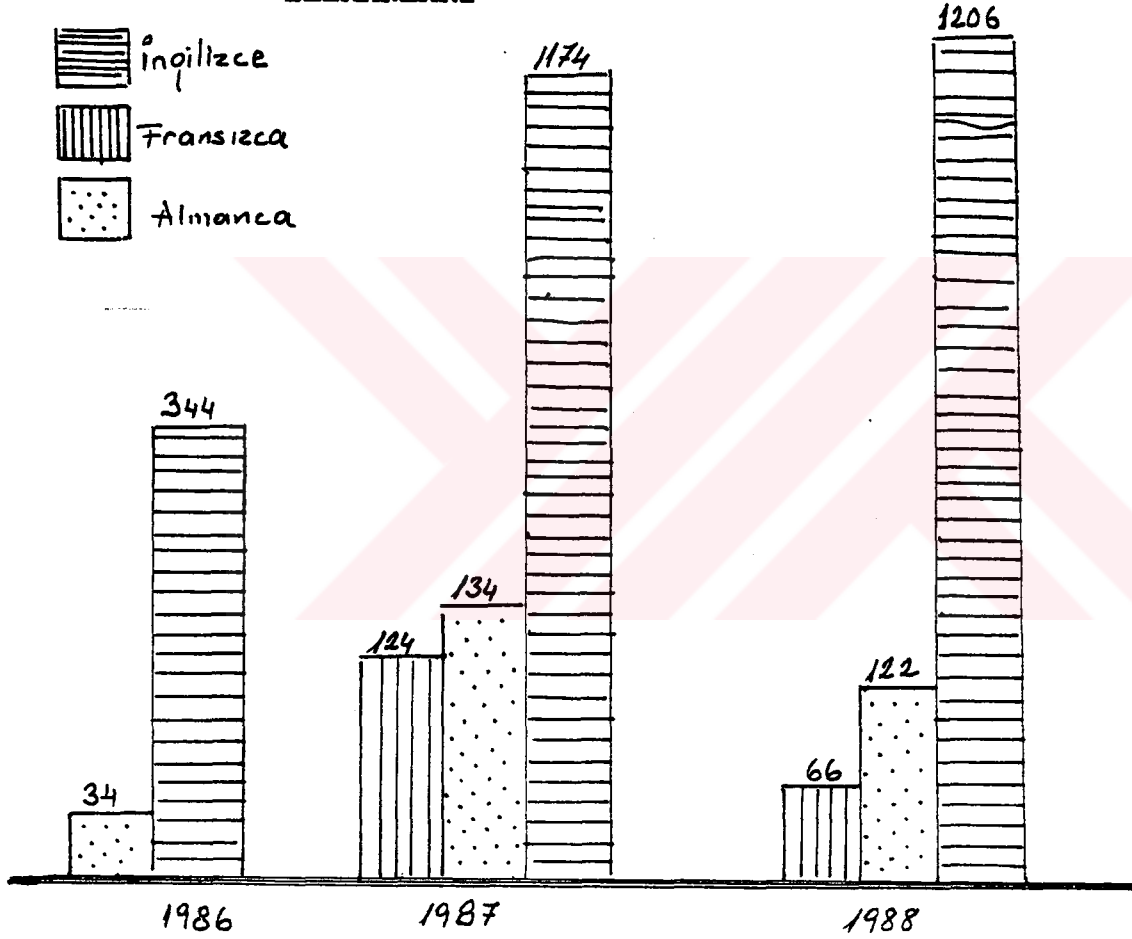
Yükseköğretimdeki yeni düzenleme ile eğitim-öğretimin kalitesinin yükseltilmesi ve araştırmalara hız kazandırılmasının asıl şartı sayılan nitelikli öğretim üyesi yetiştirme, öğretim elemanlarının sayısını artırma ve bunların yükseköğretim kurumlarına dengeli dağılımını sağlama konularına özel bir ağırlık verilmiştir.

1-Öğretim Üyesi Yetiştirme Çalışmaları

2547 sayılı kanunda, yükseköğretimdeki eğitim-öğretimin kalitesinin yükseltilmesinde ana kriterin öğretim üyesi olduğu düşüncesiyle, öğretim üyesi sayılarındaki gelişmeyi sağlamak için büyük bir çaba harcanmaktadır. 1416 sayılı kanuna göre her yıl yurt dışına öğretim üyesi yetiştirilmek üzere 200 civarında resmi burslu öğrenci gönderilmektedir. 2547 sayılı kanunun yürürlüğe girmeden önce üniversite imkanlarıyla yurt dışına gönderilecek elemanların sınırlı olduğu bilinmektedir. Bu durumun düzeltilmesi için 1986 yılında 2547 sayılı kanuna 260 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile eklenen bir hüküm uyarınca, araştırma görevlilerinin yüksek lisans, doktora ve uzmanlık çalışmaları için yurt dışına gönderilmeye başlanmıştır. Bütün masrafları kendi üniversitesince karşılanmak üzere 1987 yılında 157, 1988 yılında ise 345 araştırma görevlisi bu amaçla seçilmiştir. Başta ABD ve İngiltere'dekiler olmak üzere tanınmış üniversiteler bu

adayları yüksek lisans ve doktora programlarına almayı kabul etmiştir. Daha büyük sayıda araştırma görevlisinin gönderilmesi için adayların yabancı dil bilgilerinin artırılması yönünde çalışmalar devam etmektedir (şekil 8).

ŞEKİL 8. YABANCI DİL KURSLARINA KATILAN ÖĞRETİM ELEMANLARI

1986: Anadolu, Hacettepe, Marmara.

1987: Anadolu, Atatürk, 9 Eylül, Ege, Fırat, Gazi, İstanbul, Karadeniz, Marmara, ODTÜ, Uludağ.

1988: Hacettepe, Anadolu, Marmara, Boğaziçi, 9 Eylül, Ege, Gazi, İstanbul, Uludağ.

Üniversite reformundan sonra üniversite mezunlarımızın yüksek niteliğini göz önünde tutan yabancı üniversitelerin, bunları yüksek lisans ve doktora çalışmalarına kabul etmekte tereddüt etmemeleri memnuniyet verici bir durumdur (145).

Söz konusu ülkelerde, bir profesöre 120 ile 150 arasında düşerken, bu miktarın öğretim elemanı başına 14-15 dolayına inmesi ise bahsedilen ülkelerdeki genç elemanların öğretime katkılarının önemini göstermektedir (tablo 2).

TABLO 2

BAZI YABANCI ÜLKELERDE (1984) VE TÜRKİYE'DE (1988)
ÖĞRENCİ-ÖĞRETİM ELEMANI ORANI

Üniversite Adı (Ülkesi)	Öğr.Elemanı Başına Öğrenci Sayısı	Prof+Doç.Başına Öğrenci Sayısı
Barselona Üniv. (İspanya)	20	137
Rene Descartes Üniv. (Fransa)	18	170
Manchester Üniv. (İngiltere)	13	143
Helsinki Üniv. (Finlandiya)	11	116
Viyana Üniv. (Avusturya)	8	108
Türkiye (Genel)	13.6	120*

*Bu sayı hesaplanırken yarı zamanlı olan öğretim üyelerinin ikisi bir öğretim üyesi gibi kabul edilmiştir (146).

Yükseköğretimde yeni düzenlemeden önceki dönemde, doktorasını tamamlamış veya tıpta uzmanlık yetkisini kazanmış bir kişi ders verebilmek için 6-7 yıl gibi uzun bir zaman bekliyordu. Çünkü, üniversitede ders verebilmek için doçentlik sınavlarını tamamlamış olmak

(145) Yükseköğretimdeki Gelişmeler, Ankara, 1988, s.24

(146) Yükseköğretimdeki Gelişmeler, Ankara, 1988, s.25

gerekiyordu. 2547 sayılı kanunun getirdiği bir hükümde, doktorasını tamamlamış, tıpta uzmanlık yetkisi kazanmış veya sanatta yeterlik almış olanlardan, araştırmalarında yeterliğini ispatlamış kişilerin, yardımcı doçent olarak öğretim üyeliğine atanmaları mümkün kılınmıştır. Bu ihtiyaca 6 Kasım 1981 öncesinde de basında yer verilmiş, doktora yapmış asistanların öğretim üyesi sayılmaması kınanmıştır (147).

2- Öğretim Elemanı Sayısındaki Artışlar

Yükseköğretimdeki son düzenleme öncesinde özellikle yeni kurulan üniversitelerde önemli ölçüde öğretim elemanı eksikliği olduğu, büyük üniversitelerde de akademik hiyerarşinin çarpık bir görünümü bulunduğu, söz gelişi profesör sayısının doçent sayısını geçtiğini belirtēbiliriz.

Bozulan bu hiyerarşinin düzeltilmesi için, yükseköğretimdeki yeni düzenlemeler ile öğretim üyesi yetiştirme çalışmalarına da hız verilmiştir. 1974-1975 yılından bugüne kadar yükseköğretim kurumlarımızdaki öğretim elemanı sayıları ise (tablo 3) de verilmiştir.

(147) KONGAR, Emre: Milliyet Gazetesi, 14 Nisan 1981

TABLO 3

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA YILLARA GÖRE ÖĞRETİM
ELEMANLARI

Öğretim Yılı	Profesör	Doçent	* Y.Doç.	Öğr.Gör.,Ok. ve Öğr.Yrd.	Toplam
1974-1975	1.477	1.239	-	9.938	12.654
1975-1976	1.590	1.587	-	11.268	14.445
1976-1977	1.910	1.474	-	12.546	15.930
1977-1978	1.953	1.612	-	13.900	17.465
1978-1979	2.130	1.917	-	16.197	20.244
1979-1980	2.182	2.018	291	16.208	20.699
1980-1981	2.245	2.344	316	16.012	20.917
1981-1982	2.274	2.737	338	16.874	22.223
1982-1983	2.080	2.647	2.230	14.857	21.814
1983-1984	1.823	2.596	2.407	13.507	20.333
1984-1985	1.891	2.792	2.503	14.763	21.949
1985-1986	1.877	2.899	2.484	15.708	22.968
1986-1987	1.911	3.142	2.714	16.615	24.382
1987-1988	2.015	3.421	3.495	18.265	27.196
3.11.1988	2.772	2.864	3.469	19.009	28.114

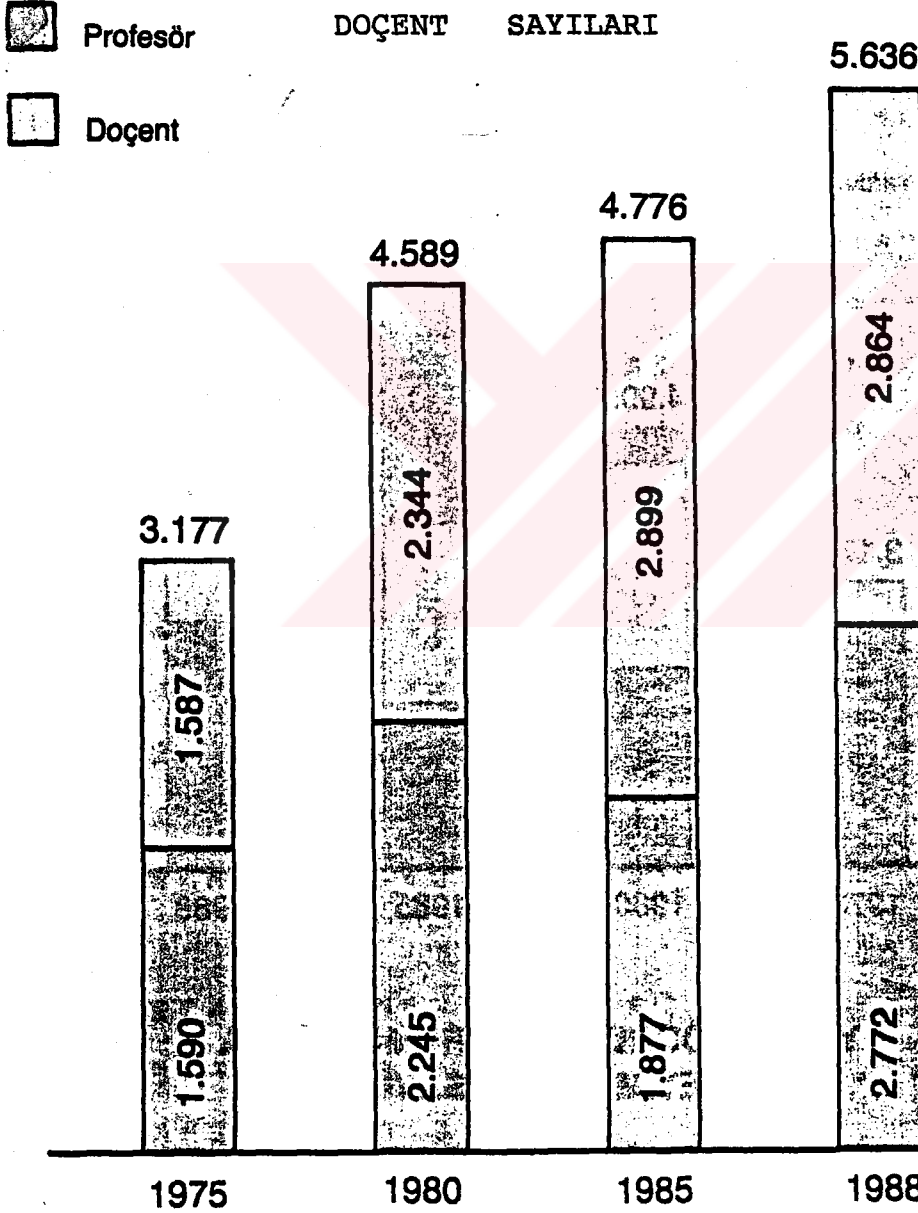
* 1979-1980 ve 1980-1981 yıllarındaki sayılar ODTÜ yardımcı profesörlerini göstermektedir.

Kaynak: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Milli Eğitim İstatistikleri: Yükseköğretim, 1974-1978, 1978-1979, 1979-1980, 1980-1981, 1981-1982, 1982-1983 ÖSYM, 1983-1984, 1984-1985, 1985-1986, 1986-1987, 1987-1988 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri.

Bu tabloda verilen öğretim elemanları ile ilgili sayılar değişik açılardan incelenebilir. Tablodaki profesör ve doçent sayıları, özellikle 1985-1988 yılları arasında önemli bir artış olduğunu göstermektedir (şekil 8). Tabloda görüldüğü gibi, 1980 yılında doçent sayısı 2344 iken 520 artarak 1988 yılında 2864'e; profesör sayısı 2245 iken 527 artarak 2772'ye ulaşmıştır. Bu sayıya kendi kadrosunda profesörlüğe yükseltilen 884 öğretim üyesi dahil değildir.

Toblo 4'de verilen profesör, doçent ve yardımcı doçent sayıları birlikte ele alındığında, 1980-1988 yılları arasında üniversitelerimizde öğretim üyeleri sayısında 1980'deki sayısına oranla önemli artışlar olmuştur (148) (şekil 9). Yükseköğretim kurumlarından ayrılmış olan öğretim üye ve yardımcıları da tekrar yeniden görev almışlardır.

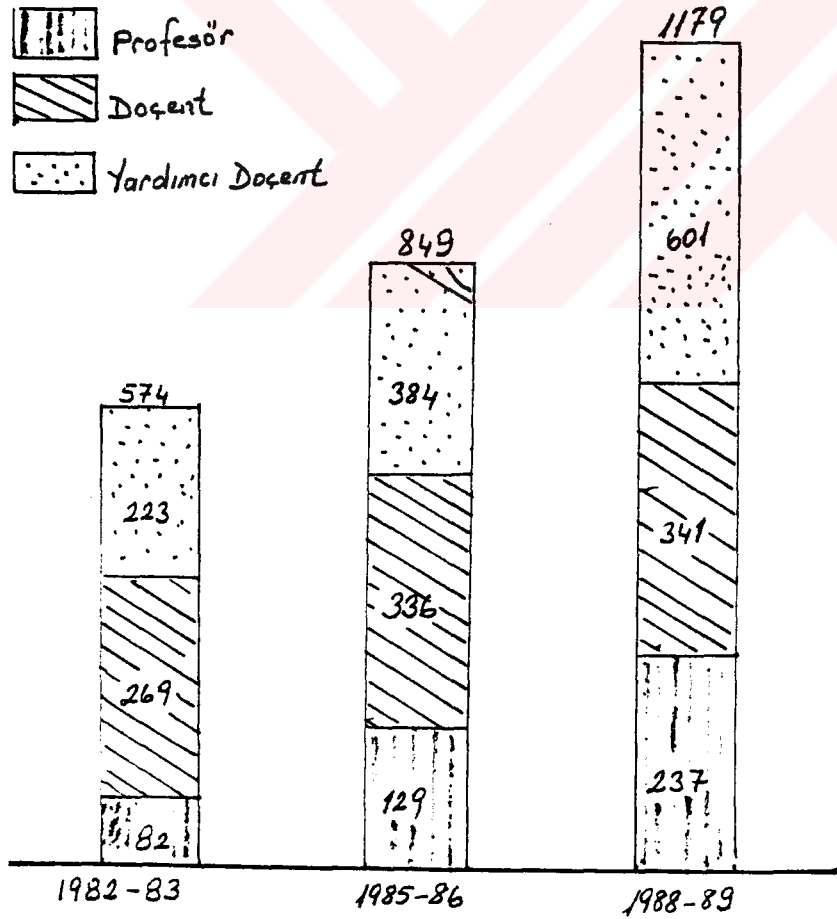
ŞEKİL 9. YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA PROFESÖR VE

(148) Yükseköğretimdeki Gelişmeler, Ankara, 1988, s.28

Üniversitelerimizin her birindeki öğretim elemanı sayıları 1975-1976, 1980-1981, 1985-1986 öğretim yılları ve 3 Kasım 1988 tarihine göre durumları tablo 5'de verilmiştir. Toblo 4'de 1982-1983 öğretim yılında çok az öğretim üyesi bulunduğu görülen yedi üniversitedeki (Anadolu, Cumhuriyet, Erciyes, İnönü, Selçuk, Ondokuz Mayıs, Fırat Üniversiteleri) ilgili üniversitelerde görevli öğretim elemanları ile birlikte ele alındığında, bu üniversitelerde görev yapan öğretim elemanları sayısının 1982-1983 yılı sonu itibarıyla artışlar görülmektedir (şekil 10).

ŞEKİL 10. 1982-1983 ÖĞRETİM YILINDA EN AZ ÖĞRETİM ÜYESİ BULUNAN 7 ÜNİVERSİTEDE ÖĞRETİM ÜYELERİ

ÜNİVERSİTELERDEKİ ÖĞRETİM ELEMANLARI

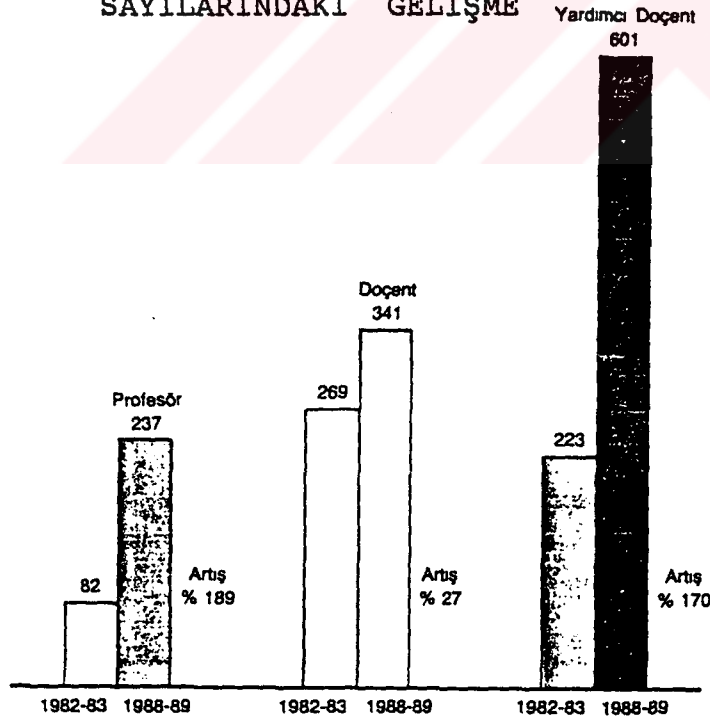
ÜNİVERSİTE	Kuruluş Yılı	1975-1976 ÖĞRETİM YILI					1980-1981 ÖĞRETİM YILI					1985-1986 ÖĞRETİM YILI					31.12.1988 TARİHİNDE				
		Prof.	Doç.	Y.Doç.	Öğ.G.	Ar.G.	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Öğ.G.	Ar.G.	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Öğ.G.	Ar.G.	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Öğ.G.	Ar.G.
1. İstanbul Üniversitesi	(1933)	423	330	-	62	968	1804	591	423	-	71	1388	2483	409	431	270	206	1157	2473	682	283
2. İstanbul Teknik Üniversitesi	(1944)	174	91	-	69	390	724	217	147	-	34	814	912	161	181	150	333	940	1345	155	202
3. Ankara Üniversitesi	(1946)	368	283	-	112	997	1780	427	368	-	173	1342	2310	286	317	153	187	1048	2001	377	285
4. Karadeniz Teknik Üniversitesi	(1955)	39	36	-	46	183	304	16	59	-	18	182	288	24	84	57	165	246	578	42	89
5. Ege Üniversitesi	(1955)	158	113	-	59	724	1054	246	269	-	94	1244	1853	148	214	186	143	701	1388	197	204
6. Atatürk Üniversitesi	(1957)	40	66	-	29	475	610	47	118	-	70	477	712	38	139	96	205	363	861	49	117
7. Orta Doğu Teknik Üniversitesi	(1959)	29	319	-	211	243	802	52	149	318	241	390	1148	58	176	205	369	598	1408	63	215
8. Hacettepe Üniversitesi	(1967)	101	72	-	705	685	1553	165	183	-	324	819	1491	171	269	183	588	1050	2301	261	222
9. Boğaziçi Üniversitesi	(1971)	19	27	-	54	58	158	41	49	-	131	8	229	38	68	61	163	153	483	73	57
10. Dicle Üniversitesi	(1973)	12	19	-	44	148	223	14	23	-	49	233	319	14	34	47	110	244	449	19	33
11. Anadolu Üniversitesi	(1973)	-	-	-	-	-	-	6	10	-	39	64	119	38	97	88	286	286	785	77	84
12. Çukurova Üniversitesi	(1973)	25	26	-	14	168	224	43	61	-	50	339	483	50	99	78	183	285	705	69	102
13. Cumhuriyet Üniversitesi	(1974)	-	-	-	-	-	-	1	2	-	21	89	113	9	32	56	92	211	400	15	32
14. İnönü Üniversitesi	(1975)	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	21	24	10	8	19	37	52	126	12	15
15. Fırat Üniversitesi	(1975)	5	2	-	13	30	50	6	9	-	30	103	148	11	32	41	101	125	310	23	38
16. Ondokuz Mayıs Üniversitesi	(1975)	-	-	-	-	-	-	3	13	-	18	61	96	21	61	46	194	144	488	31	64
17. Selçuk Üniversitesi	(1975)	7	17	-	1	59	84	35	40	-	21	191	287	57	101	71	229	322	750	90	87
18. Uludağ Üniversitesi	(1975)	-	-	-	-	-	-	5	19	-	34	123	181	13	39	59	83	196	389	18	47
19. Erciyes Üniversitesi	(1978)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	38	52	235	158	806	31	41
20. Alanya Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	84	98	117	320	224	813	81	121
21. Dokuz Eylül Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	55	104	141	682	448	1430	115	101
22. Gaz Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	49	78	101	394	331	940	103	136
23. Marmara Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	40	23	32	136	103	334	62	61
24. Mimar Sinan Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	28	27	69	90	233	28	29
25. Trakya Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38	107	59	187	283	681	38	119
26. Yıldız Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	2	5	25	38	78	12	-
27. Yüzüncü Yıl Üniversitesi	(1982)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	10
28. Bilkent Üniversitesi	(1986)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	9
29. Gaziantep Üniversitesi	(1987)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Akademiler		158	139	-	281	940	1118	14	52	-	228	428	722	-	-	-	-	-	-	-	-
Akademilere Bağlı Fakülteler		-	-	-	-	-	-	277	305	-	510	1130	2222	-	-	-	-	-	-	-	-
Yükseköğretim Kurumları		32	47	-	687	3043	3808	32	42	-	984	2896	4033	-	-	-	-	-	-	-	-
YATKUR		-	-	-	-	148	148	-	-	-	-	680	680	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM		1590	1587	-	2387	8881	14445	2245	2344	318	3138	12874	20817	1877	2869	2494	5987	9711	22988	2772	2864

Yükseköğretim Kurulu İstatistiklerinden alınmıştır.

3-Öğretim Elemanlarının Dağılışı

Aşağıda üniversitelerimizin durumlarını ayrı ayrı incelemek yerine, bunlar arasında karşılaştırma yapılabilir. 1982-1983 öğretim yılında çok az öğretim üyesi bulunan yedi üniversitemizdeki öğretim elemanı sayısında daha sonraki yıllarda görülen gelişmeler şekil 10'da görülmektedir. 1982-1983 ve 1988-1989 öğretim yıllarında bu üniversitelerde bulunan profesörler, doçent ve yardımcı doçent sayıları karşılaştırıldığında aradan geçen belli döneme rağmen bu üniversitelerin profesör sayılarının % 189'luk bir artış olduğu belirtilmektedir. Bu artışın doçent sayılarında ise % 27, yardımcı doçent sayılarında ise % 170 olduğu belirtilmektedir (Şekil 11).

ŞEKİL 11. 1982-1983 ÖĞRETİM YILINDA EN AZ ÖĞRETİM ÜYESİ BULUNAN 7 ÜNİVERSİTEDE ÖĞRETİM ÜYESİ SAYILARINDAKİ GELİŞME

(Anadolu, Cumhuriyet, Erciyes, Fırat, İnönü, Ondokuz Mayıs, Selçuk üniversiteleri) (3.11.1988)

rica bu üniversitelerdeki öğretim üyelerinin Akademik ünvanlara göre dağılımları da 1990-1991 yılları itibarıyla Tablo 5'de verilmiştir.

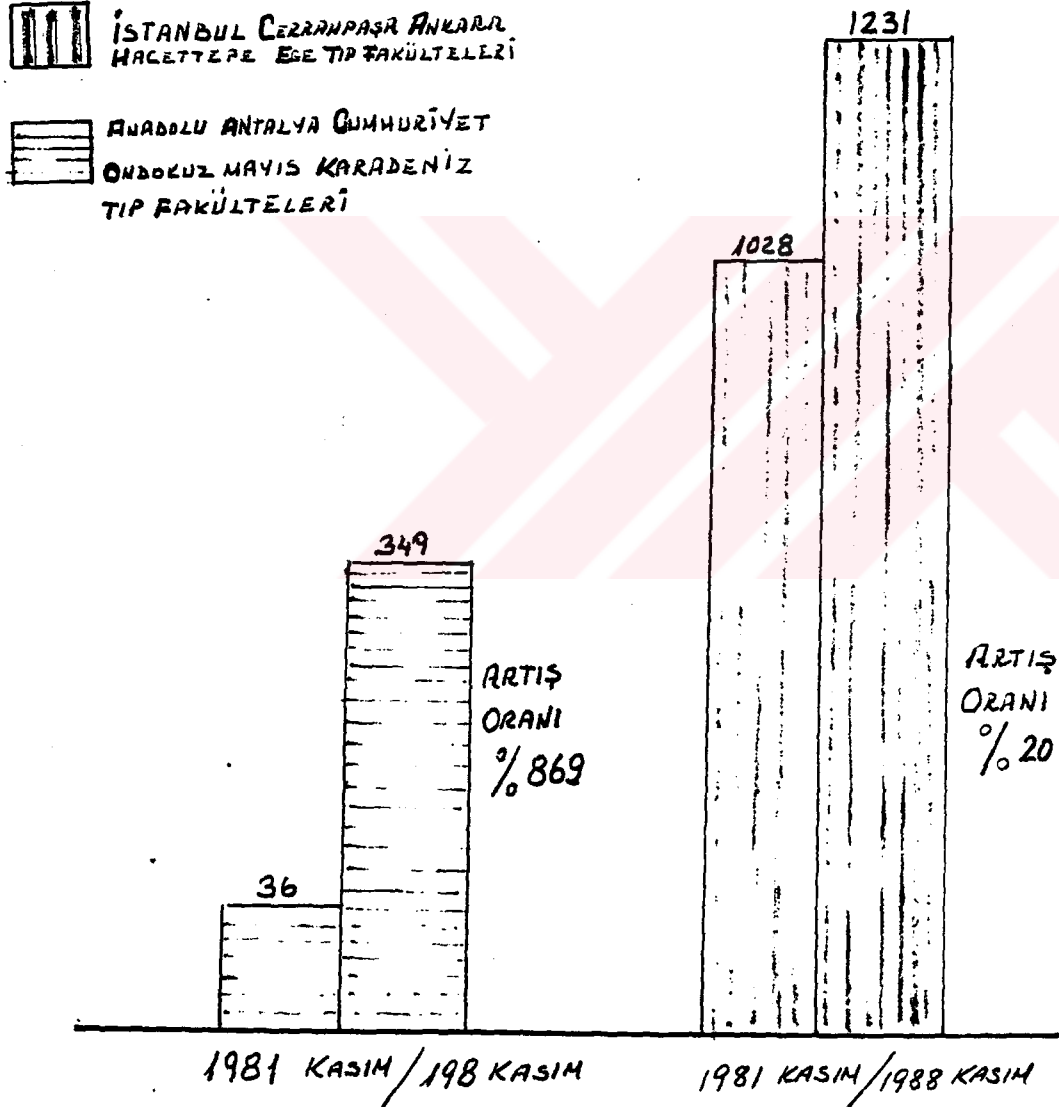
1990-1991 YILI İFİBORİ İLE ÖĞRETİM ELEMANLARININ AKADEMİK ÜNVANLARINA GÖRE DAĞILIMLARI

Üniversiteler	Toplam	Prof.	Doc.	Y.Doc.	Ö.Gör.	Okutman	Uzman	A.Gör.	Cev.	E.Ö.PL.
Akdeniz	639	56	43	81	167	49	23	220	-	-
Anadolu	1136	103	101	193	174	100	36	429	-	-
Ankara	2983	602	123	322	144	232	122	1436	2	-
Atatürk	1247	119	83	127	173	110	51	584	-	-
Bilkent	442	27	16	47	88	145	2	117	-	-
Boğaziçi	603	102	59	48	126	56	14	198	-	-
Cumhuriyet	619	35	23	67	72	83	32	307	-	-
Çukurova	1128	148	62	121	174	89	41	492	1	-
Dicle	783	36	12	109	107	57	25	437	-	-
Dokuz Eylül	1452	129	132	142	338	177	33	501	-	-
Ege	1932	375	180	138	119	116	68	932	1	3
Erciyes	683	45	50	73	78	70	30	335	1	1
Fırat	568	35	48	110	67	64	18	226	-	-
Gazi	2101	178	116	299	661	115	40	692	-	-
Gaziantep	257	7	17	28	74	44	4	83	-	-
Hacettepe	2624	447	206	219	387	148	92	1124	-	1
İnönü	332	24	14	50	50	51	12	131	-	-
İstanbul	3069	894	234	228	142	150	81	1338	2	-
İst.Tek.	1740	291	119	227	235	112	47	709	-	-
Kar.Tek.	866	75	83	97	152	57	19	382	-	1
Marmara	1649	179	181	194	381	154	56	499	3	2
Mimar Sinan	466	73	58	65	73	28	8	141	-	-
19 Mayıs	619	71	40	65	130	51	16	275	-	1
ODTÜ	1857	212	127	194	106	231	53	930	3	1
Selçuk	1109	87	63	151	274	91	29	414	-	-
Trakya	529	37	28	52	118	51	19	224	-	-
Uludağ	1116	152	88	104	196	104	26	446	-	-
Yıldız	810	129	51	103	85	70	32	340	-	-
Yüzüncü Yıl	283	10	2	29	23	29	15	175	-	-
TOPLAM	33652	4678	2359	3683	4914	2834	1044	14117	13	10

(Yükseköğretim Kurulu istatistiklerinden alınmıştır.)

Yukarıdakine benzer bir karşılaştırma, eski tıp fakülteleri ile yeni kurulmuş tıp fakülteleri arasında yapılabilir. Böyle bir karşılaştırma yapıldığında, sonlarda kurulmuş olan tıp fakültelerimizdeki profesör, doçent ve yardımcı doçent sayısında dokuz katına yakın 869'luk) bir artış olduğu belirtilmektedir(Şekil 12).

ŞİL 12. BAZI TIP FAKÜLTELERİNDE ÖĞRETİM ÜYESİ SAYILARINDAKİ ARTIŞ ORANI

(Prof. Doç. Y. Doç.)

Yükseköğretimdeki yeni düzenleme ile öğretim elemanlarının dağılışıında meydana gelen değışiklikleri ortaya koymak için, yukarıdaki karşılaştırmalara ek olarak, İstanbul, Ankara ve İzmir'de bulunan üniversiteler diğerleriyle karşılaştırılabilir. Böyle bir karşılaştırma yapıldığında, 1980-1981 öğretim yılında yükseköğretim kurumlarımızdaki profesörlerin sadece % 10'u Ankara, İstanbul ve İzmir dışındaki üniversitelerde iken, bu payın 1988-1989 yılında % 21'e çıktığı görölmektedir. Bu sürede, üç büyük şehir dışındaki doçentlerin oranı da % 18'den % 30'a çıkmış bulunmaktadır (Tablo 6).

TABLO 6
ÜNİVERSİTELERDEKİ ÖĞRETİM ÜYESİ SAYILAR
(Yerleşim Yerinin Büyüklüğüne Göre)

UNIVERSITE.	1980-1991				1995-1996				3.11.1998						
	Univ Sayısı	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Univ. Sayısı	Top.	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Univ. Sayısı	Top.	Prof.	Doç.	Y.Doç.	Top.
Erciyes	7	1739	1888	316	3943	% 87	1511	2043	1533	5222	12	2177	2006	2184	6357
Abant İzzet Baysal		% 90	% 82				% 61	% 70	% 67			% 79	% 70	% 63	% 76
Diyarbakır	12	184	357	540	1041	% 13	366	656	816	3049	16	501	640	1238	2434
İlker		% 10	% 18				% 19	% 30	% 33			% 21	% 30	% 37	% 38
TOPLAM	19	1922	1945	316	4163		1877	2699	2449	7280	28	2760	2654	3452	9166

* Durch einen Prozess absehender der folgenden Universität gegeben für seinen Anteil des

(Yükseköğretim Kurulu istatistiklerinden alınmıştır.)

4- Yükseköğrenim Öğrencileri

Yükseköğretimdeki yeni düzenlemenin başlıca hedefi, daha önce de belirtildiği gibi, yükseköğrenim gençliğine sunulan eğitimin kalitesini artırmak ve bu hizmeti daha geniş bir kitleye ulaştırmaktır.

Yükseköğretim kurumlarının sayı ve çeşidini artırma, bu kurumlara daha çok ve daha kaliteli öğretim elemanları bulma çabaları, öncelikle bu amaç yönünde çalışmaları hızlandırmak içindir.

Yükseköğrenim öğrencileri ile ilgili bu çalışmaların sonuçlarını ortaya koyabilmek için yükseköğretime öğrenci alımı, yükseköğretim kurumlarında bulunan öğrenci sayılarındaki artışlar ve bu düzeydeki okullaşma durumu üzerinde durulabilir.

a) Yükseköğretime Öğrenci Alımı

Yükseköğretime öğrenciler Merkezi Seçme yöntemi ile alınmaktadır. Öğrencileri seçmek amacıyla geliştirilen "Merkezi Sınav Sistemi" ile ilk kez 1962-1963 ve 1963-1964 öğretim yıllarında Ankara Üniversitesi tarafından geliştirilip, yalnızca bu üniversite için uygulanmıştır. Ancak yükseköğretimin yeniden düzenlenmesi ile bütünlük ilkesi göz önüne alınarak merkezin adı "Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM)" olarak değiştirilmiştir (149).

(149) BASKAN, Gülsüm: 12 Eylül 1980 Öncesi döneminde sorunlar, bu tarihten sonra alınan önlemler, ilk sonuçlar, Ankara, 1985, s.102

Yükseköğretime alınan öğrenci sayısının artması yerine düştüğü ve 1977'de en düşük düzeye inen öğrenci alımları 1982 yılına kadar önemli bir artış göstermediği: yükseköğretime alınan öğrenci sayısında ancak yükseköğretimdeki yeni düzenlemelerden sonra büyük artışlar sağlanabildiği 1983 yılında öğrenci sayısının önceki yıla göre iki katına çıktığı sonraki yıllarda da kararlı bir gelişme ile yeni kayıt sayısının 1988'de 150 000'e yaklaştığı anlaşılmaktadır.

b) Öğrenci Sayısındaki Artışlar

Yükseköğretim kurumlarına öğrenci alımındaki değişmelerin bir sonucu olarak, bu kurumlardaki öğrenci mevcutlarında da değişmeler olmuştur. Bu değişikliği yıllar itibariyle yükseköğretim kurumlarındaki alımındaki değişmelerin bir sonucu olarak, bu kurumlardaki öğrenci mevcutlarında da değişmeler olmuştur. Bu değişiklik yıllar itibariyle tablo 7'de verilmiştir.

TABLO 7
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA YILLARA
GÖRE ÖĞRENCİ SAYILARI

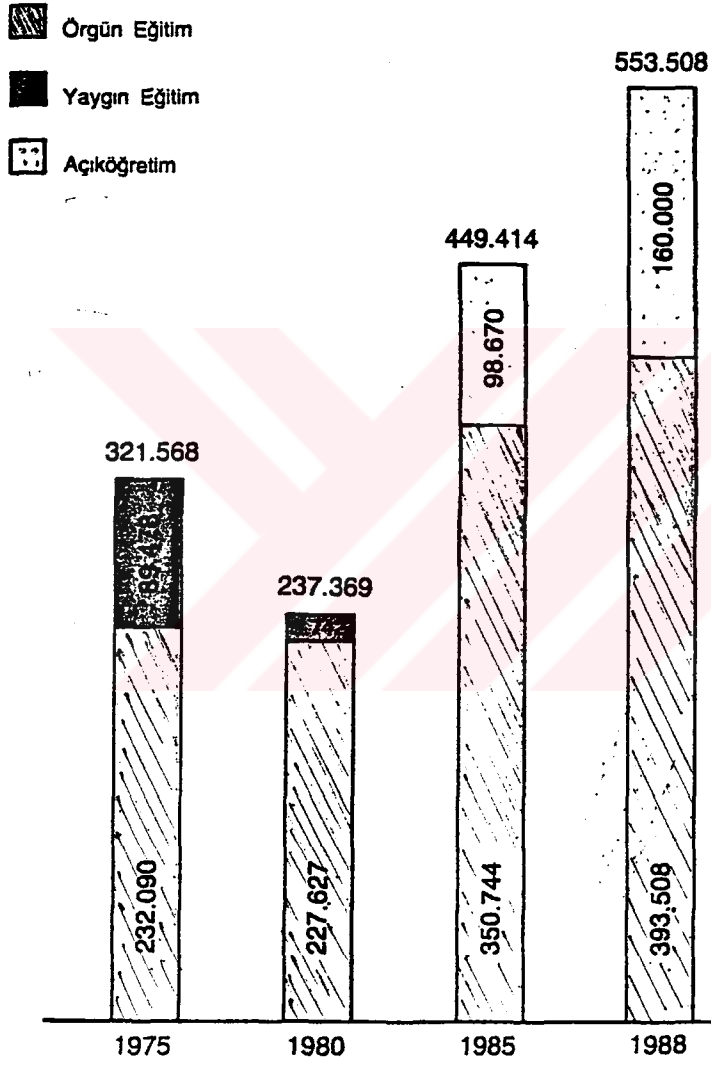
Öğretim Yılı	Örgün Eğitim	Yaygın Eğitim	Açıköğretim	Toplam
1974-1975	217.246	45.056	-	262.302
1975-1976	232.090	89.478	-	321.568
1976-1977	271.561	72.744	-	344.305
1977-1978	299.555	46.921	-	346.476
1978-1979	313.517	19.795	-	333.312
1979-1980	260.363	9.915	-	270.278
1980-1981	227.627	9.742	-	237.369
1981-1982	226.637	13.766	-	240.403
1982-1983	252.068	-	29.471	281.539
1983-1984	281.703	-	40.617	322.320
1984-1985	332.729	-	65.456	398.185
1985-1986	350.744	-	98.670	449.414
1986-1987	357.796	-	123.804	481.600
1987-1988	362.042	-	133.139	495.181
3.11.1988 Tarihinde	395.508	-	160.000	553.508

* 1982 yılına kadar verilen sayılara, akademilerle çeşitli bakanlıklara bağlı yükseköğretim kurumlarındaki öğrenciler de dahildir.

Kaynak: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Milli Eğitim İstatistikleri, Yükseköğretim, 1974-1978, 1978-1979, 1979-1980, 1980-1981, 1981-1982, 1982-1983 ÖSYM, 1983-1984, 1984-1985, 1985-1986, 1986-1987, 1987-1988 öğretim yılı Yükseköğretim İstatistikleri.

Bu tabloda verilen bilgiler, öğrenci alımına bağlı olarak, 1975 yılından 1980 yılına kadar öğrenci sayısında bir azalmanın görüldüğü; 1980-1981 yılında ise en düşük düzeye indiğini ve yeni üniversite kanunundan sonra ise kayda değer artışlar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler ise Şekil 13'de görülmektedir.

EKİL 13. YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA ÖĞRENCİ SAYILARI

1980-1988 ve 1990-1991 yılları arasında, üniversitelerimizdeki öğrenci sayıları Tablo 8'de ve Tablo 9'da verilmiştir. Bu tablolarda verilen dökümanlarla 1980 sonrasında gerçekleşen yeni düzenleme ile öğrenci sayılarında önemli artışların olduğunu göstermektedir.

c) Yükseköğretim Düzeyinde Okullaşma

Daha önce ifade edildiği gibi, ülkemizde 20-24 yaş nüfusu sürekli bir şekilde artmaktadır. Buna göre YAYKUR gibi yaygın öğretim kurumlarındaki öğrencilerde hesaba dahil edilecek olsa bile, 1975-1980 yılları arasında geçen sürede, yükseköğretimdeki öğrenci sayısı artma yerine, beklenenin tersine düştüğü belirtilmektedir. Bunun bir sonucu olarak da 1975'te % 9.1 olan yükseköğretimdeki okullaşma, 1980'de % 5.9'a düştüğü, yükseköğretimdeki yeni düzenleme sonrasında bu oranın artmaya başlayarak 1985'te % 9.2'ye 1988'de ise % 10.3'e ulaştığı belirtilmektedir (150). (Tablo 10)

(150) Yükseköğretimdeki Gelişmeler, a.g.e., s.38

ÜNİVERSİTE	YENİ KAYIT OLAN			OKUYAN			MEZUN		
	T	K	E	T	K	E	T	K	E
Akdeniz	2649	704	1945	8944	2154	6790	1686	445	1241
Anadolu	71134	23206	47928	277723	85762	19161	10987	2823	8164
Ankara	7361	2864	4497	32218	12602	19616	5239	2187	3052
Atatürk	3799	1114	2685	15730	4473	11257	2851	792	2059
Bilkent	2303	1009	1294	5846	2426	3420	236	109	127
Boğaziçi	1636	720	916	8227	3508	4719	910	454	456
Cumhuriyet	2148	657	1473	6774	2015	4759	1027	343	684
Çukurova	3934	1227	2707	15060	4669	10391	2378	831	1547
Dicle	2240	591	1649	7926	1997	5929	1961	495	1466
9 Eylül	6093	2149	3944	25312	8989	16323	4096	1658	2438
Ege	3852	1926	1926	18536	9148	9388	2603	1332	1271
Erciyes	2291	746	1545	8556	2452	6104	962	297	665
Fırat	1598	419	1179	6061	1517	4544	1285	328	957
Gazi	8280	3610	4670	33666	14029	19637	6368	2894	3476
Gaziantep	1129	246	883	3426	622	2804	510	99	411
İnönü	5606	2759	2847	23795	11241	12554	4151	2071	2080
İstanbul	1769	461	1308	5014	1341	3673	758	197	561
İst. Tek.	9185	3852	5333	43225	18174	25051	5472	231	3081
İst. Tek.	4377	1019	3358	18779	4307	14472	3321	747	2574
Kar. Tek.	3839	1187	2652	12780	3520	9260	2547	718	1829
Marmara	5171	2147	3024	21151	8632	12519	2933	1400	1533
Mim. Sinan	785	443	342	3669	2031	1638	500	328	172
19 Mayıs	2572	1058	1514	9092	3534	5558	1722	594	1128
ODÜ	3170	1124	2046	16329	5632	10697	2078	742	1336
Selçuk	5140	1922	3218	18045	6460	11588	3341	1351	1990
Trakya	4021	1562	2459	12722	4536	8186	2777	1048	1729
Uludağ	4573	1730	2843	19803	7028	12775	3116	1190	1926
Yıldız	3044	728	2316	15213	3120	12093	2423	472	1591
100.Yıl	671	129	542	2088	413	1675	613	124	489
TOPLAM:	174370	61327	113043	695710	236332	459378	78851	28460	50391

TABLO 10

YÜKSEKÖĞRETİMDE OKULLASMA

	1975-1976	1980-1981	1985-1986	1988-1989
NÜFUS: (20-24 Yaşlar)	3.532.144	4.049.679	4.873.721	5.368.146
YÜKSEKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ	232.090 89.478	227.627 9.742	350.744 98.670	393.508 160.000
TOPLAM	321.568	237.369	449.414	553.508
OKULLASMA ORANLARI	(Örgün Öğrenci Top.) (20-24 Yaş) (Örgün+Yaygın Öğrenci Top.) (20-24 Yaş)	% 6,6 % 9,1	% 7,2 % 9,2	% 7,3 % 10,3

(Devlet İstatistik Enstitüsü Verileri)

d)Öğrenci Başarısı

Yükseköğretimdeki yeni düzenlemenin temel amacının, yükseköğrenim çağında bulunan öğrencilerimize daha iyi bir eğitim-öğretim hizmetinin sunmak olduğu düşünülecek olursa ,böyle bir hizmetin yerine getirildiğini görebilmek için de öğrenci başarısı ile açıklanabilir.

Önceki bölümlerde yükseköğretimdeki yeni düzenlemenin ve planlı çalışmaların bir sonucu olarak, yükseköğretim imkanlarından yararlanan öğrenci sayısında önemli gelişmelerin sağlandığı belirtilmiştir.

Yükseköğretimde yeni düzenleme öncesi, üniversitelerimizde öğrenci başarısının önemli ölçüde düşük olduğu belirtilmekte ve bu dönemde düzenli eğitim-öğretim faaliyetinin bile yürütülemediği hatırlanırsa, böyle bir sonuç aslında beklenmedik bir sonuç da değildir.O günlerin basınından ve Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine dayanılarak ,üniversiteye giren her 1000 öğrenciden 175'inin mezun olabildiği haberi yer almıştır(151).Başka bir gazetede de ,üniversiteye kayıt olan öğrencilerden % 10'nun ilk sınıflardan ,% 33'nün de üst sınıflardan okulu terk ettiği; eğitimin normal süresinde, mezun olan öğrencilerin İstanbul Üniversitesi'nde % 21 olduğu ,bu oranın İstanbul Teknik Üniversitesi'nde % 14'e kadar düştüğü; Ankara Üniversitesi'nde % 34'e, Boğaziçi Üniversitesi'nde ise % 56'ya kadar çıkabildiği belirtilmektedir(152).

(151) Dünya Gazetesi, 14.9.1978; Günaydın Gazetesi 14.9.1978

(152) Politika Gazetesi, 6.8.1977,

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkler tarih boyunca öğrenim hayranı ve bilimsel gelişmelerin sadık izleyicileri olmuşlardır. Bu yüzden eğitim kurumları, devletin iyi yönetimi konusunda yöneticilere ışık tutan evrensel ve insalcıl fikirler ileri sürmüştür. Yüzyıllar boyu eğitimimizin fikirsel yönünün geliştirilmesine öncülük eden Farabi, İbni Sina, Balasagunlu Yusuf, Kaşgarlı Mahmut, Katip Çelebi gibi eğitimciler ve düşünürler büyük hizmette bulunmuşlardır. İbni Sina 200 yıldan beri Batılı eğitimcilerin (Dewey, Alain, Durkheim) ileri sürdüğü ve herkesin "Yeni" sandığı görüşlerine bir örnek vermek gerekirse; Okulun, çocuğun doğal bir ortamı olduğunu ve onun kişiliğinin gelişmesinde çok önemli bir yeri bulunduğunu 950 yıl önce ortaya atmıştır.

Genellikle Anadolu Selçuklularının medreselerinin bir devamı niteliğinde görünen Osmanlı medreseleri, bir yandan kurulduğu bölgelerdeki kültür mirasına sebep olurken, diğer taraftan da Anadolu'nun dışına uzanarak bilhassa müspet ilimler sahasında Bağdat-İran çevresi, nakli ilimlerde Şam-Mısır bölgeleri ile münasebette bulunmuştur.

Böylece Osmanlı eğitimini içe dönüklükten kurtarmıştır. Osmanlı eğitim müesseseleri yaygın belli kurallar içerisinde, ihtisaslaşmış ve istenildiğinde kolayca kontrol edilebilir durum arz etmekteydi. Ayrıca

Enderun mektepleri de nitelikli bir eğitim ve öğretimle, yüzyıllarca devletin en üst yöneticilerini yetiştirmiştir.

Üçüncü Selim'den beri, devlet adamlarımızın batılılaştırmanın en önemli aracı olarak gördükleri eğitim sistemimizi modernleştirmek için samimi çabalar harcadıklarını görüyoruz. Ne var ki eğitim reformu, geniş anlamda batılılaştırma hareketinin bir parçası olup, batı dil ve düşünce tarzı ve davranışlarına ağırlık veren yeni eğitim kuruluşlarının mevcudiyetinin artması farklı bir elit grubun doğmasına yol açtı.

Tuğba ağacı kuramına uygun olarak tanzimat devlet adamları, yüksekokullara önem vermişlerdir ve en büyük katkılarını eğitim ve öğretime yapmışlardır. Kendi kabuğuna çekilmiş olan medreselerimiz Cumhuriyet döneminde de üniversitelerimiz ne hükümetle ve ne de iş çevreleriyle herhangi bir işbirliği eğilimi gösterememişlerdir. Oysa halka kapalı bir üniversite toplumsal bağnazlıkla savaşıyor. Böylece yükseköğretim kurumlarının toplumun ihtiyaç duyduğu yüksek vasıflı insangücü yetiştirme, bilimi geliştirme, problemlerin çözümü için bilgi yoluyla katkıda bulunma çalışmaları beynelminel bir görünüm almıştır.

Ülkemizde yükseköğretim kurumlarımızın bu gibi görevlerini yerine getirmek için küçümsenmeyecek bir gayret içerisinde oldukları, ancak bu gayretlerinin

toplumun diğerk sistemlerinin yeterlikleri ile sonuuçlandırıldığı söylenebilir.Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar eğitim sistemimizin bir parçası olarak yükseköğretim, görevlerini ulusal ve beynelminel bir şekilde yerine getirebilmek üzere önemli yapısal ve yönetsel aşamalar geçirmiştir.

Son olarak 6 Kasım 1981 tarihinde yürürlüğe giren 2547 Sayılı Yükseköğretim Kurumlarını yeniden düzenleyen kanun ile yükseköğretim bir bütünlük içerisinde yeniden teşkilatlanarak yeni bir çalışma düzenini oluşturmıştır.Bu arada Türk yükseköğretiminin 2547 sayılı kanundan önceki durumu ile yeni düzenleme sonrasını mukayese yapmayı amaçladım.Böylece 2547 sayılı kanun ile ulaşılan bugünkü noktaya gelinceye kadar ki geçirilen aşamaların kıyaslaması yapılacak olursa, geleceğe dönük önemli kararların alınabileceği ümitle beklenebilir.Bu beklentiyi yerine getirmek için yükseköğretimin geçirdiği safhaları içeren tüm kaynaklar tarandı, konuyu yakından ilgilendiren yetkililerden bilgi alındı, bu konu ile ilgili sempozyum ve ilgili toplantılara katılındı.Bu çalışmalar sonunda elde edilen dökümanlar ile, önceki tarihi gelişimi içerisinde ele alındıktan sonra "12 Eylül 1980 öncesi ve sonrası " diye bölümlerde incelendi daha sonra her bölümdeki veriler "eğitim programları " "yapı","yönetim","öğretim elemanları" ve "öğrenci başarı" durumları incelendi.

Türk yükseköğretim sistemi, Tarihi gelişim seyri

içerisinde incelendiğinde görüldü ki, özellikle 12 Eylül 1980 öncesinde Medrese, Darulfünun, Üniversite , Akademi ve Yüksekokullar ile dağınık bir görünüm arz etmekte idi. Bu durum yükseköğretim kurumlarının arasında, statü, imkan ve nitelik açısından önemli farklılıkların doğmasına sebep olmuştur. 1973 yılında yürürlüğe giren 1750 sayılı kanunun emredici hükümlerine karşı üniversitelerin kuruluşundaki ve akademik elemanların dağılımındaki eşitsizlikler ve yetersizlikler giderek büyük uçurumlar yaratıyordu. Akademiler, statülerini değiştirmek amacıyla kendilerini yükseköğretime yakın kabul ederek veya kendilerini üniversite kabul ederek fakülteler açmışlardır. Üniversiteler ise akademik ünvanların kazanılmasında akademilerin farklı uygulamalarını hedef alarak bu farklılıkların ortadan kaldırılmasına çalışmışlar hatta bu konuda, yüksek yargı organları da bazen birbirine zıt kararlar vermişlerdir. Konuyu biraz daha açacak olursak üniversiteler ile, akademiler arasında yıllardır açık olmasa da gizliden gizliye sürdürülen sürtüşme yargıya başvuracak kadar bir duruma gelmişti.

Bazı yüksekokulların çeşitli bakanlıklara bağlı olarak kurulması, yönetici ve öğretim kadrolarının, o dönemde siyasi iktidarların istekleri doğrultusunda oluşturulup onlarla birlikte değiştirildiğinden, görevli olan akademik öğretim kadroları devamlılık gösterememiştir. Politik nedenlerle gerçekten niteliksiz

ve bilimden habersiz kişiler üst düzey görevlere getirilmişlerdir

Üniversitelerimizde 12 Mart 1971'den önce görülen anarşi ve terör, 1975 yılından sonra da bu bakanlığa bağlı yüksekokullara da yayılmıştır. Bundan dolayı yükseköğretim, birlik ve bütünlükten oldukça uzak, üniversiteleri, akademileri ve yüksekokullarıyla bir sistem niteliği göstermeyen birbirine uyumsuz ve alakasız bölüm ve birimlerden teşekkül etmekteydi denilebilir.

1750 sayılı üniversiteler kanununda Türk yükseköğretim sistemindeki problemlere çözümler getiremediği dikkate alınarak 1979 yılının Mart ayında "Yükseköğretim alanında mevcut olan beklenmedik kargaşayı neticelendirecek ; en yüksek düzeyde bilime katkıda bulunacak, halkımızın istek ve problemlerine çözüm bulabilecek çağdaş bir nesil yetiştirecek yükseköğretim kurumlarını hazırlamak için " Milli Eğitim Bakanlığı'nca "Üniversiteler Kanunu Tasarısı" hazırlanmıştır. Hazırlanan Kanun Tasarısı'nın genel gerekçesi o günkü yükseköğretimin genel çerçevesini gözler önüne serer niteliktedir.

İzah edecek olursak:

-1750 sayılı kanun ile üniversiteler, 7334 sayılı kanun ile İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri, 1184 sayılı kanun ile Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademileri, 1172 sayılı kanun ile Devlet Güzel Sanatlar

Akademileri yönetilmektedir.

Bu kanunun eşitsizliği;

1-Yükseköğretim kurumlarının çalışmalarını ve verimliliğini olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

2-Değişik seviyelerde eğitim ve öğretim yapılmakta değişik özellikte eleman yetiştirilmektedir.

3-Statü farklılıklarının özlük hakları yönünden haksızlıklar ve kargaşa yaratmaktadır.

4-Devletin bütçesinde lüzumsuz harcamalara sebep olmaktadır.

5-Üniversitelerimize öğrenci alımlarında gerek ulusal yerleştirme gerekse öğrenci kontenjanlarının artırılması ve kullanılmasında önemli sorunlar yaratmakta, kullanılmayan kontenjanlar yaratılmaktadır.

-Farklı Kanunların bulunması merkezi bir organın teşekkül etmesini engellemekte ve yeni kurulan üniversitelerin öğretim elemanı ihtiyacını karşılamamakta, öğretim üyesi fazlalığı olan yükseköğretim kurumlarının geliştirmekte olan veya yeni kuruluş safhasındaki üniversitelere yardımda bulunması yerine getirilememektedir.

- Üniversite ve öğrenci münasebetlerinde kopukluk bulunmaktadır,dolayısıyla bu halden öğrenciler menfi yönde etkilenmektedir.Yukarıda değinilen konular değişik kaynaklarda ilgililerca tartışılmış ve bunların bir kısmı bölümün sonunda verilmiştir.

Yapısal ve yönetsel açıdan :2547 sayılı

Yükseköğretim Kanunu ile Yükseköğretim Kurulu'nun teşekkülü ve görevleri değişikliğe uğramış, üye sayısında farklılıklar olmuş ve en önemlisi Yükseköğretim Üst Kuruluşları başlığı altında YÖK, Anayasa'nın 131.Maddesi ile garanti altına alınmıştır.

Yükseköğretim Denetleme Kurulu'nun teşekkülü Yükseköğretim Kurumları üzerinde devletin gözetim ve denetimini yerine getirmek üzere 2547 sayılı kanun ile, yeniden düzenlenerek gerekli yapısal değişiklikler yapılmıştır.

Üniversitelerarası Kurul:2547 sayılı kanunun düzenlemesi ile eskiye göre belirgin değişiklikler olmuştur.Bunlardan en önemlileri Kurul Başkanı'nın göreve geliş şeklinde bir değişiklik yapılarak üniversitelerin kuruluş tarihlerine göre bir yıl süreli başkanlık yapma esası getirilmiştir.Ayrıca ilgili kanunun 65.maddesinin (b) bendi lisansüstü öğretim esasları ve diğer akademik hususları Üniversitelerarası Kurul'un görevleri arasına almıştır.

-Yükseköğretim Kurumlarının 20 Temmuz 1982 tarih ve 41 Sayılı Kanun Hükmündeki kararname ile yeniden düzenlenmesi esası ile akademiler de üniversiteler bağlanmış ve böylece akademiler arası kurullar da kalkmıştır.

Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ise 2547

sayılı kanunun 10.maddesinde Yükseköğretim Kurulu'na bağlanmış ancak yönetsel bir farklılık olmamıştır.

Yükseköğretimi bütünleştirecek, bir ölçüde merkezi yönetim özellikleri gösteren yeni düzenleme durumu ile dağılmış bir yapının tekrar toparlanması açısından gerekli görülebilir.Ancak 12 Eylül 1980 tarihine kadar varlığını sürdüren yükseköğretim kurumları farklı kurallar, değerler ve kurumlar yaratmışlardır.Bunların çok kısa sürede tek amaç, tek çatı altında toplanmasından kaynaklanan olumsuzluk ve zorlukların çekilmesi tabiidir.

Yeni düzenleme öncesinde, 1750 sayılı kanuna tabii kurumların ortak özelliklerine göre düşünüp, o ortamda yetişmiş kadrolarla yepyeni bir yapıya işlerlik getirmek için zamana ihtiyaç olsa gerektir.

Üniversite bazında Fakültelerin bulunduğu yörelerin özelliklerine uymadığı haklı olabilir.Çünkü her teşkilatın belli nisbetlerde kendi kadrolarına şekillendirdiği, kadroların teşkilatlarına yeni durumlar kazandırdığı düşüncesi ile hareket edilecek olursa, ileri ki yıllarda üniversitelerin teşkilat ve çalışmalarında verimli gelişmeler mümkün olabilir.

12 Eylül 1980 sonrası dönemde yükseköğretim sistemini yeniden düzenleyen 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile üniversitelerin yeni yapıya kavuşturulduğu, dolayısıyla rektörlerin göreve getirilmesi yerine atama

esasını getirmiştir.Üniversite tüzel kişiliğinin temsilcisi olan rektör, Yükseköğretim Kurulu'nun önereceği yükseköğretimden sonra en az onbeş yıl başarılı hizmet vermiş dört aday arasından Cumhurbaşkanınca atanacağı ilgili kanunda belirtilmiştir.

Yine yeni kanun ile rektörlerin görev süreleri üç yıldan beş yıla çıkarılmış böylece rektörler çok geniş yetki ve sorumluluklarla donatılmışlardır.Yeni düzenleme ile senato ve yönetim kurulu üyeleri açısından sayısal kısıtlamalar getirilmiş, akademilerin organları da üniversite organları seviyesinde temsil edilmeye başlanmıştır.Senato ve yönetim kurulu üye sayılarında da azaltılmalar yapılmıştır.

Dekan ve Enstitü müdürlerinin görevlerine ilişkin maddeleri karşılaştırıldığında aralarında büyük ölçüde bir fark olmadığı görülmekle beraber göreve geliş biçimlerinde değişiklikler olmuştur.Fakülte, yüksekokul ve enstitü kurullarının üye sayısında ve kurulların sayılarında azalmalar olmuştur.

Ülkemizde 12 Eylül 1980 Öncesi üniversitelerimiz büyük kargaşaların ve huzursuzlukların neticesinde eğitimde olumsuzluğa itilmiş, anarşik ve ideolojik çatışmalar sonucu üniversitelerimiz uzun bir zaman kapalı kalmıştır.Böylece eğitim ve öğretime ara verme durumu .hasıl olmuştur.Darulfünun'dan zamanımıza kadar

yapılan reformlar gerek 1946, gerekse 1973 üniversite kanunların sağladığı " özerklik ve katılma " gibi kanuni düzenlemelerin istenilen seviyede amacına ulaşamadığı görülmüştür.

Yükseköğretimdeki karışık yapı 2547 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile kendi yasaları yürütülen akademiler, kanunun çerçevesi içerisine alınmış ve 41 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile kanun'laşarak yürürlüğe giren 2809 sayılı yükseköğretim kurumlarının tekrar teşkilatlanmasını düzenleyen kanun ile ülkemizde bulunan üniversite sayısı 19'dan 27'ye çıkmıştır.

Bakanlıklara bağlı yüksekokulların kurulmasını Yükseköğretim Kurulu'nun hazırlayacağı esaslara bağlı kalınmış, yeni üniversitelerin açılması kalkınma planları çerçevesinde sınırlandırılmıştır.

Öğrencilerle ilgili olan öğretim süresi, yatay ve dikey geçişlerle ilgili bazı değişiklikleri kabul etmiştir.Öğrenci hizmetlerinde de yeni düzenleme ile köklü değişiklikler getirilirken, öğrenci başarısı ile ilgili olarak ta bazı sınırlamaların yanında sosyal hizmetlerin yoğunluğu artırılmış, öğrenci eylemleri için öngörülen tolerans askari hadde indirilmiştir.Kamu kuruluşları adına, üniversitelerde okuyacak öğrencilere bu kuruluşlarca verilecek bursların bilim dallarına dağılımı ve sayısı, insan gücü ihtiyacı ve öğretim elemanı yetiştirilmesi bakımından, devlet kalkınma

planları ilke ve hedefleri doğrultusunda Yükseköğretim Kurulu tarafından belirtilerek, burslu öğrencilerin harçları ile laboratuvar sınav ve diploma masrafları burs kapsamına girer.Hükümlerini de getirmiştir.

Öğretim elemanlarının ünvan farklılıkları 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun geçici 28.maddesi ile tüm yükseköğretim kurumları 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile düzenlenerek yükseköğretim kurumlarında görülen ve kamuoyunu geniş ölçüde ilgilendiren ünvan farklılıkları ortadan kaldırılmıştır.Yeni önlemler ile öğretim elemanlarının yurt çapına dengeli bir şekilde dağılımı sağlanmaya çalışılmıştır.

2547 sayılı kanundan önce kurulan üniversiteler belli merkezlerde toplanmıştı,19 üniversitenin 7'si Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerimizde 12'si ise ülkemizin diğer şehirlerine dağılmıştı.Bu dönemde yine bu üç büyük kent üniversitelerindeki öğretim elemanı durumuna bir göz atacak olursak bu üniversitelerdeki öğretim üye sayısı 3487, geri kalan 12 üniversitedeki toplam öğretim üyesi sayısının 630 civarında olduğu görülmekte idi.Bu 12 üniversitenin 7'sinde öğretim üye sayısı ise 94 kadardı.

Öğretim üyeleri için "Öğretim üyeliğine yükseltme" ilkesi, önceleri öğretim kadrosunun yeni kurulan üniversitelere kanalize etmek düşüncesinden kaynaklanmış gibi görünmektedir.Bu durumda 2547 sayılı Yükseköğretim

Kanunu'nun 3569 sayılı kanuna verdiği yetkiye dayanarak değiştirilmiştir.Ancak, bu değişikliğin de uzun süreli olacağı da sanılmamaktadır.

Türk yükseköğretim sistemi içerisinde öğretim elemanları her zaman önemini korumuştur."Öğretim üyesi" sözcüğü 1980 sonrasında da varlığını devam ettirmiştir.Üniversitelerimizdeki akademik elemanlar hem bilimsel çalışmalarını yürütürken, hem de yönetici görevlerini yürütmüşlerdir.Böylece üniversitelerimizden beklenen öğretim, bilimsel çalışma, yayım faaliyetlerini yerine getirmişlerdir.

2547 sayılı kanun ile kurulan öğretim üyesi yetiştirme sisteminde" asistanlık" kurumu kaldırılmış,öğretim üyelerinin enstitülerde yetiştirilerek, doktoralı elemanlar olarak görev almaları öngörülmüştür.

ÖNERİLER

Türk kamu yönetimi içerisinde üniversite yönetimi ve yükseköğretim kurulu uygulaması ile ilgili olarak eğitim düzenimiz, tarihi seyir içerisinde incelendiğinde yükseköğretim alanında gerçekleştirilen uygulamaların genel durumu üzerinde bir değerlendirme yapıldığında, özetle şu önerilere ulaşılmaktadır.

Ancak bu önerilere çok belirgin olarak görülen bazı sorunlar da eklenmiştir.

1- Yükseköğretim Kanunu ile getirilen düzenleme ve bu benzeri araştırmalara konu edilip, elde edilen sonuçlara dayalı olarak tekrar gözden geçirilmeli, işlemeyen maddeler ayıklanmalı, gereken yenilikli maddeler eklenmelidir.

2- Geleceğin eğitim düzeni, Türkiye'nin sorunlarını çözmeye yetenekli, araştırmacı, düşünen ve düşüncelerini uygulayarak kişisel ve toplumsal yaşantıyı olumlu yönde etkileyen liderlik potansiyelinin yattığı bütün topluma açık olmalıdır.

3- Üniversitelerimiz fonksiyonlarını çok iyi bir şekilde yerine getirebilmek için, üstün kaliteli ilim adamı yetiştirmelidir.

4- Öğretim elemanlarının sağlanması, yükseköğretim sistemi içerisinde dolaşımı özellikle profesörlüğe yükseltme ve atama işlemlerini bugünkü zorlayıcı hükümlerden kurtarılarak, her üniversitenin kendisinin bilimsel özerkliği çerçevesinde çözümlenmelidir.

5- Üniversitelerimizdeki öğretim elemanları ödeneklerinin günün şartlarına uyumlu hale getirilmelidir.

6- Planlanan 30 tane yeni üniversitenin açılması konusu, hakiki ve ciddi tedbirler almak suretiyle mümkün olabilir. Konuyu biraz daha açacak olursak, yeni bir üniversitenin açılabilmesi için araç gereç ve öğretim

elemanlarının gözden geçirilmesi gerekmektedir.

7- 2547 sayılı kanunun "akademik kan karışımını" öngören ilkesi, bazı üniversite üst yöneticilerimiz tarafından her nedense zor işletilmekte, böylece akademik kadrolar da atıl bırakılmaktadır.

8- Öğretim elemanlarının yetiştirilmesi ile görevli enstitüler mali ve kadro yönünden en üst düzeye çıkarılmalıdır.

9- 1980'de yükseköğrenim düzeyinde okullaşma oranı % 5.9 iken bu oran 1988'de % 10.3'e yükselmiş olmasına rağmen bizden daha az gelişmiş olan ülkelerde bu oranın % 20'nin üzerinde olduğu düşünülecek olursa, ülkemizde okullaşma oranının düşük olduğu kabul edilebilir.

10-2547 sayılı yasanın 21.maddesinde bölüme ilişkin yetki, göreve ve sorumluluklar ayrıntılı olarak ele alınmamış, bölümün temel yönetim eğitim birimi olduğu vurgulanmamıştır.

K A Y N A K L A R

Resmi Kaynaklar

DPT Yayınları:

Milli Eğitim Bakanlığı'nca hazırlanan kanun tasarıları ve raporlar:

1. Üniversite Yasa Tasarısı
2. Yükseköğretim Kurulu'nun Çalışmaları Hakkında Rapor.

Üniversitelerarası Kurul Yayınları.

Kanunlar, Tüzükler, Yönetmelikler.

Kaynaklar

AKYÜZ, Yahya: Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, Ankara, 1978

ANTEL, S.Celal: Tanzimat Maarifi, Tanzimat, İstanbul, C.I.1940

AŞIKHAN, Nurettin: Ege Üniversitesi Öğrenci Klavuzu 1967-1968, İzmir: Ege Üniversitesi Rektörlük Yayını No:22, 1968

Atatürk'ün Söylevleri ve Demeçleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1968

ATAY, Hüseyin: Fatih-Süleymaniye Medreseleri...

AYAS, Nevzat: Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Tarihçeler, M.E.B. Yayınları, Ankara, 1948

BAĞDATLI, İ.Paşa: Hediyeetü'l-arifin, esmaü'l-Müellifin ve Asaru'l-mesannifin, İstanbul, 1955

BALTACI, Cahit: Osmanlı Medreseleri, İstanbul, 1976

BAMMAT, Haydar: İslamiyetin Manevi ve Kültürel Değerleri. Çev. Bahadır, Dülger, Ankara, 1963

BANARLI, N.Sami: Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1971

BAŞGÖZ, İlhan ve Howard E. Wilson: Türkiye Cumhuriyeti'nde Eğitim ve Atatürk, Ankara, 1968

BEK, Ahmed. İsa Tarihi'l-Bimaristan fi'l-İslam, Şam, 1939

BERKES, Niyazi: The Development of secularism in Turkey (Montreal, Canada, 1964), Historical Background of Turkish Secularism in, R.N. Frye (ed.) İslam and the west New York: The ague, 1957

BROCKELMAN, Carl: İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi. Çev. N. Çağatay, Ankara

Cumhurbaşkanları Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitim ile ilgili Söylev ve Demeçleri, Ankara A.Ü.DTCF, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1946.

DOĞRAMACI, İhsan: "Yükseköğretimdeki Gelişmeler" Ankara, 1988

ELDEM, Halil: Kayseriyye Şehri, İstanbul, 1334

EMİN, Hüseyin: Medresetün-Nizamiyye, el üstad Bağdat, 1966

ERGİN, Osman: Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul, 1939

ENCYCLOPEDIA BRİTTANİCA, C.XXII, Ahmet E. Uysal, "Üniversite Kavramının Tarihsel Gelişmesi ve Bugünkü Anlamı" Ankara Üniversitesi Haberleri, 1965

ERKANLI, Orhan: Anılar.. Sorunlar, Sorunlular, İstanbul, 1973

GALANTİ, Avram: Ankara Tarihi, İstanbul, 1950

GÖYÜNÇ, Nejat: XVI. yy., Mardin Sancağı, İstanbul, 1969

HİRSCH, Ersnt: Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, C.I., Ankara Üniversitesi Yayınları No:23 İstanbul, 1950

İBNU, Haldun. Abdurrahman: Mukaddime, Çev. Z. Kadri Ugan, İstanbul, 1957

İNALCIK, Halil: "The Nature of Tradition all Society" Robert E. Ward and Dank Wart, A. Rustow, Political Modernization in Japan and Turkey (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1964

İNAN, Afet: "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin Kuruluş Hazırlıkları ve Açılışı" Cumhuriyetin 50. Yıldönümü

- Anma Kitabı, Ankara: A.Ü. DTCTF Yayını, 1974
- KAFESOĞLU, İbrahim: Selçuklular Tarihi, İstanbul, 1972
- KANSU, Nafi: Kültür Tarihimiz Bakımından Tarikatlar, Ülkü Mecmuası, Ankara, 1935
- KANUNNAME, Aşir Efendi Kitaplığı
- KARAÇAM, İsmail: Kur'an-ı Kerim'in nüzülü ve kıraatı, İstanbul, 1974
- KAYA, Y. Kemal: İnsan Yetiştirme Düzenimiz, Ankara, 1984
- KAYNAR, Reşat: Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, Ankara 1954
- KAZAMAİS, M. Andres: Education and the west for modernity in Turkey . Chicago, III.: The University of Chicago Press, 1969
- KISAKÜREK, M. Ali: Üniversitelerimizde Yenileşme, Programlar ve Öğretim Açısından. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, 1971
- KOÇER, H. Ali: "Türk Üniversitelerinde Örgütsel Gelişme" Yönetimin Uluslararası Sorunları Sempozyumu. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, 1979
- KONGAR, Emre: Milliyet Gazetesi, 14 Nisan 1981
- KONYALI, İ. Hakkı: Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi, Konya, 1965
- KONYALI, İ. Hakkı: İ. Karaman Tarihi, İstanbul, 1967
- KORKUT, Hüseyin: Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 134, Ankara, 1984
- KÖPRÜLÜ, Fuat: Ata (Beg) Maddesi, İslam Ansiklopedisi
- LEViS, Bernard: The Emergence of Modern Turkey. London; Oxford University Press, 1961
- LAUWERYS, Joseph. A ve Fatma VARİŞ, Kenneth Neff: Mukayeseli Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını No: 13, Ankara, 1971
- MUMCU , Ahmet: Ankara Adliye Hukuk Mektebinden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesine. Ankara: Hukuk Fakültesi Yayını, 1977

- NİZAMÜLMÜLK: Siyasetname Çev. N.Bayburtlugil, İstanbul
1981
- OKİÇ,Tayyib: Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler,
Ankara, 1959
- ÖKTEN,Necdet: Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu.
İzmir: Ege Üniversitesi Rektörlük Yayınları, 1973
- PAKALIN,M.Zeki: Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri
Sözlüğü, İstanbul, 1971
- PARLATIR,Selahaddin: İslamda Eğitim ve Öğretim,
İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Asistanlık Tezi
- PEDERSEN,Johns: Mescit, İA. VIII.
- REFİK,M: Enderun Mektebi, Edebiyat-ı Umumiye Mec.No:16,
I. C, 1332
- SÖZEN,Metin: Anadolu Medreseleri, İstanbul, 1973
- Süleymaniye Vakfiyesi, Ankara, 1962
- Şehzade Selim Vakfiyesi, Türk-İslam Eserleri Müzesi
No:2185
- TALAS,Cahit: "Üniversite Toplum ve Politika" Ankara
Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,
1969
- TİMUR,Hıfzı: Üniversiteler Kanunu. İstanbul Üniversitesi
Yayınları, İstanbul, 1946
- TORTOP,Nuri: Personel Yönetimi, Ankara, 1989
- TURAN,O.Şemseddin: Altun Aba Vakfiyesi ve Hayatı,
Belleten
- TURAN,Osman: Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam
Medeniyeti, İstanbul, 1969
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982
- UNAT,Faik R: Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine
Tarihi Bir Bakış, Ankara, 1964
- UZUNÇARŞILI,İsmail; Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı,
Ankara, 1965
- UNESCO. World Survey of Education, Paris, 1966

ÜLKEN,Hilmi Ziya: "Eğitim Krizinin Kökleri ve Üniversiteler" Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C.II, 1969

ÜNVER,Süheyl: Selçuklu Tababeti, Ankara, 1940

Üniversite Personel Kanunu.(8 Temmuz 1973 tarih ve 14588 Sayılı Resmi Gazete). 1981

VARIŞ,Fatma: Eğitim Bilimine Giriş Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara, 1978

WITTEK,Paul: Menteşe Beyliği Çev.D.Gökkaya, Şaik, Ankara, 1944

Yükseköğretim Kanunu (6 Kasım 1981 tarih ve 17506 sayılı Resmi Gazete). 1981

- BASINDA YER ALAN ELEŞTİRİLER (EK I)
- YÜKSEKÖĞRETİM KURULU'NUN TEŞKİLAT ŞEMASI (EK II)
- ÖĞRETİM ÜYESİ DURUMU (EK III)
- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI TEŞKİLAT TABLOSU (EK IV)
- YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA OKULLAŞMA ORANI (EK V)
- TIP FAKÜLTELERİNDEKİ ÖĞRETİM ÜYESİ KARŞILAŞTIRMASI (EK VI)

(Yukarıda belirtilen ekler Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nca hazırlanan dökümanlardan alınmıştır.)

EK I

BASINDA YER ALAN ELEŞTİRİLER

(Millet,13 Temmuz 1977),Tahsin Ünal
BİR PLANA İHTİYAÇ VARDIR

"... Bugün memlekette, daha binlerce doktora, makina ve ziraat mühendisine, veterinerlere ve binlerce, her sahada binlerce teknisyene ihtiyacımız olduğunu kimse inkar edemez. Hal böyle iken ve ihtiyaçlarımız ortada dururken, binbir zahmet, külfet ve masraf mukabilinde yetiştirilmiş, bu genç ve dinamik evlatlarımız, neye ve hangi gerekçeyle dayanılarak üniversitelere alınmaz? Üniversite kapılarının önünden döndürülür....".

(Milliyet,14 Temmuz 1977),Prof.Dr.Ekrem Kadri Unat
TIP FAKÜLTELERİNİN ÇIKMAZI

"....Plansız ve orantısız biçimde irileşme, yeni sorunlar da ortaya çıkarmıştır:

Bu gibi fakültelerin kalabalık kurullarında dikkat ve ilgi azlığından sağlıklı kararlara varılması güçleşmekte ve kısa bir süre sonra uygulama değiştirilmesi zorunluğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, bu gibi fakültelerin kurullarında aşırı irileşmiş kürsülerin oy alacağı nedeniyle, bunların hoşuna gitmeyen, fakat fakülte için gerekli olan kararlar alınamamaktadır. Buralarda öğretim üyelerine haftada, hatta ayda bir ders saati bile bulunamamaktadır. Büyük kürsülerin oy gücüne saygı duyan ya da bundan çekinen yöneticiler de gerekli denetimi yapamamaktadırlar...".

"....Türkiye'de öğretime açılacak tıp fakültelerinde en az hangi derslerin okutulması gerektiği tespit edilmeli, sırasında birbirine yakın dersler, başka ülkelerdeki örnekler gözönüne alınarak bir kürsü içinde toplanmalıdır....".

"....Ülkenin yıllık hekim ihtiyacını hükümetlerin ortaya koyması ve tıp fakültelerinin bu gereği karşılamak üzere aralarında uyumları gerekir.Oysa Türkiye'de tam tersi olmaktadır.Tıp Fakülteleri okutabilecekleri sayıyı tahmin ederek bildirmektedirler...".

(Politika , 6 Ağustos 1977),

"....Türkiye'de 11 üniversitede yapılan araştırmaya göreve mezuniyet oranının çok düşük olduğu ve üniversiteye kayıt olan öğrencilerden yüzde 10'unun ilk sınıflarda, yüzde 33'ünün de üst sınıflardan okulu terk ettiği görülmüştür.Yetkililer ise üniversitelerimizin içinde . bulunduğu bu durum eğitim sisteminin bozuk olmasına bağlamışlardır...".

(Dünya,14 Eylül 1978),

ÜNİVERSİTEYE GİREN 1000 ÖĞRENCİDEN SADECE 175'İ MEZUN OLUYOR

"....Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, üniversitelere her 1000 öğrenciden yalnızca 175'i mezun olabilmektedir...".

(Ege Ekspres, 20 Eylül 1977)

350 BİN LİSE MEZUNU AÇIKTA KALACAK

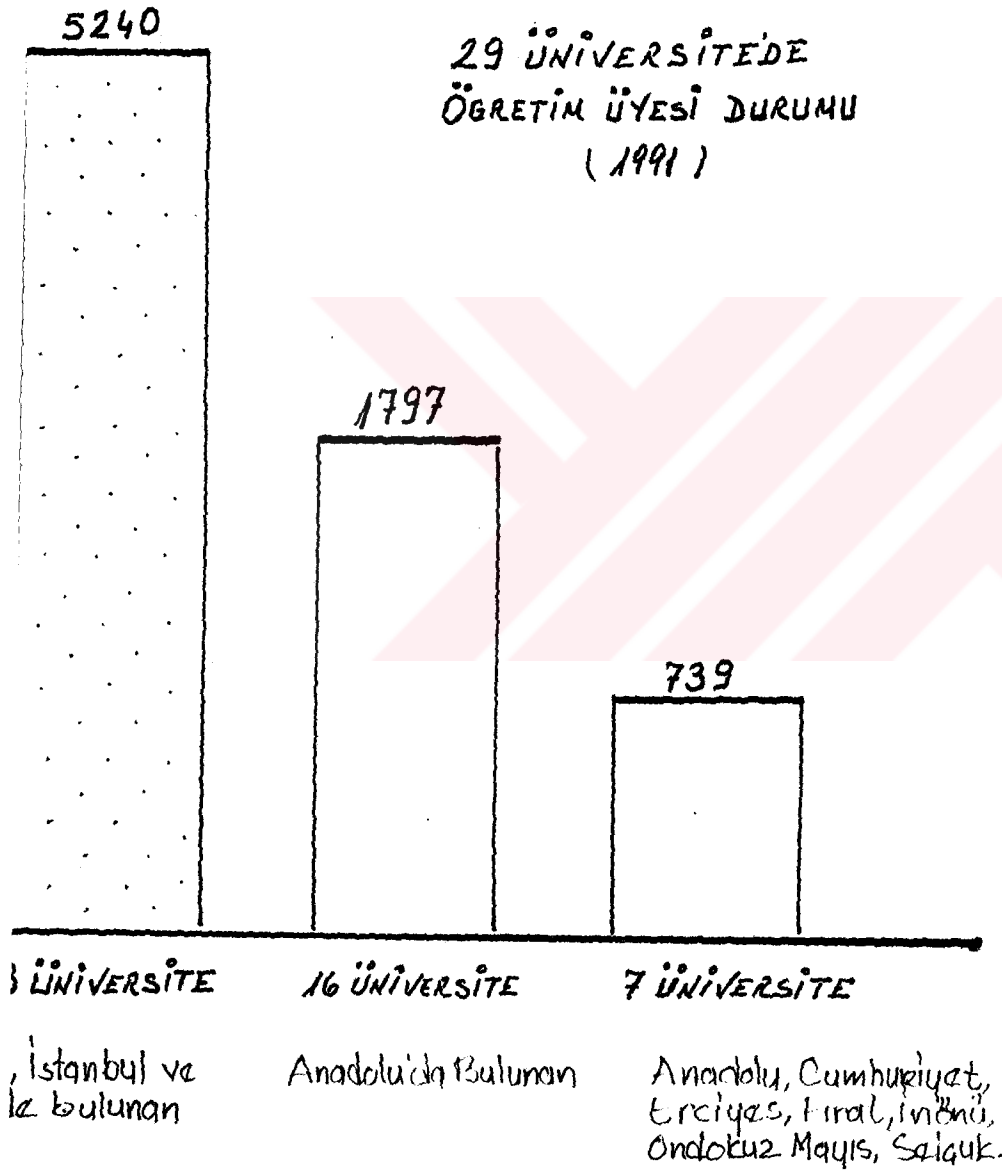
"... Üniversitelerimizdeki en büyük sorunlardan biri de (Üniversite Özerkliği) kavramının, üniversite yöneticileri tarafından tefsir edilmesi ve kasıtlı olarak keyfi kullanılmasıdır. Hükümetten kapasite artırma talebi alınca, pek çok üniversitelinin rektör ve dekanları, ilgili kurulları (Bu özerkliğe müdahaledir.) diye feryadı basmaktadır. Devlet bütçesinden aldığı parayı hiçbir kurum ve kuruluş dilediği gibi kullanamaz. Yetkileri kendi bildiği gibi tefsir edemez....".

(Cumhuriyet, 13 Haziran 1980)

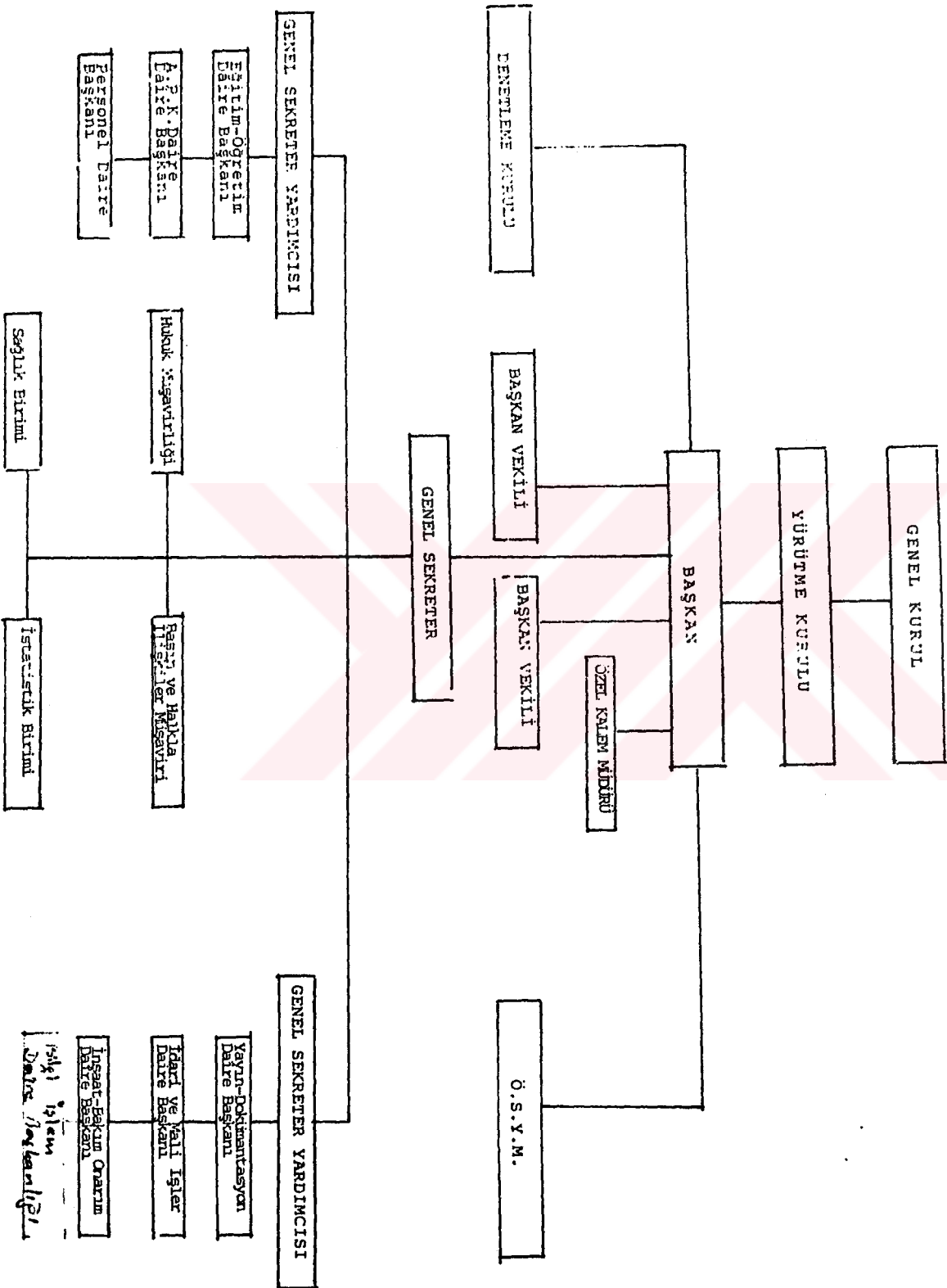
467 BİN 210 ADAYDAN 42 BİNİ YARIŞI KAZANABİLECEK
MECLİS ARAŞTIRMASI

"...CHP Denizli Milletvekili Mustafa Gazalcı ve 72 arkadaşı üniversiteye girme sınavını incelemek amacıyla Meclis araştırması açılmasını istemişlerdir. CHP Milletvekilleri önergelerinde köklü değişikliklere gitmeden, eğitimin niteliği düşünülmeden yükseköğrenim kurumlarının öğrenci kontenjanlarını artırarak açılabileceğini öne sürerek, 'Böylece onbinlerce gencimiz sokağa atılmaktan bir ölçüde terörün kucağından kurtarılmış olacaktır.' demişlerdir...".

EK III
ÖĞRETİM ÜYESİ DURUMU

EK II
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU'NUN TEŞKİLAT SEMASI

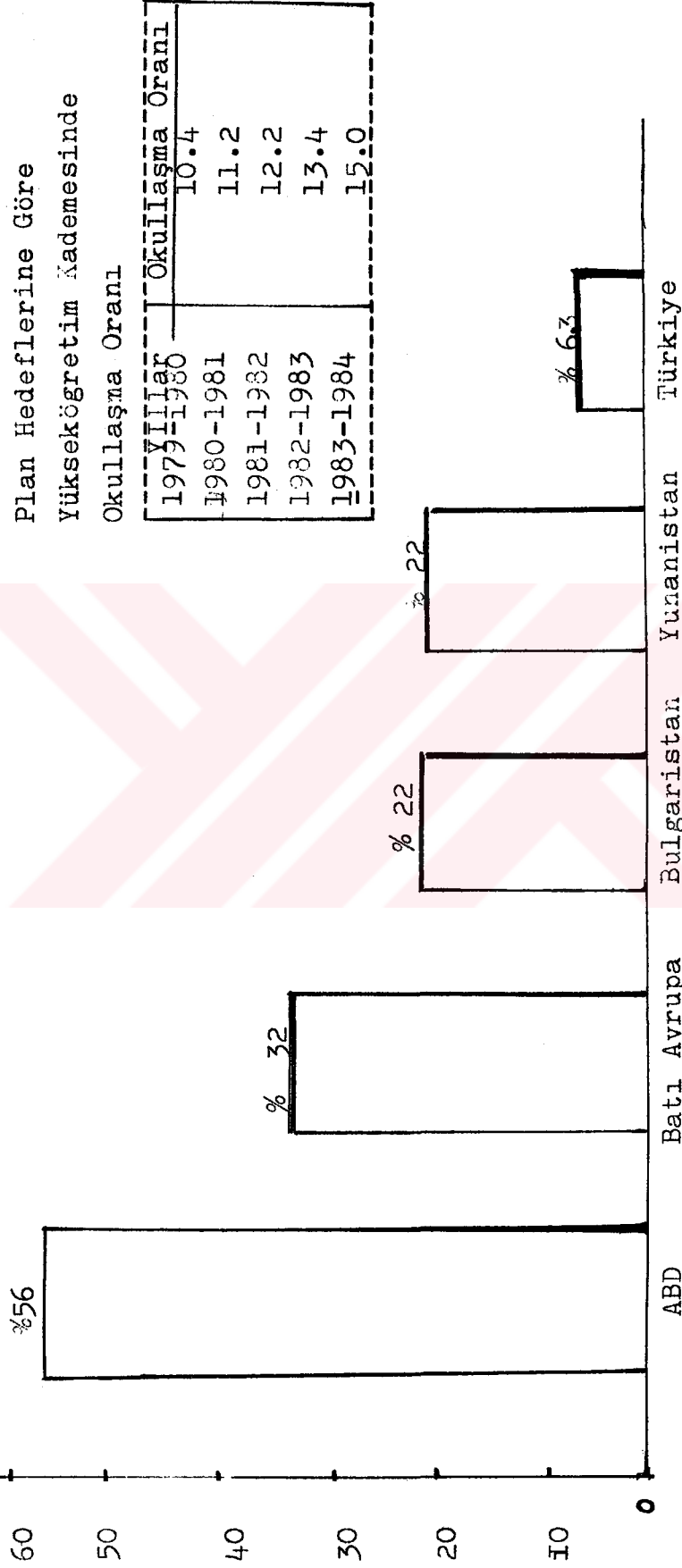

ENSTİTÜLER

[illegible]

FİTELER	FAKÜLTE	YÜKSEKOKUL	ENSTİTÜ	ACIKÖĞRETİM	DİL TARİH VE COĞRAFYA	DİS HEKİMLİĞİ	ECZACILIK	EDEBİYAT	EĞİTİM	EĞİTİM BİLİMLERİ	ELEKTRİK-ELEKTRONİK	FEN	FEN-EDEBİYAT	GEMİ İNŞAATI VE DENİZ BİLİMLERİ	GÜZEL SANATLAR	HUKUK	İKTİSAT	İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER	İLÂHİYAT	İNŞAAT	İŞLETME	KİMYA-METALURJİ	MADEN	MAKİNA	MESLEKİ EĞİTİM	MİMARLIK	MÜHENDİSLİK	MÜHENDİSLİK-MİMARLIK	ORMAN	TEKNİK EĞİTİM	TIP	SİYASAL	UÇAK VE UZAY BİLİMLERİ	VETERİNER	ZİRAAT	MÜZİK VE SAHNE SANATLARI	GÜZEL SANATLAR TASARIM VE MİMARLIK		
	4	7	3										1														1				1					1			
	9	10	4	1		1		1					1					3										1		1									
	11	9	5		1	1	1			1		1				1			1												1	1			1	1			
	10	9	5			1		1					1			1		1	1								1				1				1	1			
	7	5	5									1						1			1							1									1	1	
	4	2	6					1				1						1									1												
ET	4	6	3										1														1				1						1		
A	6	12	3						1				1					1										1			1					1			
	7	8	3		1			1					1			1												1			1					1			
UL	13	13	5					1					1		1	1		2	1								1	1		2				1	1				
	7	10	5		1	1	1					1															1				1				1				
	5	5	4										1					1	1								1				1								
	5	8	3										1														1			1	1				1				
	10	13	4		1	1		1					1					2							1		1		1	1									
EP	7	6	3					1					1					1	1								1				1					1			
PE	11	14	9		1	1	1	1				1			1			2									2			1									
	5	5	2					1					1					1									1				1								
	13	8	12		1	1	1					1				1	1				1						1	1		2	1		1						
TEKNİK	11	4	3							1		1	1							1	1	1	1	1	1	1	1							1					
İZ TEKNİK	6	11	3						1				1					1											1	1		1							
	11	6	6		1	1		1					1		1	1		1	1								1			1	1								
İNAN	3	2	2										1		1											1													
MAYIS	6	7	3						1				1						1									1			1						1		
	5	2	3						1				1					1									1	1											
	11	18	4		1			1					1			1		2	1									1			1				1	1			
	4	11	3										1															1			1						1		
	10	6	3					2					1					1	1								2				1				1	1			
	4	2	2										1														1	2											
YIL	3	3	2										1																							1	1		
P L A M	212	222	118	1	1	9	7	3	17	1	1	5	24	1	4	7	1	22	8	1	3	1	1	1	1	1	4	22	8	2	3	24	2	1	8	14	1	1	

BAZI ÜLKELERDE 20-24 YAŞ GRUBUNUN OKULLAŞMA ORANLARI

DPT Dördüncü 5 Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983
Yayın NO:1664, Ankara, Nisan, 1979, Tablo 262.

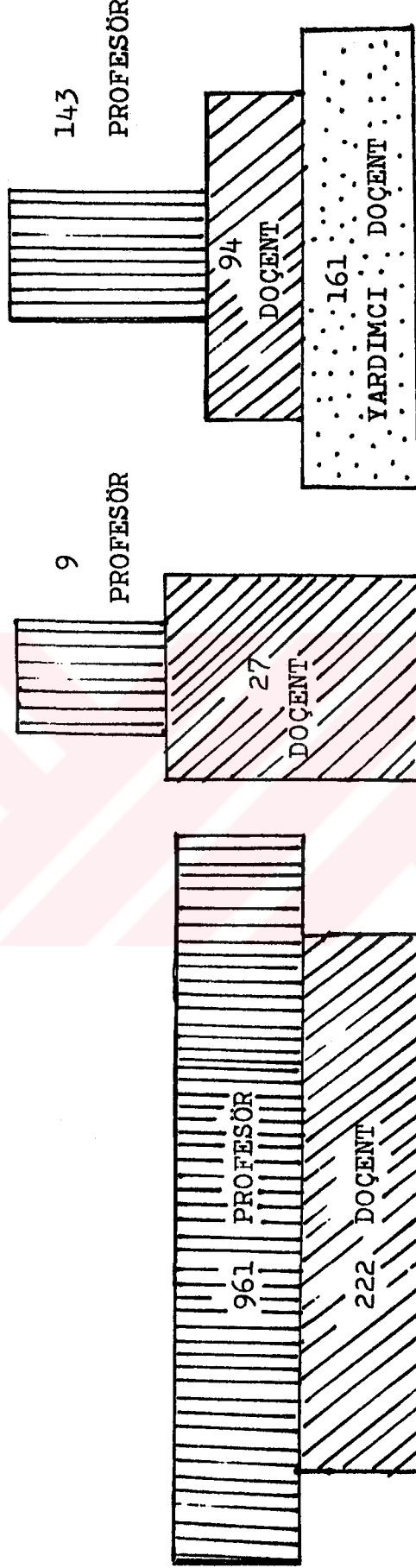
.... 1983Yılında, $\frac{276.946}{4.395421} = 6.3$

İstanbul ,Cerrahpaşa ,Ankara

Hacettepe ,Ege Tıp Fakülteleri

Anadolu, Antalya, Cumhuriyet..Ondokuz Mayıs

Trabzon Tıp Fakülteleri

Mayıs 1991

Kasım 1981